

Павел Вежинов
Гибелта на „Аякс“

ПРЕДГОВОР

Често литературните критици твърдят в своите отзиви и рецензии, че поредната книга на някой писател съдържа неминуемо автобиографични елементи — както и всичките му предишни творби, — че едва ли не той, авторът, пише цял живот книгата на своя собствен живот — разбира се, непрестанно допълвана и обогатявана, както се развиват и обогатяват животът и душевността на всеки човек. Да приемем, че това твърдение е вярно до някаква степен за реалистичната литература. Ала за фантастиката?... За каква автобиографичност може да става дума? Възможно ли е да си спомняме за нещо, което изобщо не се е случвало, което е изцяло плод на фантазията на своя автор?...

Потърсих отговор на въпроса си в книгата „Гибелта на «Аякс»“, която бях редактирал при първото ѝ издание преди петнадесет години, и съвсем естествено бях позабравил. Отворих я случайно на седемнайсета страница и зачетох нататък, след малко се върнах в началото и късно вечерта затворих книгата, прочетена от начало до край. Имаше повторение, имаше и връщане към миналото, макар че то надали можеше да се нарече автобиографично. Верен на себе си, Павел Вежинов отново се връщаше към теми, разисквани надълго и нашироко в предишни негови творби (сборникът разкази „Сините пеперуди“). Отново и отново писателят се връщаше към най-главната тема на своята фантастика: „...че нищо по-отмъстително няма в природата от самата природа... Тя нищо не забравя, нищо не прощава, нищо не отминава безучастно по пътя си... И всичко безжалостно и безмилостно наказва, колкото и на пръв поглед да ни се струва равнодушна... Тия, които мислят, че я владеят или направляват — само ускоряват гибелта си...“

Тема актуална, безкомпромисна и съдбоносна дори и днес, а не в някакво отвлечено бъдеще. Не случайно само през миналата година в София се събраха представители на над трийсет държави от Европа и взеха решения за опазване на атмосферата

от отровните азотни окиси; предприемат се съвсем конкретни мерки за съхраняване на най-важното нещо — жизнената среда на човека. За да не се превърне нашата малка планета в една безжизнена пустиня, за да продължава Земята да бъде люлка на Разума и Цивилизацията. Когато правителствата на толкова много държави се занимават с въпросите на екологията, това вече е някаква гаранция за бъдещето, за съхраняването на това бъдеще. А какво по-добро признание за прозренията на един писател от този факт!

Спомних си онези години, когато Павел Вежинов пишеше своя роман, а аз, редакторът на още ненаписаната творба, уверявах ръководството на своето издателство, че в уречения срок романът ще бъде представен.

Една вечер през зимата на 1973 година го заварих особено доволен от написаното. „Седни — киза той и ми прочете току-що завършения откъс. — Кажете ми какво ти прилича!“ „На «Илиадата» от Омир“ — отвърнах, без да се замислям, но и леко смутен. „Нали!“ — зарадва се Павел и явно беше поласкан от „откритието“ ми. Защото той бе търсил това сходство (става дума за десетина стиха), бе разчитал и на интелигентността на читателя, за да осмисли по наш, чисто земен начин, драматичните събития, които се бяха разиграли на онази далечна планета. И да им придаде космически, но непременно и чисто човешки смисъл и значение.

Може би точно тогава се досетих за онова особено автобиографично, което Павел Вежинов влагаше в своя научнофантастичен роман. Той не пишеше роман, а „изживяваше“ повторно своето собствено детство; той не пишеше, а мечтаеше наяве тази негова измислица някога да се е случила (или поне някога да се случи в бъдещето!), за да добият истинска плът философските му прозрения за бъдещето на човечеството, за неговите далечни космически цели и постижения. И вярваше на своята собствена измислица, както детето вярва на приказките...

Васил Райков

ПЪРВА ЧАСТ

Седяхме със Сеймур край брега на езерото и гледахме как се стрелкат в далечината черните изящни фигурки на лястовиците. Те летяха ниско, почти докосваха гладката зеленикава повърхност на езерото и отново хвъркваха нагоре. Познавах вече тая игра, случваше се понякога, макар и рядко, наистина да я докоснат и тогава там само за миг блясваше слаба слънчева искра. Както винаги беше неизмеримо тихо, от склона на хълма, обрасъл с престарели борове, слизаше лек дъх на смола. Просто мълчехме и гледахме, сякаш бяхме отвикнали да говорим. И все пак за мое учудване Сеймур се обади пръв, макар и тихичко и неохотно. Не беше в негов стил да започва пръв някакъв разговор.

— Чувал съм от моя дядо, че когато лястовиците летят ниско, ще вали дъжд...

— Няма такава опасност — отвърнах аз.

Той замълча, не откъсваше поглед от езерото. По синия grund на небето наистина не се мяркаше никакво облаче. Пък и да се мяркаше — какво от това?

— Това е най-старият ми детски спомен — продължих аз. — Трябва да съм бил двегодишен ... Навън валеше чудесен пролетен дъжд... Като сега виждам как се пукаха водните мехурчета в локвите... Дъжда помня, а баща си не помня...

Сеймур сякаш не ме чу, погледна часовника си.

— Трябва да вървя при Толя — каза той. — Искаш ли да дойдеш с мене?

— Не.

— Защо? — Сеймур се обърна и ме погледна учудено.

— Не знам... Все ми се струва, че тая болест е заразителна...

— Но не и за теб — отвърна уверено Сеймур. — В никакъв случай. Просто няма причини.

Може би наистина е така. И все пак не ми се ходеше. Струваше ми се съвсем безсмислено. Бях ходил при него три или четири пъти и винаги излизах от стаята му необикновено потиснат, с някакво непознато за мен тягостно чувство.

— Хайде, Сим! — каза той меко. — Хайде да вървим... Все пак вие сте си приятели... Това ще му подействува по-добре, отколкото някои хапчета...

Станахме мълчаливо и тръгнахме. Вървахме бавно по тясната пътека между свежата жилава трева, която навярно само на мен не ми вдъхваше отвращение. Тук всички се движеха бавно, макар и да не съзнаваха. Вървяха бавно и малко отпуснато, не се оглеждаха, никога не се обръщаха назад. Това все още не ме дразнеше, даже се радвах, че не ме дразни. Иначе може би щях да стана и аз като другите. Не вървахме дълго. Скоро се изправихме пред изящния блок, в който живее Толя. Знаех, че е направен от суперлеки материали, толкова леки, че ако по някоя невероятна причина домът изведнъж се срутеше, никой нямаше да загине под развалините му. Толя живееше на четвъртия етаж, в стая, мебелирана като ловджийска хижа. Поне така казваха. Никога не бях виждал ловджийска хижа на тоя свят, може би никога нямаше и да видя. Но имаше там и дървен гредоред, и камина, и еленови рога, и къси ножове, и дори прастара ловджийска пушка с ония — как се казваха? — барутни патрони. Но, разбира се, всичко беше изкуствено, от най-гадни синтетични материали, всичко освен може би пушката. Асансьорът почти мигновено спря на етажа, ние слязохме. Бледосинкав коридор, бяла лакирана врата. И на вратата — като на всичките — само един-единствен скромнен надпис — Анатолий Викторов. Ключалката беше автоматична, но аз знаех, че има дръжка само отвън — отвътре тя много отдава нямаше ни ключ, ни дръжка.

Толя лежеше на своя широк диван, покрит с изкуствена меча кожа. Беше скулест и много мургав — от облъчванията с кварцова лампа, разбира се, косата му беше ленено светла. Имаше много хубави, ясни сини очи, сега доста угаснали. Като ни видя, той дори не помръдна, само в тях се появи някакъв едва зебележим блясък. Миналия път, когато бях при него, дори тоя блясък не съществуваше и те изглеждаха съвсем като мъртви. Навярно и Сеймур веднага бе забелязал това, надали можеше нещо на тоя свят да се изплъзне от погледа му. Ние стояхме двамата прави сред стаята, гледахме го и не помръдвахме. Много ми се искаше да му се усмихна насърчително, но нямах сили. Пък и да имах, сигурно не бих го сторил. Никога не правех пред него

нещо, преди да го е направил Сеймур. Така се бяхме уговорили още първия път.

— Седнете! — покани ни тихо Толя.

Ние седнахме на ниските трикраки столчета — дяволски неудобни за дългите ми крака. Толя въздъхна и се загледа безучастно в дървения таван. Както очаквах, Джек не бързаше да заговори.

— Как си, Толя? — запита най-сетне Сеймур.

— Добре — отвърна равнодушно Толя.

— Да, виждам, че си добре! — каза Сеймур. — Днес си много по-добре... И аз много се радвам, че е така...

Но Толя дори не помръдна от мястото си, все тъй безучастно зяпаше в дървения таван.

— Искаш ли да ти дам храна?

— Не! — в гласа му прозвуча истинско отвращение.

— Защо?

— Ти много добре знаеш защо... Просто не мога да я приема...

— А не искаш ли все пак да опиташ?

— Не!...

— Тогава, Толя, ще бъда принуден да те приспя... И да те храним изкуствено... Виждаш ми се вече съвсем в края на твоите физически сили...

Едва сега Толя обърна глава и ни погледна. Бях готов да се закълна, че нещо уплашено имаше в тоя миг в очите му.

— Нали сам каза, че сега съм добре?!

— Да, виждам... Но аз знам защо си добре... Защото най-сетне си взел решение...

Толя мълча дълго, после запита:

— Какво решение?

— Ти си взел решение да се убиеш... Няма нужда ни да отричаш, ни да го потвърждаваш... Зная, че е така... И защо?... Наистина защо, като сме толкова близко...

— До какво сме близко?

— Как до какво?... До целта...

— Ти си глупав! — отвърна Толя с отвращение. — Ти не знаеш какво значи цел.

— А ти знаеш ли? — запита спокойно Сеймур.

— Аз знам само това, което някой ден всички ще разберат...
Че не може да има цел... Никога, никъде, никаква...

Толя сякаш се бе събудил от някакъв сън, сега гласът му, отслабнал от дългото гладуване, звучеше едва ли не пискливо.

— Добре, добре! — каза Сеймур. — Това е много по-добре, отколкото съм очаквал... И знаеш ли кое е най-хубавото? — Сеймур просто впи в своята нещастна жертва спокойните си сиви очи. — Това е, че се вълнуваш... Ако знаеше, че наистина не съществува цел, изобщо нямаше да се вълнуваш...

— Аз не се вълнувам!... Аз се дразня!... — отвърна Толя троснато.

— И така да е!... Но то е почти едно и също... А сега, Толя, ще ти кажа какво точно те дразни... Ти се дразниш не от липсата на цели изобщо. А от нашата обща цел... Която смяташ за празна, безнадеждна и глупава... И искаш със своята смърт да ни отмъстиш... Или да ни накажеш...

— Не тебе!... А цялото ваше човечество!... Чието съществуване е изобщо някакво идиотско недоразумение.

— Така, така! — зарадва се Сеймур. — Много добре, Толя! ... Може би няма да те приспя... Защото вече наистина имаш цел... Макар и да ни накажеш...

И все тъй не го изпускаше от погледа си, сякаш искаше да го хипнотизира. Но Толя вече не гледаше в него.

— Това не е никаква цел — отвърна мрачно той. — Това е просто ликвидиране на мнимите цели...

— Да, да — може би си прав! — каза Сеймур. — Но аз все си мисля, че няма да го направиш... Щом нещата стоят така... Защото, драги приятелю, ти не си глупав човек... И много добре знаеш, че дори в пълната безсмислица има някаква вътрешна логика... Ти няма да го направиш, докато и ние не разберем, че целта ни е била глупава и фалшива... Все едно да се сърдиш на Джемини... За това, че се старае да ти измисли най-пикантната и най-съблазнителната храна...

Толя мълчеше. Но като че ли блясъкът в очите му ставаше по-яростен. Сам аз се чувствавах много зле в тоя миг, усещах се нестабилен върху ниското столче, виеше ми се свят.

— Да, така е! — продължи със своето премерено, противно спокойствие Сеймур... — Ти няма да изпуснеш тоя хубав шанс да се изсмееш някой ден в очите ни...

Много добре разбирах смисъла на думите му. Той просто се опитваше да му внуши нещо с неумолимата си логика. Беше налучкал вярна следа и знаех, че ще върви по нея докрай. Не, никога нямаше да попадна в ръцете му. Защото, макар и ненужно чувствителен, аз бях просто здрав духом. И усещах как Толя не иска повече да го слуша.

— Виждал ли си Ада? — запита ме той внезапно.

— Да, преди няколко дни...

— Къде?

— Както обикновено — в спортния басейн...

— Как ти се видя?

Тоя въпрос ме намери неподготвен. И все пак почувствувах, че отговорът го интересува.

— Не успях да поговоря с нея... Тя плуваше май пет хиляди...

Това беше вярно, наистина не бях успял. Но ние плувахме в съседни коридори, няколко пъти срещнах очите ѝ. И може би затова скъсих моето разстояние. Тя ми се стори възбудена, почти весела, очите ѝ необикновено силно блестяха. Това някак си ме обиди. И сега не знаех дали трябва да кажа на Толя истината. Според теориите на Сеймур навярно трябваше. Сега всеки шок за него можеше да бъде само полезен.

— Ада много те харесва! — рече внезапно Толя.

Аз не отговорих нищо, но усетих как Сеймур леко се повдига на пръсти — духом, разбира се. Но не последва никакъв нов въпрос или нова забележка. Ние мълчахме дълго, най-сетне Сеймур се отчая и стана. Станах и аз. И отново почувствувах, че леко ми прилошава. Изглежда, че Толя забеляза това.

— Защо си взел момчето? — запита той рязко.

— Заради тебе, разбира се... Защото знам, че сте добри приятели.

Толя го погледна презрително.

— Лъжеш се, Джек! — каза той мрачно. — Може би несъзнателно! — той продължаваше да го фиксира. — Не заради мен, заради себе си... Защото те е страх от мен. Страх те е от

моите истини. И когато си сам, се чувствуваш по-неуверен и слаб.

— Довиждане, Толя — кимна спокойно Сеймур.

Той бръкна в джоба си и извади оттам дръжката. Вратата безшумно се отвори и затвори зад гърба ни. Вървахме по синия коридор и мълчахме. Аз го погледнах дискретно — лицето му в този миг ми се видя доста измъчено. Или може би само изморено. Не виждах очите му, за да разбере истината. Доколкото е възможно да се проникне в Сеймур, разбира се.

— А ако все пак го направи?

— Не вярвам! — отвърна Сеймур.

Но сега гласът му не беше ни така уверен, ни така спокоен, както при Толя.

— Сега той не е безразличен! — продължи Сеймур. — Сега той е афектиран и гневен... Това е хубаво... И ще бъде още по-хубаво, ако можем да прибавим малко масълце в огъня...

— Да, логично е — измърморих аз. — Но представи си, че все пак го направи?

— Няма да му дам възможност! Ние непрекъснато го наблюдаваме... Там, от нашите кабинети... Ден и нощ... Няма начин да го направи...

Ние се качихме в асансьора. Когато излязохме навън, от езерото и от боровата гора нямаше и помен. Пред очите ни се простираше прекрасна планинска долина, спокойна и тиха, с толкова кристален въздух, сякаш беше замръзнал. Виждах в далечината кафявите скали с върхове, леко огрени от слънцето, виждах неподвижни дървета, виждах реката, която ромолеше и искреше между влажните папрати. И все пак сърцето ми беше празно.

— Безсонов може да е гений — казах аз. — И все пак прекалява...

— Защо, Сим?

— Нима не разбираш?... Всичко е прекалено красиво... И прекалено точно и истинско.

— А ти какво би желал да видиш? — попита малко безучастно Сеймур.

Никога не вярвах на гласа му. Никога не бях сигурен какво става в душата му. Никога не знаех до каква степен умее да се

владее. Той много рядко издаваше своите истински чувства, и то обикновено пред мене. Само пред мен като че ли малко повече се отпускате. Може би защото ме смяташе за прекалено млад или глупав.

— Знаеш ли какво? — възкликнах аз раздражено. — Искам да видя една най-обикновена пустиня... Истинска пустиня, нагрята до бяло от слънцето — безкрайна, грозна и пуста... Само пясък и пясък, без нито едно-единствено камъче...

— Това ли е всичко, Сим?

Раздразнението ми изведнъж се изпари, аз измърморих:

— Може би и някаква дръглива камила... Или пък лъв... Да, по-добре лъв — с мощни плещи и сънливи очи...

— Още ли пишеш стихове, Сим?...

— Много рядко...

— Там е работата, че Безсонов не е виновен! Аз съм му дал всички сюжети... Сам съм ги избирал между най-прекрасното на нашата най-прекрасна Земя... Сега виждам колко съм се лъгал...

В гласа му се усети горчивина, той млъкна. И без това беше казал повече, отколкото гордостта му позволяваше. Но пак продължи, все тъй неохотно...

— Ти искаш да видиш пустиня?... Да, аз те разбирам... И на мен ми се иска да видя нещо още по-грозно... Лапавица например. Знаеш ли какво е лапавица?

— Мисля, че знам...

— Лапавица е, когато вали мокър и лепкав сняг... Тогава винаги е противно кишаво, вятърът е особено пронизващ и неприятен...

— Мисля, че те разбирам.

— Да, ти си умно момче... И съвсем нормално при това... Човешката душа има нужда не само от прекрасното, величественото и спокойното. Това, което уж безмерно ни възвеличава... Човешката душа, изглежда, има нужда и от грозното, от пречещото, от противоречивото... Иначе как ще определиш стойността на прекрасното?

Той отново млъкна. Все така вървахме по пътя между свежата жилава трева, тая проклета трева от леки синтетични материали. Но когато излязохме на открито, пред нас се показва голям планински вир, почти окован от посивели каменни

блокове. Бях го виждал и друг път — сега в него се къпеха три млади жени, и трите съвсем голи. Не беше твърде възпитано да вървим по-нататък, макар че обикновено го правеха. Те продължиха спокойно да се къпят, без да ни обръщат внимание. Само едната от тях, най-тъмнокосата, се смееше високо и предизвикателно. Беше Ада.

— Да седнем, Сим.

Настанихме се под дървото, което не правеше никаква сянка, проклетото дърво с лепкаво свежи листа, направени от синтетични материали. Сеймур се разположи там със светлия си панталон, по който в никой случай нямаше да остане зелено петно от истински зелен сок на истинска трева. Кръглото му лице — винаги спокойно и безстрастно и сега — бе загубило бързо изражението на обида и горчивина. Погледът му бе съвсем безучастен, макар да гледаше трите голи жени.

— Това не е ли Ада? — запита той.

— Да, тя е. Можеше поне да не се киска толкова.

— А какво да прави?

— Не зная — отвърнах аз искрено. — Наистина не зная...

Но струва ми се, че това не е съвсем човешко...

— Нищо при нас не е съвсем човешко, Сим! И все пак е неизмеримо човешко... И трябва да знаеш още, че нищо потъмнително няма в природата от самата природа... Тя нищо не забравя, нищо не прощава, нищо не отминава безучастно по пътя си... И всичко безжалостно и безмилостно наказва, колкото и на пръв поглед да ни се струва равнодушна... Тия, които мислят, че я владеят или направляват — само ускоряват гибелта си...

— Това не може да бъде вярно!

Сеймур трепна и ме погледна.

— Да, сигурно си прав! — каза той. — Или поне трябва да бъдеш прав... Но и аз понякога като всички други почвам да мисля, че „Аякс“ не е нищо друго освен една малка лудница.

Ние мълчахме дълго. Жените все тъй се къпеха, без да ни обръщат внимание, дори Ада съвсем утихна.

— Имам една молба към тебе, Сим... Кажи ми едно твое стихотворение...

Доста се поколебах.

— Добре — кимнах най-сетне. — Ще ти кажа едно от най-първите... Защото е най-късо.

В тая огромна бяла пустиня от светлина,
в тая черна огромна пустиня от нищо
има безброй живи и мъртви слънца,
има безброй планети, изобилни и пищни.
Има безброй уродливи тела, има безброй очи —
кървави, хищни или празни, сълзящи и блудкави.
Само едно не виждам — как ще ми кажеш ти:
„Събуди ме, мили, навън е толкова ясно и топло утро.“

Стори ми се, че Сеймур едва забележимо се усмихна. Й беше напълно прав, разбира се, никак не се разсърдих.

— Малко е старомодно. Но иначе си е хубаво...

— Ами какво да правя, като на „Аякс“ няма други поети — отвърнах аз. — И съм просто без конкуренция...

2

„Аякс!“ ...

Още не съм бил роден, когато започнал строежът на този изключителен звезден кораб. Наистина и преди е имало звездолети със субсветлинна скорост, но все пак техният район на действие е бил доста ограничен. Най-бързият и най-съвършеният от тях, „Полярна звезда“, прекара в космоса единайсет години по своето вътрешно време и се завърна благополучно на Земята. С това се изчерпаха всичките му постижения. Защото, казано на практичен език, той намери по своя път само три мъртви планети.

В моя безкраен път с „Аякс“ няколко години съм изучавал анализите на космическите пътувания. Това, което ми е направило най-силно впечатление, бяха прекалено оптимистичните прогнози през далечните минали векове. Човек може само да се усмихва на предвижданията от края на двайсетия век например за бъдещите космически пътешествия, или за така наречените фантастични романи, чийто дълбок упадък в края на двайсет и

първия век ги бе поставил извън рамките на сериозната литература.

Повече от шестстотин години бяха минали от великата капсула на Гагарин до първия звезден кораб със субсветлинна скорост. Това стана благодарение на откриването на тая енергия на елементарните частици, която сега наричаме „терциална“. За нея по времето на Гагарин не са имали дори най-далечна или най-обща представа. В сравнение с термоядрената енергия нейната мощ е наистина неизмерима. Но дори при изумителния напредък на всички науки и особено на техническите близо триста години са били нужни, за да бъде заключена тя в реактори — нещо, което поначало се е смятало дори неосъществимо. Първият субсветлинен звездолет се е наричал „Антей“ и е представлявал по външен вид едва ли не някакво митическо чудовище. Представете си например един грамаден орел с разперени крила. Само човката му е могла да бъде използвана за полезни цели. Всичко друго е заемала сложната система на реакторите. Той е отпътувал, както трябва да се очаква, за Проксима. И никога не се е завърнал, нито пък се е разбрала причината за неговата гибел.

След съвсем безуспешния рейс на последния звездолет „Одисей“ на Земята настанало ако не пълно разочарование, то поне повсеместно униние. Все повече се увеличавало числото на гневните противници на далечните космически полети. Обяснението на това явление е твърде просто. Космическите кораби стрували извънредно скъпо. И не толкова цената смущавала земните жители. Едно благоденстващо безкласово общество с общи цели и ресурси е могло да си позволи известни лишения в името на велика цел. Въпросът по-скоро се е отнасял до природните запаси. За субсветлинните звездолети са се употребявали редица изключително ценни суровини и материали, чиито земни източници са били и без това съвсем обеднели. И дали наистина е имало смисъл последните резерви да се хвърлят напразно в космическата пустош? Най-разумните предлагали тия средства да се инвестират в пълното разкриване и усвояване на природните богатства на най-близките планети. Мощна група учени физици твърдели, че може да се намери принципно съвсем нов начин за космически пътувания — субпространственият — дълго време смятан за нереален от друга,

не по-малко мощна група учени. В крайна сметка Световният съвет на републиките се принудил да прибегне до всеобщ референдум. Резултатът бил точно такъв, какъвто се очаквал — петдесет и девет процента гласове против далечните космически пътувания, четиридесет процента за продължаването на опитите, един процент въздържали се или негласували. Сто процента от гласувалите са били на мнение, че тая мярка трябва да бъде временна.

И тъй минали още шейсет години. Човечеството наистина постигнало много сериозни успехи в усвояването на нови ресурси, особено на Марс, където тяхната експлоатация била най-рентабилна. Изключителни успехи завоювали химията и физиката в откриването на нови, ефикасни синтетични материали. Бил проведен нов референдум. Тоя път огромното болшинство от гласувалите отговорили утвърдително.

Така се пристъпило към изграждането на „Аякс“. И това било наистина най-великото постижение на човешкия гений. Близо шейсет хиляди души са били заети в производството и строителството. Естествено, целият строеж и груб монтаж били извършени в космическото пространство — в орбита, по-близка от лунната. Всеки може да си представи тоя човешки мравуняк в черната паст на космоса. Именно човешки. Защото един от големите идеали на фантастите и футуролозите за използване на човекороботи, механични и дори биологични — се оказа едно от най-неефикасните и безсмислени човешки дела. При пълната автоматизация на почти цялото производство проблем за човешкото съществуване се оказа не как да се освободи човешки труд, а как и по какъв начин да се ангажира. Идеалът за лениво и бездействащо човечество се оказа по-опасен от най-песимистичните прогнози. Направо щастлив можеше да се сметне този, който се домогнеше, да речем, до длъжността пастир. По един пастир едва ли не на всяка крава ние имахме особено във високопланинските пасища. И никакви всеумни механични кучета. Кандидатите за тая служба бяха готови дори да лаят, макар че вече не съществуваше никаква нужда от лай. И съвсем не произвеждахме синтетично мляко от изкуствени крави, както някога са си въобразявали. Трудът се оказа не само въпрос на чест, но и въпрос на самосъхранение.

Преди „Аякс“ да напусне Земята, работи — много съвършени човекоподобни устройства — свръхустойчиви на студ или крайно високи температури, работеха предимно на планетите, където условията за човека бяха непоносими. Всяка мисъл за биороботи се смяташе едва ли не кощунствена. Разбира се, изключително съвършени електронноизчислителни машини и разни видове запомнящи устройства имахме в изобилие. Но не ги използвахме за игра на шах, нито за писане на симфонии. Впрочем в складовете на „Аякс“ имахме и дузина работи, не много големи по размер, но със свръх-мощни двигателни способности. Никой не знаеше какво точно ще ни потрябва, ако открием някъде нови светове.

Строежът на „Аякс“ продължи близо десет години. Размерите му бяха наистина гигантски и в това отношение той превъзхождаше всичките си предшественици. Звездолетът беше около хиляда и осемстотин метра дълъг, около осемстотин метра широк, най-високата му част беше към двеста метра. Въпреки неправилните си форми той изглеждаше хармоничен и изящен. Не беше просто космически кораб, а едно градче, така съвършено конструирано, че представляваше наистина безподобен шедьовър.

Грамадната част от кораба бе заета от складовите помещения, от хангарите, лабораториите и преработвателните инсталации. Науката бе достигнала много високо ниво и успя да вмести основните материали и продукти на минимални пространства — особено водата и въздуха. Но в замяна на това всички храни щяха да бъдат естествени — консервирани и запазени по такъв начин, че по нищо нямаше да се отличават от пресните продукти. Що се отнася до зеленчуците и до някои плодове, ние щяхме да ги отглеждаме в естествен вид в доста обширната оранжерия. Изобщо обемът навсякъде играеше дотолкова роля, доколкото беше свързан с те-жест. И при това на звездолета като абсолютно затворена и изолирана система твърде малко неща се губеха — дори изпаренията отново се превръщаха в течности. Хиляди специалисти бяха предвидили всичко, което е нужно за обикновеното всекидневие на човека при норми, за които не може да се каже, че са прекалено пестеливи. Гравитацията и атмосферното налягане бяха съвсем като земните,

да не говорим за биологичната среда. Особени грижи бяха положени за нашите развлечения.

Най-голямата гордост на „Аякс“ не бяха нито неговите реактори, нито последните гениални открития за икономично добиване на терциална енергия. Най-сложната и най-съвършена апаратура бе радарната, която трябваше да ни запази от нежелани срещи в космоса. Не случайно три от нашите предшественици бяха загинали в космоса. Най-голям проблем в това отношение беше огромната ни скорост, която правеше радарното предупреждение в някои случаи едва ли не символично. И при това имахме всички основания да смятаме, че най-голям враг за нас бяха не метеоритите или други блуждаещи тела, а микрочастиците. Така или иначе за борба с тия невидими за нас врагове бяха предвидени огромни запаси от енергия.

Най-сетне след десет години напрегнат труд „Аякс“ бе готов. Могъщ и прекрасен като древния Аякс, нашият „Аякс“ не слизаше ни от страниците на вестниците и списанията, ни от видеопредаванията. Всички мислеха за „Аякс“, всички говореха за него. И, разбира се, с най-голямо нетърпение се очакваше денят на отлитането му.

Накъде щеше да полети гигантът? Това вече се знаеше, преди да започне неговият строеж. След дълги дискусии астрономите се бяха спрели на звезда от съзвездие Касиопея, наречена скромничко Сигма. Тя бе изучена като система благодарение на едно епохално откритие в областта на астрономията, наречено неутринов телескоп. Неговото невероятно скъпо и сложно устройство бе причина по мое време да бъдат построени само два такива телескопа — и двата върху кратери на Луната. Разбира се, бе необходима изумителна изобретателност не само да бъдат заловени тия неуловими и всепроникващи частици, но да бъдат изградени от тях образи, видими за окото. И ненапразно астрономите се бяха спрели именно на Сигма. Преди всичко тая звезда беше по размери почти еднаква с нашето Слънце и имаше приблизително същата възраст и мощност на лъчение. Най-близката до Сигма планета имаше приблизително орбитата на Меркурий. Втората по големина и по орбита — приблизително като Марс — учените, кой знае защо, бяха нарекли Регина. Те не можеха да кажат нищо

ни за нейния състав, ни за наличието на атмосфера. Но всички обективни данни говореха, че ако някъде наблизко в тоя адски космос можеше да има живот, то шансовете на двете планети около Сигма бяха най-сериозните. И при това не се намираха много далече — едва на 27 години — за възможностите на „Аякс“. Отиване и връщане с максималния престой — не повече от 60 години. Не беше кой знае какво, като се има предвид средната продължителност на живота по онова време — около 350 години.

Кандидатите за пътуването с „Аякс“ естествено бяха безброй. Но след дълги проучвания и изследвания най-сетне бяха избрани 273 души великолепни специалисти от всички клонове на човешкото знание и дейност. Толкова хора бяха необходими, за да може да функционира нормално и без никакъв риск тая огромна машина, завод и лаборатория. Между тях имаше 133 брачни двойки. Пет мъже бяха заявили, че могат да прекарат тоя срок и без съпруги. Една жена, навярно с повече основание, бе на такова мнение по отношение на мъжете. Най-възрастният човек от екипажа беше едва на 116 години. Най-младият — на шест. Това бе и първата проба за пътуване на дете в космоса.

Може би вече сте се досетили, че най-младият бях именно аз — и то шестият от ергените. Не знам какво са разсъждавали на Световния конгрес на педагозите, но на практика се получаваше така, че щях да си остана ерген завинаги, т.е. поне до края на пътуването с „Аякс“. Или, още по-просто казано — щях да остана сам, независимо от това, че щях да премина за тоя срок най-критичните младежки и мъжки възрасти. Може би не са имали друг изход, може би това е влизало сред проблемите на експеримента. Но защо се бях спрели именно на мен? Изборът се дължеше на няколко причини. Преди всичко имах великолепно здраве и изключително добра физика. На шест години бях взел вече първите три класа по учебната програма — нещо, което дори за моето време се случваше съвсем рядко. И най-важното — няхах родители или каквито и да било близки роднини. Когато съм бил на две години, баща ми и майка ми загинали при най-нелепа катастрофа с въздушно такси. Разбира се, попитаха ме съгласен ли съм да замина с „Аякс“. Дали съм съгласен? Струваше ми се, че бих подскочил от радост до самия

звездолет, който по това време светеше нощем като най-сияйната звезда на хоризонта. Между впрочем шестгодишната възраст на най-младия космически пътник бе определена от учените след дълга дискуссия и много колебания предимно от морален характер. Най-сетне решили, че именно на тая възраст най-рано едно момче би могло да даде разумен отговор на съдбоносно предложение. Доста бяха надценили възрастта ми, поне ако съдя по себе си. Нямахше нищо разумно в моя отговор, аз просто хвърчах от щастие.

А кой беше най-възрастният? Става дума за същия тоя Безсонов, магьосника, който ни създаваше илюзиите, че сме на Земята, със своите холограмни образи. Той беше не само виртуоз в своята работа, но по поведение изглеждаше един от най-жизнените хора, на звездолета — неуморим веселяк и шегаджия, незаменим събеседник. Ако имаше все пак за нещо да страда, то бе за лулата си, която можеше да държи между зъбите колкото си ще, но нямаше право да пали. Кислород за неговата лула на звездолета не беше предвиден.

Вторият по възраст беше нашият комендант Хенк, скандинавец по произход. Тоя могъщ викинг с бръсната глава и казашки мустаци беше на сто и две години. Но на външност изглеждаше много по-млад, почти като петдесетгодишните. Видя ми се суров, непреклонен човек, необикновено мълчалив, на пръв поглед почти враждебен. Знаех вече, че е член на Върхвония съвет на космонавтите. Беше взел участие в три от далечните космически експедиции. Когато го видях, сърцето ми едва не се вледени, толкова хладен беше погледът му. Той ме разгледа доста продължително, без погледът му да се смекчи нито за миг, после внезапно запита:

— Коя книга досега най-много ти е харесала?

— „Капитан Немо“ — отвърнах аз стреснато. Дали не сбърках? Не, не сбърках. Стори ми се, че погледът му омекна. Много по-късно научих, че е един от петте неженени. Никога не се бе женил, никога не бе имал деца. Спомням си само, че тогава той ме потупа по рамото и каза с доста смекчен глас:

— Не ти завиждам, моето момче... Тия акули без деца жив ще те изядат.

Неговото мрачно предсказание за съжаление се сбъдна едва ли не в буквалния смисъл на думата. Докато израснах, просто страдах от прекаленото внимание на моите спътници. Забравих да кажа, че в интереса на вътрешния баланс на звездолета те нямаха право да раждат на „Аякс“. Мнозина наистина имаха деца, но ги бяха оставили на Земята. Това беше навярно най-важната причина да изливат върху мен своята малко и горчива, и тръпчива любов към децата.

3

Много добре си спомням деня на отлитането. Седяхме всички в удобните кресла на салона и гледахме като на театър през огромното кристално чисто стъкло все още близката Земя. Едва дишах от възмущение — толкова голямо ми се виждаше това огромно, синкаво кълбо, забулено от нежната мъгла на облаците. То изпълваше почти целия екран и над гладкия му ръб меко като ореол светеше земната атмосфера — от нежно гълъбова до кобалтовосиня. Безсонов, разбира се, вече бе успял да се настани до мене и както винаги лекичко ми досаждаше.

— Виждаш ли, момче, онова кравайче, дето се е завъртяло над Гренландия?... Това е начало на циклонално образуване, ако ти е известно.

Много добре ми беше известно. Бях виждал колкото си искам циклони и антициклони по телевизията. Но кравайче наистина не бях виждал — в нашия пансионат не се досещаха да ни правят кравайчета. И изобщо мразех да ми говорят като на дете с разни там измислени и неудачни образи.

— Да, чичо Володя! — казах аз. — А вие виждате ли антициклона над Средиземно море?

— Да, да — измърмори разсеяно Безсонов. — А там момче, в ясното петно е Курск... Където съм се родил... Чувал ли си нещо за Курск?

Тоя път едва ли не се обидих.

— Мога да ви разкажа нещо за Курската аномалия — отвърнах колкото се може по-възпитано. — Или за битката при Курската дъга през Втората световна война...

— Ей, че детища — рече с престорено възмущение Безсонов. — С тях не може дори да се поговори...

Разбира се, през цялото време ние имахме възможност да наблюдаваме на големия видеоекран какво става на планетата. Цялата Земя просто ликуваше. Но в тия минути тя твърде малко се занимаваше със себе си, повече с нас. Наблюдавахме звездолета — тия, които бяха в пълна готовност на вахта, и тия, които бяха в салона. За пръв път виждах изумителните съоръжения, зад които щеше да затупти мощното сърце на „Аякс“. Всичко ми се виждаше невероятно и по размерите си, и по своите фантастични форми. И колко мънички изглеждаха в тоя хаос от мощни тръби и цилиндри, от трептящи сфери и конуси хората, тия хора, които бяха господари на всичко.

Като че ли най-често виждах себе си — дори повече от Големия Хенк. Камерите ме следяха едва ли не във всички пози и всички формати. Дори не разбрах, че докато съм говорил с Безсонов, всичко се е предало там, на земните хора. Само с крайчеца на окото си забелязах с какво бурно възхищение реагираха, без да съзнавам причината. Накрая толкова се засрамах, че почти вкаменях. И вече не смеех да погледна настрани, ни да помръдна.

Наближаваха минутите и секундите на излитането. По сигналните табла бягаха пъстри светлини, знаци и цифри. Най-сетне на яркочервен фон блесна думата „старт“... Бях така замаян, че дори не усетих първия лек тласък. По-скоро го разбрах от бурната реакция на земните хора. Те се прегръщаха и целуваха, танцуваха като луди по улиците и площадите. Светеха фантастични огньове, пукаха се грамадни увеселителни ракети. Цялата Земя ликуваше, когато ми се струваше, че трябва да ликуваме само ние.

Огледах се възбудено — не, никой от нашите не ликуваше. Лицата на всички изглеждаха в тоя миг сериозни и замислени, дори печални. В голямата сребриста зала не се чуваше никакъв звук — нито въздишка, нито възклицание дори. И като че ли не гледаха ни Земята, ни телевизорите, като че ли гледаха в себе си. Дори Безсонов ми се видя малко омърлушен в тоя миг. Дали не си мислеше за своя никакъв Курск, когато го чакаха чудни и невиджани светове? Бях толкова поразен, че дори не знаех как да

реагирам. Може би това е било първото голямо разочарование в живота ми и първото тежко изпитание на моите момчешки възгледи.

Трябваше да минат почти две десетилетия, за да проникна отчасти в същността на тия мигове. И да разбера за свой срам колко по детски съм бил несправедлив и наивен. Всъщност всички освен мен бяха преживели тия мигове наистина дълбоко и човешки. Тогава не разбирах, че те се прощаваха. Те се прощаваха с всичко, което им беше неизмеримо близко и скъпо. Те се прощаваха със Земята, може би единствената прекрасна планета в неизмеримата космическа пустош. Никой не знаеше дали не се прощават с нея завинаги. Те се прощаваха с близките си, с майките си, с децата си. Много от тях може би никога повече нямаше и да видят. Те се прощаваха, както човек се прощава на смърт. Именно смъртта и нищото ги откъсваше в тоя миг от синята близка планета. За нас на „Аякс“ щеше да мине малко повече от половин век. Но все още никой не можеше да изчисли колко време ще измине на самата Земя. Дори да се завърнехме някой ден, никой не можеше да каже какво ще намерим.

— Е, тръгнахме! — обади се най-сетне Безсонов. — Тръгнахме, малки глупчо... Ще видиш ти сега една Курска аномалия...

А всъщност дори не бяхме тръгнали. Сега работеха термоядрените помощни реактори, които щяха да ни изведат на нова далечна орбита. Едва там щяха да заработят нашите истински двигатели. Това беше чисто и просто мярка за предпазливост — толкова мощни бяха тия двигатели, такава страшна енергия издишваха техните огромни дюзи. Ако бяхме излетели от ниската орбита, дори не бяхме в състояние да предвидим какви тежки поражения можехме да нанесем на Земята. Но сега „Аякс“ все повече усилваше своята скорост, наистина все още мравешка в сравнение с това, което щеше да постигне след две години.

След една седмица ние отново седяхме в същите кресла и отново гледахме Земята през кристалното стъкло, което, разбира се, беше всичко друго освен стъкло. Безсонов отново бе седнал до мен. Всеки миг очаквах да каже, че Земята прилича на стара

сребърна пара, но не го каза. Сега всичко ми се виждаше много по-обикновено и делнично. Земята вече не беше истинската Земя, а далечно небесно тяло. И хората ми се видяха съвсем други. Те бяха вече преживели кризисния момент, макар че тогава не го разбирах. Сега те бяха много по-оживени и тържествени, чувствуваха, че в битката трябва да се влезе като в истинска битка. На всичко отгоре бяхме привързани към креслата с колани, тънки проводници ни свързваха с медицинския център. Отново светна табелката „старт“, истинските двигатели заработиха, макар и със своята минимална мощност. И все пак ударът се почувствува силно, около десет минути стоях в креслото като зашеметен. След това всичко се нормализира, движението едва се усещаше. Комендантът стана от мястото си и се обърна към нас.

— На добър път! — каза той. — И щастливо плаване!...

После внезапно се усмихна, зъбите му блеснаха на меката светлина. И все пак нещо особено имаше в тая усмивка, която и досега живо си спомням, макар че не мога да проумея. Във всеки случай не беше ни весела усмивка, ни иронична, ни предизвикателна. Може би е била просто знаеща. Сега разбирам, че дори усмивката на Джокондата не можеше да бъде позагадъчна. Изглежда, само Безсонов успя да проникне мъничко в нея. Той се засмя късо, после каза:

— Само тоя дявол разбира какво сме почнали...

Изобщо с Безсонов са свързани всичките ми най-ранни и най-хубави спомени. Винаги когато се връщам към ония години, в съзнанието ми изплува един друг, сякаш непознат образ — кръгло, весело, дори малко лукаво лице. Само неговото добродушие ме свързва със сегашното му лице. Докато бях момче, той просто не се отделяше от мене. И сега ми е трудно да си обясня неговата привързаност. Може би славянска доброта и грижовност към едно кръгло сираче? Може би неговата собствена самота. Или чисто и просто доброто му и нежно сърце, което естествено го привличаше към най-беззащитния. Трябва да кажа, че съвсем успешно изпълняваше ролята си на втори баща или на втори дядо. Вършете го сърдечно и искрено. И точно затова — като при всички рано остарели момчета — ми беше малко досаден.

Най-често той ме навестяваше със своите миниатюрни апарати. И едва ли не още от прага заявяваше:

— Какво искаш днес?... Пожар в прерията?

— Добре.

— Готово! Това е шедьовър!

Беше както винаги пълен с шедьоври. Настаняваше се до мен в креслото, доволно се усмихваше. Един миг мрак и след това изведнъж се озовавахме в прерията — безкрайна, кафеникава, изгоряла от немилостивото слънце. И ние не я наблюдавахме отдалеч, ние бяхме просто сред нея. И сякаш летяхме на полуделите от страх животни. Тропотът на стотици копита ме зашеметяваше. Конете пръхтяха и цвилеха, усещах ужаса в тъмните им очи. Зад гърба ни се издигаше червената зла завеса на пожара, вятърът носеше почти над главите ни черния дим. Мустангите вече галопираха гръб до гръб, пяна летеше от устата им. Постепенно започваше да ме овладява чувството на непреодолима гибел, макар да знаех отлично, че това дори не е сън. Някой кон падаше, другите се препъваха в него, виждах черни копита, мокри конски кореми, развети гриви. Още малко, още съвсем малко и ще полетя и аз, ще бъда премазан между копитата, между гривите, между жилавите опашки.

Точно в този миг припламваше меката дневна светлина, но аз още седях като вцепенен. Безсонов ме поглеждаше със своите лукави, винаги малко зачервени очички.

— Хареса ли ти?

— Много!

— Ама вярно ли? — запитваше той с някаква почти момчешка надежда.

— Кълна се в свещената томахавка! — отвърщах аз сериозно, макар да знаех, че това са детинщини.

Винаги в такива случаи се чувствувах много поласкан. Изглежда, че като всички възрастни бе малко суетен...

Но не мислете, че всичко в моя живот е било едно безкрайно, приятно забавление. Аз здравата учех. На дванайсетгодишна възраст трябваше да завърша пълния гимназиален курс. На седемнайсет — университета. Профил? Биология и молекулярна хирургия... На двадесет трябваше да съм взел доктората си и да представлявам пълноценен член на общото

научно семейство. Впрочем всичко стана в точните срокове, макар това да не беше единствената ми специалност. Факултативно аз изучавах и древните литератури. На дванайсетгодишна възраст знаех наизуст около петстотин стиха от „Илиада-та“, а на петнайсет — вече ги знаех на древноелински. Не искам да кажа, че съм бил някакъв вундеркинд, макар че и това беше донякъде вярно. Но по мое време биологията имаше значителни успехи, особено в областта на стимулиране на човешката памет. Пък и никое друго момче на моя възраст не можеше да се похвали с такива великолепни преподаватели.

А и моите преподаватели бяха заети не по-малко от мене. Те също учеха. Да, наистина учеха, а не само усъвършенствуваха своите знания. В доста кратки срокове всеки от тях трябваше да усвои до съвършенство и някаква друга специалност. И това не се правеше просто за да убием времето. Налагаха ни го сложните обстоятелства. Никой не знаеше какво можеше да стане с нас в непознатите светове, всеки трябваше да бъде подготвен за всичко — в случай на нещастие. Особено много време се отделяше за изучаване на самия звездолет — до най-дребните му детайли. Хирургът трябваше да бъде и отличен електронен механик, а геологът — отличен хирург.

Знаех, че допреди стотина години учените все още много сериозно се занимаваха с проблемите на анабиозата. Но практически се бяха получили незадоволителни резултати. Постепенно интересът към анабиозата съвсем отпаднал. И причина за това съвсем не са били само неуспехите. Просто са стигнали до заключението, че анабиозата няма сериозно практическо приложение. Та кой глупак ще се съгласи да проспи такъв голям къс от живота си, когато през това време би могъл да живее, да мисли, да знае. Когато би могъл просто да гледа, та макар и бездънната пустош на космоса. Сега разбирам, че те просто са надценили възможностите на човешката воля или на човешката душевност. Проблемът в действителност е по-сериозен. Но самонадеяният и всесилен човек тогава е мислел по този начин. Животът е над всичко и е просто безумно да го съкращаваш, макар и с временна смърт.

Все пак по мое време медицината беше достигнала до някои състояния на временна летаргия, макар и не съвсем безвредна по същество. Допускаха се човешки летаргии най-много в срок до една година. Но по нашия вътрешен устав това се предвиждаше само в случаи на особени болестни състояния — психически разстройства например. Бях чел, макар и по-късно, техния списък, споменаваше се там нещо и за дълбоката меланхолия. Много особена и много странна ми се струваше тая дума и в същото време привлекателна. Тя криеше за мене някакъв непознат и загадъчен свят. Макар и момче, добре разбирах, че не съм способен за такива усещания. И все пак те с нещичко ме привличаха. Дори се чувствавах донякъде недостоеен за тях. Може би меланхолията приличаше по нещо на любовта?... Но по-дълбока и по-силна от нея?... Надали!... Любовта, така или иначе, ако съдех по книгите, беше израз или състояние на висше човешко щастие. И все пак много ми се искаше за час-два да изпадна в такова състояние...

Меланхолия!... Хубаво!...

4

След няколко дни Сеймур ме намери в атлетическата зала. Тоя вече зрял, шейсет и пет годишен мъж с отлична фигура бе много добър хърделист, успяваше понякога да затрудни даже и мене. Макар и атлетичен, той изглеждаше твърде лек, мършавите му стройни крака го улесняваха. Имаше при това великолепна техника и скачаше препятствията по-добре от мене. Но за четиристотинметровата дистанция явно не му достигаха сили, накрая аз се наложих с лекота.

Когато тръгнахме към душовете, гледах го едва ли не със завист. Дишаше така спокойно и леко, сякаш не бе тренирал близо час. Усещах, че има да ми каже нещо, но не бързах да го запитам. Все пак след толкова дълга дружба бях научил доста от тайните на неговата наука. Винаги е опасно да се говори много откровено с тия дяволи, те започват да четат в душата ти, както се чете някоя позната и скучна книга. Но не знам дали подозираше, че и аз попрочитях нещичко в него.

— Толя иска да те види! — каза той най-сетне.

— Мен?... Защо?

— Не знам.

— Не може да не знаеш! — възразих шеговито.

— Наистина не знам... И няма начин да знам... Той прие най-умната тактика за себе си — престана изобщо да разговаря с мене... Просто мълчи, гледа ме иронично... Само днес едва промърмори: „Искам да видя Сим!“ ...

— Странно! Би трябвало да знае, че в края на краищата ще ти разкажа всичко...

— Така е — кимна той. — И все пак го поиска...

— Приятно ми е да те видя веднъж затруднен — рекох с едва доловими нотки на злорадство.

— Защо веднъж?... Винаги! — отвърна той просто.

Взехме по един смесен душ, настроението му видимо се поправи.

— А всъщност не изглежда зле — продължи той внезапно нашия разговор. — Днес дори прие за пръв път малко храна...

— Той не е болен от херметизъм! Това е пристъп на меланхолия...

— Не знам! Не ми се иска...

Той беше прав. Пристъпите от меланхолия обикновено имаха много по-тежки последици.

— Вие, славяните, сте ми много по-трудни. Опитвал съм се да изучавам Достоевски... И напразно съм си губил времето... Или хората в оная епоха са били с по-сложна душевност, или Достоевски е бил някакъв психопат.

Неволно се усмигнах.

— А ако можеше да те види, знаеш ли какво пък той би си помислил?... Че си някакъв човек-машина!...

— Искаш да кажеш, че на мен ми липсва душевен живот? — запита Сеймур подозрително...

— Е, не, разбира се... Но все пак чувствата не са категории... Много повече приличат на облаци, да речем... Постоянно си менят формите...

— Започнаха и децата да ме учат! — измърмори Сеймур недоволено.

Бяхме излезли навън. И Безсонов ни беше приготвил изненада. Сега се движехме по „Шанз-Елизе“ — такъв, какъвто е бил навярно през средата на двайсетия век. Беше вечер, светеха блестящи витрини, по широкото платно на булеварда се червенееха в безкрайни редици стоп-светлините на ония вонящи коли — как се наричаха? — ах, да, автомобили... Безсонов, разбира се, не беше изсмукал тоя пейзаж из пръстите си — той наистина съществуваше на Земята. По това време по всички континенти имаше най-малко стотина такива „резервати“ — Червеният площад, почти половината Рим, част от старинния Лондон и още много други исторически забележителности, възстановени и консервирани от различни епохи. Но Сеймур дори не се огледа. Моята бележка го беше доста потиснала.

— В края на краищата аз съм учен — каза той. — Не мога да боравя с облаци... Трябва все пак по някакъв начин да ги класифицирам...

— Може! — усмихнах се аз. — Но малко по-внимателно.

— Колко внимателно?... Все пак трябва да има някакви закономерности... Не може всяко явление да бъде отделен закон.

— Защо?... На „Аякс“ не е толкова страшно... В края на краищата ние сме шепа хора...

— Шепа, но каква? — изсумтя той недоволно.

— По-добре ми кажи как да се държа с Толя.

— Да, точно това исках да те предупредя! — кимна той. — Като с напълно нормален човек... Без никаква деликатност... Или пък снизхождение.

— Малко е трудничко!

— Трябва! След това ще ти обясня...

Сеймур мина направо през витрината на един антикварен магазин. Бяхме точно пред блока, в който живееше Толя.

— Ето ти дръжката! — каза той. — Не се дразни и не бързай да си ходиш...

След малко бях в ловджийската хижа. Толя лежеше на своя широк мечи диван и чисто и просто зяпаше в тавана. Но лицето му не бе нито равнодушно, нито безчувствено. Той навярно нещо си мислеше. Като ме видя, се повдигна и седна на края на леглото. Стори ми се, че в погледа му се мярна нещо присмехулно.

— Седни, Сим! — гласът му звучеше съвсем приятелски. —
Какво да те почерпя?

Наистина бях малко жаден.

— Оранжеда.

— Не, ще ти предложа един натурален малинов сироп...

Дори не знаех, че имаме на „Аякс“. Всички напитки се приготвяха, разбира се, с есенции. А това навярно му го бяха отпуснали като на болен. Питието, изстудено съвсем по мярка, се оказа наистина превъзходно. Докато отпивах на пестеливи глътки, той все така насмешливо ме наблюдаваше. Започна да ми става неудобно.

— Сеймур ли те прати? — запита той най-последно.

— Мислех, че ти искаш да ме видиш...

— И все пак те е инструктирал...

— Не особено. Да не се опитвам да те баламосвам.

Той ме погледна доста учудено.

— Интересно откъде знаеш тая дума?...

— Ами и ние все знаем нещичко...

— Може би той нещо тебе те е баламосвал? — на устните на Толя се появи усмивка.

— Не съм забелязал.

На стенния му часовник се отвори тясна вратичка. Появи се малко жълто птиче, отвори човчица и започна: „Ку-ку, ку-ку!“ Много приятно кукаше. Като изкука така девет пъти, то се върна в своята стаичка. Беше девет часът вечерта по нашето условно време.

— Хубаво птиче — обадох се аз. — Кукувица навярно...

— Кукувицата не е жълта — каза Толя. — И изобщо няма вече живи кукувици по Земята... Тоя приятел е видял някъде някакво канарче...

Стори ми се, че Толя се разсея за миг, после погледна часовника си и каза:

— Виж какво, Сим... Не искам да бъда с теб подъл... Аз сложих в твоя сироп нещичко... И след мъничко ще заспиш като труп... Тогава аз ще отворя с твоята дръжка вратата... И ще скоча най-спокойничко от терасата... Сеймур е съвсем прав в своята диагноза...

Докато още говореше, умът ми трескаво работеше. Сигурен бях, че ме провокира. Но ако все пак казваше истината?... Не оставаше друго освен да рискувам...

— Благодаря, Толя... На мен и без това ми се спеше...

— Разбра ли какво ти казах?

— Чудесно те разбрах... Но и това няма да ти помогне...

— Защо?

— Защото Сеймур не е толкова глупав... И остави човек пред вратата.

Очите на Толя блеснаха — но не от ярост, по-скоро от разочарование.

— Вярно ли е това? — запита той глухо.

— Не е вярно, разбира се... Както не е вярно, че ти си сложил нещо в сиропа ми...

Толя дълго мълча, дълбоко замислен. Но чертите му, които се бяха свили грозно преди няколко мига, сега бавно се отпуснаха.

— Слушай, Сим, вярваш ли, че ще намерим там нещо? — запита той най-сетне.

— Почти съм сигурен...

— И какво?... Хора?

— Не знам дали точно хора, но някакви мислещи същества.

— Ами ако намерим там мислещи паяци?... Това ще ти бъде ли достатъчно...

— Няма да бъдат паяци! За това не е нужен ум.

— Не си прав! — каза той. — Човешката история е пълна с гениални мислещи паяци... А ако ги намерим и там?...

— Май ще трябва да се примирим и с тая работа...

— Добре, ще се примирим... А след това ще се върнем на Земята и ще им кажем: „Извинявайте, ама намерихме там мислещи паяци!“

— При всички положения трябва да им кажем истината.

— Добре, ще им я кажем... А те ще ни отвърнат: „Жалко за средствата, които хвърлихме.“ После ще помислят малко и ще добавят: „Това е случайно, разбира се, мислещи паяци... Не може някъде да няма и мислещи хора!“ И ще почнат да строят нов, още по-съвършен звездолет...

— А може би тоя път ще успеят...

— И какво, като успеят? — рече Толя с неизмерима досада.
— Паяци или хора — не е ли все едно? За какво ни са? Ние ли да им помогнем, или те да ни помогнат на нас... Та днес кой да е гимназист ще ти каже, че всяка истинска пружина на развитието се намира в самото развитие. Всяко курдисване отвън просто обезсмисля понятието развитие...

— Не е там въпросът! — не отстъпвах аз. — Човечеството иска да знае какво има там — по звездите... Пък и аз искам да знам...

— Ти ми отговаряш несериозно... Е, добре де, какво, като знае? Това би имало смисъл, ако знанието и щастието някак си взаимно се допълват или подпомагат... А всъщност те по-често си противоречат...

Познавах, разбира се, тия възгледи, макар че за пръв път ги чувах от устата на жив човек.

— Толя, ти знаеш много добре, че това не може да бъде истина — възразих меко. — Доказателство за това е историята. Колкото повече се е увеличавало знанието, толкова повече са отпадали човешките беди и нещастия... Без човешкото знание ти сега можеше да бъдеш чисто и просто един старец с изгнили зъби, болен черен дроб и рак в простатата.

— Да, прав си! Това е очевидно. Но защо смяташ, че щастието е липса на нещастия? Това са две различни категории, макар и в някаква зависимост помежду си... Досега човечеството е мислило как да се спаси от нещастията... А какво е щастието? Нима вярваш, че сме се приближили повече към него от Ромео и Жулиета например?... Или от нещастника Хамлет?

— Да, мисля!

— И от какво съдиш?...

— От това, че не сме самотни като Хамлет например...

— Ти пак свързваш щастието с нещастieto! — махна с досада Толя.

Разбрах го много добре в тоя миг. Но нима можех да му обясня неща, които сам не знаех?

— Виж какво, Толя, аз не обичам абстрактната философия... Нито абстрактната логика... Но знам нещо съвсем простичко... Чистата логика на индивида води до пълно самоотричане и обезсмисляне на съществуването... Няма друг изход... Сега ти

трябва да мислиш, че хората имат нужда от знанието, което ние ще им донесем... Каквото и да е то.

— Там е работата, че то не им е нужно... И аз го съзнавам... Щастието не е в космоса, щастието е на Земята...

— И какво от това?... Нужно или ненужно, но те го искат... Аз помня нашето отлитане... Те чакат нещо от нас... И ние сме длъжни да им го занесем... Щастието не е да получиш... А да дадеш...

Толя въздъхна дълбоко.

— Наивен хуманизъм! — срязва ме той.

— Това изобщо не е отговор... Аз бих могъл да ти говоря за твоя наивен индивидуализъм... А както виждаш, то се смята за болестно състояние. И наистина е такава.

Толя ме погледна втренчено.

— Добре!... Каж ми тогава искрено... Ти щастлив ли си?

— Не съм мислил по този въпрос! Но човек мисли обикновено за неща, които му липсват...

— Да, ловко се измъкна... Добре, бил ли си влюбен някога?

— Не! — казах аз.

— Защо?

— Не ми задавай глупави въпроси... В кого да се влюбя?... В някоя от вашите жени ли?

Той се засмя сухо и малко враждебно.

— А защо не?

— Ама ти наистина се правиш на глупак! — реагирах малко нервно. — Тука веригата е напълно затворена... За да бъда с жена, аз трябва да я взема от друг... Нима имам право заради себе си да оставя друг човек съвсем сам... Без никаква възможност за избор...

— Виждаш ли, че си противоречиш! — засмя се Толя. — Не съм ти казал да вземеш жената на някого... А просто да се влюбиш... Макар и тайно... И ще дадеш, без да получиш... Нали това е щастие?...

Не знам защо и аз се засмях. Беше ми наистина смешно.

— Не, това е просто глупаво — отвърнах. — Човек може да даде нещо, което другите търсят... А не което не им е нужно...

— Ти си непробиваем като „Аякс“! — обобщи Толя недоволено.

Поговорихме още малко, после аз тръгнах да си ходя. Едва при вратата той ме попита:

— Виждал ли си Ада?

— Да, преди няколко дни...

— Какво правеше?

— Къпеше се в реката...

— И беше много весела, нали?... Весела и жизнерадостна?

— Трябва да го очакваш! — отвърнах хладно. — Никоя достойна жена не плаче, когато е унижена...

Той замълча. Очевидно разбираше, че съм прав. Не знаех само дали е моя работа да му го кажа. Но беше ме запитал за моето мнение. След малко бях при Сей-мур — не в медицинския кабинет, в дома му. Той живееше сам като повечето от съпрузите в екипажа. Навярно го правеха, за да не си пречат на научната работа — не ми беше много ясно, но не ми се струваше и съвсем естествено. Безсонов ми бе казал, че на Земята това се случва много по-рядко. Сеймур живееше в много елегантна квартира в древен японски стил с нежни акварели по стените. Така или иначе, но трябваше да седна на пода. Не беше никак удобно, колената ми за разлика от неговите просто стърчаха и ми пречеха. Възпроизведох му едва ли не дума по дума целия разговор. Сеймур слушаше мълчаливо, без да ме прекъсва с въпроси. Но стори ми се, че е доволен.

— Как е според тебе? — запитах аз.

— Добре. Много по-добре, отколкото съм очаквал...

И аз бях със същите впечатления. Освен възгледите всичко в него ми се бе сторило съвсем нормално. Но не беше прието в нашия свят да се смята, че може да има и ненормални възгледи.

— Сега разбирам защо точно тебе потърси — добави той замислено.

— А аз пък точно това не разбрах... Спокойно можеше и с теб да поговори по тия въпроси.

— Не, с мен не можеше... Каквото и да му отговарях, той щеше да го тълкува като лекарско мнение... Само на лекарите е позволено да послъгват понякога... От професионални съображения, разбира се... В интереса на здравето на пациента...

— Да, прав си.

— Не разбираш ли какво е станало?... Той страшно и мъчително се е давил в една внезапно придошла река... И в отчаянието все пак се е вкопчил в нещо... В някакво слабо коренче, да речем... Хем се е спасил от бурното течение на реката, хем коренчето е слабо, за да може да се измъкне на стръмния бряг...

— И ти смяташ, че аз съм здравият корен? — попитах го със съмнение.

— Точно така!... Той е търсил някой, който здраво и логично да опровергае неговите собствени възгледи... Тия, които са го хвърлили в бурното течение на реката... Наречи го подсъзнателен инстинкт за самосъхранение, ако щеш... И колкото тия възражения са по-твърди и примитивни, толкова по-добре...

Как можа да го каже!

— Ти смяташ, че моите възгледи са примитивни? — запитах аз обидено.

Очите му едва забележимо се смееха.

— Симпатично примитивни!

— Те са простички! Но не са примитивни... Нима това, което съм му казал, не е истина?

— Общо взето — да...

— А частно взето?... Дай ми поне някакъв пример. Той продължаваше да се усмихва — малко снизходително на всичко отгоре. Това ме ядоса.

— Ами, да речем, твоите разсъждения за затворената верига! — каза Сеймур. — Не може да се разсъждава така... Нашият свят е свободен както за мислите, така и за чувствата на хората... В нашия свят не може да има затворени самозадоволяващи се вериги...

— Ти имаш някаква грешка, Джек... Аз не говорех за нашия свят... Аз говорех за „Аякс“...

— Все едно... Нашият малък свят не може да има друг морал освен земния... Макар и откъснати от Земята, ние изцяло ѝ принадлежим...

— Не е точно така! През време на Великата октомврийска революция мъжът не е бил просто мъж и жената не е била просто жена. Всеки е бил войник... Ако си чел Островски...

— Точно него съм чел най-внимателно! Защото е наистина душевен феномен... Но това са били изключителни обстоятелства. Никой не ти е дал правото да ни обявяваш в обсадно положение... Именно това е аморално и неестествено!...

— А болните? — не мириясвах аз. — А жертвите?

— Нима не разбираш, че именно това ни задължава да бъдем колкото се може по-естествени и нормални...

Съзнавах, че е прав. И все пак нещо в мен дълбоко се съпротивяваше. Сеймур, изглежда, усети това.

— Ти и формално не си прав — продължи той. — И съвсем правилно си казал на Толя, че е унижил жена си... Нашите болни са нещо като раковите клетки... Те внезапно обезумяват и се откъсват от общия организъм... Почват да се самоосъществяват и самопроизвеждат по своите закони, които в крайна сметка водят до обща гибел — и на клетката, и на организма... Те се отделят не само от общия организъм, те се отделят, така да се каже, от своята най-сродна клетка... От жените си в случая... Фактически това е по-лошо от най-лошата изневяра... Това е пълно душевно скъсване... Твоята затворена верига не само че е нарушена, тя е просто накъсана... Шест мъже лежат в нашите биокамери, никой не може да предскаже края им... В крайна сметка Толя ти е дал добър съвет...

Отново ми стана смешно.

— Искаш да кажеш, че имам право поне на самотните жени!

...

— Не, искам да ти кажа, че си един мил глупчо! — отвърна Сеймур шеговито. — Няма затворени вериги на тоя свят... И никога не е имало — дори в древните съзаклятия...

Той стана леко от пода и замислено се разходи през стаята.

— Имам един такъв филм. Искаш ли да ти го покажа?

— Какъв филм?

— За едно братство...

— Не, предпочитам да спя. Ние, примитивните хора, обичаме да си поспим...

— Добре ли спиш?

— Много добре... Няма ли да ме попиташ какво сънувам?

— добавих аз иронично...

— Не ми е нужно... И без това знам... Сънуваш как те събуждат в едно ясно и топло утро...

Беше запомнил моите глупави стихове проклетникът. Но не беше честно точно сега да ми ги напомни.

5

Не знам как се е чувствувал екипажът на „Аякс“ през първите десетина години. Но за мен те течеха едва ли не като в приказка. Аз учех, забавлявах се, спортувах. Може да ви се види странно, но не чувствавах липсата на Земята. Не чувствавах никаква нужда и от връстници. По-скоро се чувствавах като спасен от тях. Що се отнася до Земята, Безсонов ми я показваше непрекъснато, все по-непозната и различна. А за моето момчешко въображение, за моята млада, непохабена душа илюзията и действителността почти се сливаха. И все пак с течение на годините интересът ми към сеансите на Безсонов започна да намалява.

— Знаеш ли какво съм ти приготвил днес? — заявяваше той още от прага. — Гладиаторски игри в Колизеума...

Звънките удари на оръжието гърмяха в ушите ми. Падаха облети в кръв хора. Но понякога се улавях, че не внимавам. Зрелищата вече не караха да тупти по-бързо сърцето ми. Зрелището си е зрелище и колкото да беше занимателно, в края на краищата съзнавах, че не е истинско.

— Май че не ти хареса? — огорчаваше се Безсонов.

— А, не — защо?

— Така си мисля... Май че следния път ще ти покажа султански харем... С одалиски... Знаеш ли какво е одалиска?

— Знам, разбира се!

— Има си хас нещо да не знаеш — мърмореше Безсонов, докато прибираше апарата си.

Но не ми показва одалиските. Сигурно смяташе, че не са съвсем подходящи за моите осем години.

Имаше един много дълъг период от момчешките ми години, когато гледах само научнофантастични филми. Те наистина бяха от преди два-три века, но това ни най-малко не ме смущаваше. За

дълго време тия филми се превърнаха за мен в истинска страст. Виждах най-невъроятни светове, преживявах изумителни приключения. И най-важното — срещях такива форми на живот и съзнание, които ме смайваха, които възбуждаха до крайност моето детско въображение. Мислещи облаци, влюбени риби, гигантски подземни червеи, които разсъждаваха бляскаво за проблемите на своя беззвезден космос. Но тия зрелища ме огорчаваха в същото време. Колкото и да бях млад, вече ясно съзнавах, че не е възможно да намерим нещо подобно в непознатите светове, които търсехме. Вече чувствавах, че нищо не може да бъде по-богато и по-интересно от човешкото въображение. И по-красиво от него, и по-замайващо. Понякога гледах по два-три филма на ден. Моят пряк наставник до дванайсетгодишна възраст Герд Крул, доцент от Цюрихския университет по педагогика, започна да се тревожи.

— Въображението не бива да се развива само в една посока! — каза ми веднъж той, когато бях на десет години. — Има и други филми... С истинско и дълбоко изкуство...

— Но Земята е много далече! — отвърнах аз. — Мене ме интересува светът, в който отивам...

— А според мен това са зле измислени светове! — възрази той.

Изобщо виждаше ми се малко сухар тоя бележит доцент. За това подсказваше и неговото прекалено сухо и прекалено сериозно лице. И желанието му непременно да обяснява и поучава.

— Трябва да четеш повече книги! — продължи той. — В края на краищата аз отговарям за твоето всестранно и хармонично възпитание...

— Добре! — реших да го послушам.

Работата беше там, че той ми избираше книги от библиотеката, той ми ги носеше. Навярно си правеше с мен свой личен експеримент. На Земята можеш да чета каквото си искам. Спомням си как преди една година ми донесе „Том Сойер“. Нещо затаено тържествено имаше в погледа, му. Навярно си мислеше, че кой знае как ще ме смае. Но книгата не ми хареса и той много се огорчи, като му го казах. Попита ме, разбира се, какво не ми е харесало. Обясних му простичко, че не ми са симпатични такива

дребни лъжци и измамници. Той си отиде замислен и ми донесе „Спасителят в ръжта“ — сега не мога да си спомня как се казваше авторът. Тая книга ми хареса малко повече. Поне тия две деца — братчето и сестричето — наистина се обичаха. И поне научих няколко интересни думи. Но почтеният Крул много се затрудни, докато ми обясни какво означава думата „копеле“ . Останах с впечатление, че е нещо, което може да се каже и най-приятелски. Но като нарекох веднъж Безсонов „копеле“, той здравата се ококори. Едва тогава разбрах, че на педагози много-много не бива да се разчита.

В края на краищата стигнахме да известен компромис с моя настойник. Съгласихме се да намаля филмите до два седмично, пък той ще ми носи в замяна на това и някои научнофантастични книги.

— Добре, ще почнем от Бредбъри! — предложи Крул. — Все пак той е класикът на двайсетия век...

И ми донесе „Марсиански хроники“. Тая книга наистина ме потресе. Изведнъж киното започна да ми се струва плитко и глупаво. Прочетох всичко от Бредбъри, до последния ред. И когато го приключих, струваше ми се, че вече съм друг човек. Юношеството си беше отишло, в душата ми се утаи някаква тиха печал. Аз мислех и мислех. Бях и тъжен, и щастлив. И все пак колко беше радостно, че най-мрачните предчувствия на тоя велик човек не бяха се сбъднали. А е било толкова възможно, толкова близко наистина да се сбъднат.

Тогава Крул ми донесе „Пармският манастир“. Положи я тихичко на моята нощна масичка, без думичка да ми каже. И си отиде. И нещата започнаха отново — постепенно и бавно разбрах, че най-тъмният, най-загадъчният и най-неизследван космос е човешката душа. А една година по-късно Достоевски направо ме уплаши. Аз знаех, че вече не съществува на света това, което Балзак описваше. Но не бях сигурен, че не носим в душите си нещо от света на Достоевски. Самата мисъл за това ме потискаше и аз отново и отново се връщах към Стендал и Чехов.

На единадесетгодишна възраст Крул ми каза:

— Нямаш нужда повече от наставник!... Пускам те да летиш!... Макар че тука просторите са доста теснички...

Сега разбирам, че той беше един от най-милите хора на „Аякс“. Макар че Толя го намираше за доста старомоден.

Моите литературни занимания никак не пречеха на университетското ми обучение. Аз великолепно напредвах и в биологията, и в молекулната хирургия. Но в първите курсове особено много ме занимаваше това, което се нарича биологични основи на душевността. Смътно усещах, че сме едва в подстъпите да разкрием същността на тая мощна и деликатна енергия. Принципните основи на биологичното остаряване и на биологичната смърт бяха вече разкрити. Но никой не можеше да каже нито една свястна дума за същността на душевното остаряване. И за душевната смърт, която няколко години по-късно така жестоко се появи като проблем пред нас. В каква лаборатория се извяваха тия процеси?... И какъв смисъл имаше борбата против биологичната смърт?

Професор Потоцки се занимаваше с мен индивидуално, макар че имаше и други студенти. Чувствувах, че това му прави удоволствие. Беше много деликатен човек, с такава изящна външност, сякаш бе взет направо от някаква старинна миниатюра. Но на моите най-парливи въпроси той отговаряше лаконично.

— Не бързайте!... Ще стигнем и до това!...

Беше единственият човек на „Аякс“, които ми говореше на „вие“. Всички други все още ме третираха малко нещо като момче.

По това време постиженията на направляваната наследственост бяха наистина забележителни. И все пак далече не отговаряха на представите на най-разпалените фантасти. И най-великолепните хирурзи — става дума за клетъчните и молекулни хирурзи — извънредно предпазливо работеха с тая материя. И се намесваха само в крайни случаи, когато ставаше въпрос за хора. Дори една невъобразимо малка грешка можеше да превърне изведнъж гения в урод. На наследствеността се действуваше главно с отлично проверени стимулаторни и потискащи биохимични средства.

Веднъж запитах Потоцки в какви насоки е действа-но върху моята лична наследственост. Знаех, че медицинските

досиета са в известен смисъл полусекретни, но в края на краищата нали бяхме нещо като колеги.

— Няма нужда да знаете! — отвърна той. — Вие сте един великолепно развит, нормален младеж...

Мъчех се да проникна в погледа му, но очите му както винаги бяха много спокойни и ясни. И понеже няколко пъти настоях, той най-сетне ми каза:

— Но защо ви е нужно това?

— Защото искам да познавам себе си.

— Но вие се познавате по-добре от всеки друг.

— Искам да знам моето биологично минало! Искам сам да поправя това, което науката може би не е успяла да поправи...

Потоцки се поколеба, после каза:

— Всъщност няма нищо особено... Имали сте обременена наследственост по отношение на някои страхови усещания... Но имам чувството, че малко са ви предозирали... Инстинктът за самосъхранение у вас е много слабо проявен.

Това ме интересува повече, отколкото Потоцки би могъл да предполага.

— От какъв тип страхови усещания? — запитах аз.

— Малко е трудно да ви обясня... Както ви е известно, в далечното минало вашият народ е бил петстотин години под турско робство... Сам виждате — ужасно голям срок... Това е наслоило много дълбоко в душевността и подсъзнанието на вашата общност някакъв страх пред силата и насиетието... И оттук почват разклонения — известна склонност към несамостоятелност и подчинение... В най-лошите случаи — сервилност... Но дори най-меките прояви на подобно съзнание, да кажем; преклонение пред авторитета, никак не са подходящи за един млад учен като вас...

Кой знае защо, тия думи много ме огорчиха.

— Струва ми се, че в тоя случай никак не са ме предозирали! — казах аз. — И досега изпитвам голямо преклонение пред авторитетите.

Потоцки едва забележимо се усмихна.

— Не е точно така!... Крул ми е говорил за вас — то се отнася единствено за писателите... И това е така, защото вие сте повече литератор, отколкото учен... Имате повече въображение

от най-високия съвременен стандарт в това отношение... И сте прекалено емоционален.

Емоционален ли? Това наистина не знаех... Пък и литератор на всичко отгоре! По мое време тая дума заместваше понятието писател, което се употребяваше предимно за творците от миналите векове. Но на борда на „Аякс“ нямаше писател, нямаше литератори: Отначало това доста ме учудваше, тъй като в нашия Ноев ковчег имаше всичко. По-късно, като се запознавах с най-съвременната литература, донякъде си обясних това явление. По мое време писателите твърде малко се интересуваха от обстоятелствата и от активните действия на хората. Техният поглед беше съсредоточен главно на душевността и нейните най-дълбоки и най-тънки изяви. Изкуството им беше аналитично по метод, изящно по форма и много скучно по същество. Те не се занимаваха особено с външния свят — това беше работа за учени и журналисти. Така че пътешествието на „Аякс“ ги интересуваше само като отражение в душевността на техните съвременници на Земята. Не искам да съдя много строго, но смятам, че по отношение на „Аякс“ бяха решително сбъркали. Навярно някой от тях би могъл да напише много по-добре тоя дневник.

Но независимо от това аз продължавах да чета, да уча, да спортувам. Времето ми течеше неусетно. Дори се страхувах, че ще пристигнем на Сигма, преди да знам всичко, което исках да знам. Сега ми се вижда странно, че най-малко от всичко се интересувах от хората на „Аякс“. Наистина ги познавах всички и по лице, и по име. Много често те ме канеха на гости тук или там. Държеха се с мен извънредно сърдечно и мило. Бях дълбоко убеден, че за „Аякс“ са подбрани наистина най-съвършените хора, доколкото, естествено, може да бъде съвършен човекът. Най-стабилните, най-здравите духом. Най-разбиращите нашата голяма цел. Затова всичко, което се случи по-късно, представляваше за мен истинска изненада.

Първите признаци на тия трагични заболявания, които едва не погубиха „Аякс“, се появиха около десетата година, когато бях едва шестнайсетгодишен. Бях завършил университетския курс, готвех аспирантура. Колкото и да бях млад, все пак усещах, че нещо около мен се е променило. Хората като че ли не бяха съвсем същите — всички освен Безсонов. Станали бяха по-

замислени, по-бавни, по-инертни. Рядко се събираха помежду си, още по-рядко се смееха. Започна бавничко да гасне и въодушевлението по научната работа. Като че ли космическият студ зад стените на звездолета проникваше по някакъв начин в самия „Аякс“ и изстудяваше сърцата на хората. Всичко това, разбира се, се очакваше, но никой, даже и Сеймур, не знаеше, че ще достигне такива остри форми.

Вече се бяхме сблизили със Сеймур. Той наричаше двете основни заболявания най-общо „меланхолия“ и „херметизъм“. По това време медицината основно се беше справила с всички видове заболявания, включително и психическите. И най-тежките форми на шизофренията, и най-острите неврози се лекуваха ефикасно, понякога за удивително кратки срокове. Но с новите заболявания и Сеймур беше безпомощен. Никакви познати медицински средства не им въздействуваха.

Сеймур наричаше меланхолията „бяла логика“. Получаваше се нещо непонятно и странно. Човешкото съзнание сякаш се откъсваше от всички връзки с околната среда. То почваше да работи само за себе си, да осъзнава само себе си. Абстрактната бяла логика започва някакво бурно самостоятелно развитие. Промислявай-ки за своето собствено съществуване, съзнанието стига до неговата абсурдност, до неговата обреченост и безсмислие. Целите изведнъж загубват своето значение, задачите — своя смисъл. Въпросът — защо? — никога не намира удовлетворителен отговор. Категориите преходност и относителност се абсолютизират до такава степен, че всяка посока и всяко движение стават напълно безсмислени. Безкрайността започва да се разбира като липса на начало, т.е. като несъществуване. Вечността, раздробена в многообразието на всички свои преходни форми, напълно отрича себе си като понятие.

— Но това е познато! — казах аз веднъж на Сеймур.

— Познато е като упадъчна философия! — отвърна Сеймур.
— Особено в началото на двадесет и първия век... Нейният най-виден представител е Богарт... Аз съм изучавал много внимателно биографията на тая знаменита на времето личност. Всъщност той е бил много жизнерадостен мошеник и крайно

суетен човек. Отличавал се е на всичко отгоре и с изключително чревоугодничество...

— И все пак е разбрал нещичко... Щом сега то реално съществува, макар и като болест.

Сеймур се намръщи.

— Като обществен процес това нещо наистина е съществувало, макар и в много слаба форма. Хората тогава са били прекалено примитивни и алчни, за да се отказват от каквото и да било... Но като остро душевно заболяване то не е нито познато, нито описано в каквато и да е медицинска литература. И е нещо съвсем различно от досега познатите душевни заболявания... Именно затова не му действуват никакви медицински средства.

— Как така — различно? — запитах аз. — Доколкото знам, меланхолията е едно от най-старите душевни заболявания...

— Де да беше така! — рече Сеймур с горчивина. — Аз съвсем условно наричам това меланхолия... А всъщност е съвсем ново космическо заболяване...

Сеймур наистина беше много загрижен. Или пък бе съвсем уплашен, но в никой случай не даваше вид, че това е така. Но неговите болни бавно гаснеха, без да дават никакви външни признаци на ненормалност. Те умираха душевно, изчерпваха се и изстиваха до своята биологична смърт. Имахме вече един смъртен случай — почина Мауро, нашият старши астроном. Като не знаеше какво да прави, Сеймур ги приспиваше — прекарваха в летаргия с месеци, дори с години. Събуждаше ги от време на време — наистина малко освежени и годни за живот. Но след време те отново започваха да гаснат. И от всички възможни лечебни средства Сеймур откри, че най-доброто е това, което той сам наричаше „терапевтични разговори“. Най-трудното в тоя случай беше да се предизвика болният към разговор, да му се обясни абсурдността на неговите идеи за абсурдност.

Но всички тия неща ги узнах много по-късно — отначало старателно ги криеха от мен.

Сравнително по-леко беше заболяването, което Сеймур наричаше „херметизъм“ — отвращение и непоносимост към затвореното пространство. Това заболяване беше и малко по-старо — леки симптоми бяха наблюдавани и при миналите

далечни космически пътувания. Но на „Аякс“ то се изрази с пълната си сила. Според Сеймур „херметизмът“ нямаше нищо общо с клаустрофобията — познатата страхова невроза от затворено помещение. Болните от новата болест не се страхуваха да останат сами — дори го предпочитаха. Външните им прояви не се отличаваха съществено от тия на меланхолиците. Но за разлика от тях „херметиците“ изобщо не размишляваха, те просто не можеха да понесат затвореното пространство на „Аякс“.

— Всъщност това надали е болест! — говореше загрижено Сеймур. — Това по-скоро е съвсем естествен протест на човешката душевност против затвореното пространство и изолацията... Милиони години човекът е живял на открито и дълбоко свързан със Земята... Не може да го захвърлиш безнаказано за десетки години в пустошта.

Може да звучи парадоксално, но в най-добрия случай „херметизмът“ се превръщаше в бурни пристъпи на шизофрения. Лекуваха ги като обикновени луди и ги лекуваха съвсем успешно. След известно време те се възвръщаха към нормалния живот така естествено, сякаш нищо не е било. Но в обикновения си вид заболяването представляваше много тежко, почти непоносимо страдание. Временно ги облекчаваха с ефикасни еуфорични средства, но след като действието на лекарството преминаваше — те отново се връщаха към страданието. Тогава Сеймур се принуждаваше да ги приспи. След известно време те се възвръщаха към живота, макар и не напълно излекувани, но все пак почти нормални.

Времето течеше бавно, а положението не се подобряваше. Появяваха се все нови и нови случаи. Над „Аякс“ надвисваше необозрима и грозна опасност. А ние още не знаехме, че ще се появи и нова...

6

Последните разговори със Сеймур и Толя ме потиснаха много повече, отколкото можех да допусна. Някак инстинктивно почнах да страня от хората. Не ходех почти никъде, седях си у дома, четях. Много мислех за това, което ставаше на „Аякс“, и не

ми беше никак весело. Не разбирах защо сърцето ми така беше изстинало към Толя. Споменът за всяка негова дума ми беше неприятен и тягостен, имах чувството, че загрозява и двамата ни. Сега смятам, че това е била естествената реакция на душевно здравия човек към душевно болния — отчуждение и неприязън. Но понеже не исках да го допусна дори като сянка на мисъл или на чувство, аз просто се мъчех да не мисля за него.

Но изглежда, че не е било само това.

Все по-често и по-често се улавях, че мисля за Ада. И това не беше случайно. Срещах я почти всеки ден — ту на басейна, ту в ресторанта, ту край „Фонтан ди Треви“, загледана в зеленикавата вода. Никога не я спрях, никога не я заговорих. С усилие на волята странях от нея. Или просто се плашех от нея, не можах добре да го почувствувам. Но усещах съвсем ясно, че нейните очи ме преследваха. Не настойчиво, разбира се, деликатно и мигновено, но чувствувах остро нейния поглед. Не можех да определя дори в съня си какво имаше в него — може би нещо ласкаво и добро, може би една малка усмивка. Но във всеки случай не беше поглед на жена, която нещо търси и иска.

Колкото и да странях от хората, те все пак ме намираха. Сеймур често идваше при мен, говорехме за едно и за друго, но той дори не споменаваше името на Толя. Разбирах, че това не е никак естествено, трябваше да набера сили. И успях да го направя доста непринудено.

— Как е Толя?

— Сравнително добре е — отвърна той. — Или не по-зле от последния път... От време на време благоволява да размени някоя дума с мене...

Навярно бях станал доста мнителен, но струваше ми се, че и в неговото на пръв поглед спокойно поведение се чувствува някакво затаено напрежение. Не ми казваше всичко, пък не беше и длъжен да ми казва. И като че ли бях станал неспособен за по-сериозна работа.

На другия ден имахме спортно състезание на басейна. Когато пристигнах пръв на финиша на двеста метра кроул, тя стоеше там права в жълтото си трико и се усмихваше. Измъкнах се малко смутено от водата и заставах до нея. Беше висока и тъничка брюнетка, човек трудно би й дал повече от двайсина

години. Фигурата ѝ беше необикновено елегантна и гъвкава, може би само малко по-плещеста, тъй като плуваше повече и от мене. Само очите ѝ, макар да се усмихваше в тоя миг, бяха дълбоки и умни очи на зряла жена.

— Не ви ли е малко срам! — рече тя. — Да се състезавате с тия грохнали старци...

Никак не бяха грохнали. Въпреки моята атлетична фигура в сравнение с Артър бях просто един обикновен червей...

— Нямам други възможности! — отвърнах шеговито. — А вас не ви ли е срам да ухажвате едно невръстно момче?

— Малко ме е срам! Но и аз нямам други възможности...

Отидохме до бюфета, пихме по една цитронада. Очите на Ада все тъй се смееха.

— Ще ми дойдете ли на гости? — запита тя. — Ще ви предложи чудесно кафе... От моите лични запаси...

Сърцето ми болезнено се сви. Но ясно чувствавах, че нямам път за отстъпление.

— Добре! Макар че не съм специалист по кафето...

— И слава богу! — каза тя. — Тука е прекалено пълно със специалисти... И затова всички ви обичат, Сим... И ви ухажват — тя се засмя тихо. — Защото все още не сте специалист...

Нейната стаичка се оказа изключително приятна и женствена. Нямаше никакво бюро — къде ли работеше, къде пишеше? Нямаше дори столове, така че се принудих да седна на леглото. Тя отиде да вари кафето, аз се заяха доста пресилено в картините по стените. Бяха твърде абстрактни, всички в лимонени тонове. Тя се обърна и ме погледна, усмивката ѝ беше много добра и приятелска.

— Аз съм ги рисувала!

— Много са хубави... Но откъде тая любов към жълтия цвят?

— Жълтото ме успокоява...

— Много ли сте неспокойна?

— Да, много. И все пак съм малко по-спокойна от вас...

Едва намерих сили да кажа:

— Това е естествено, защото сте по-възрастна... И по-зряла...

— Личи ли ми? — попита тя шеговито.

— Знаете много добре, че не ви личи...

— Но на вас ви личи... Ужасно ви личи колко сте млад... И колко сте мил в същото време...

Тя донесе кафето. Неговото топло, меко ухание беше изпълнило цялата стая. Изпихме го мълчаливо. Имах чувството, че тя е неизмеримо по-топла и по-уханна от кафето.

— Хубаво ли беше?

— Да, хубаво!

— Ще бъде много по-хубаво! — каза тя и улови ръката ми.

Не очаквах, че толкова гореща и силна може да бъде една женска ръка. Ужасно треперех, чувствувах, че ставам смешен. Едва когато това тъмно и страшно море ме обгърна отвсякъде, аз изведнъж се успокоих. Топлината, която усещах, не приличаше на никаква друга топлина. Тая топлина беше единствената човешка.

След това лежахме един до друг в мрака на стаичката. Надали би могло да има на света по-дълбок мраз, отколкото в тая стаичка без прозорец, захвърлена в още по-бездънния мрак на космоса. Но нямах това чувство в тоя миг. Имах чувство за лято, за горещо слънце, за мирис на река. Не бях щастлив. Но бях изпълнен със спокойствие и доволство. И макар да се беше притиснала така близо до мен, сякаш не я усещах. Толкова усеща човек и своята топла ръка, когато лежи върху нея.

— Сим. Сим, доволен ли си?

— Да — казах аз.

— Толкова бе уплашен, миличък мой... Вярно ли е, че...

— Да, вярно е.

— Вижда ми се малко смешничко!... Та ти си почти двацет и пет годишен.

Сега, когато пиша това, имам чувството, че думите са били грозни. Но тогава по-скоро се усетих наскърбен и обиден. Тя не ми каза: „Сим, обичам те!“ Тя ми каза, че съм бил смешничък. Сигурно съм бил... Но нима трябваше да ми го каже?

— Няма друг такъв като тебе на тоя свят! — рече тя. — Но сигурно нямаше да бъдеш такъв, ако беше останал там — на Земята...

— Не, пак щях да си бъда същият... Мене, изглежда, нещо генетиците са ме сбъркали...

— Никой не те е сбъркал... Ти си точно какъвто трябва да бъдеш...

Тя ме целуваше по ухото и ме галеше с топлата си ръка. В този миг наистина ме е обичала, но като момче, което е искала да запази от грозотата на знанието.

— Аз трябва да му кажа, Ада... Иначе няма да бъде честно...

— Знам, знам... Не бързай, Сим... Ще се намери кой да му каже...

— Кажи ми искрено, Сеймур ли те насочи към мен?

— Да, разбира се... Както и тебе...

— Значи ние сме били нещо като опитни зайчета?

— Не, не!... Не мисли за това!... Ние получихме нещо, което той дори не е сънувал...

— Кажи ми какво получи ти, Ада? — запитах аз. — Моля те — кажи ми искрено...

— Получих чистота! — отвърна тя протичко. — И получих вълнение. А може би само ти знаеш на този звездолет какво е истинско човешко вълнение...

— Не! — възроптах аз. — Ти получи самочувствие... Което беше загубила съвсем поради известни причини... И получи обезщетение.

— Почваш да ставаш зъл, Сим!... А това никак не ти прилича...

— Ти го обичаш, нали?

— Да, естествено...

— Тогава как ще се върнеш при него?

— Още не съм го решила! Но и да се върна, какво значение има?

— Разбира се, че има.

— Ти си умен, Сим, и не бива да опростяваш нещата...

Много повече неща сближават хората, отколкото ги разделят... И между тях винаги остава нещо, което си е само тяхно.

— Както между нас?

— Да.

И отново ме обгърна в своята силна прегръдка. Тия нежни ръце, тая деликатна фигура бяха заредени наистина с изумителна сила. Чувствавах се като в капан и в същото време като в меката

прегръдка на морето. На истинското море, което никога не бях виждал с очите си.

Ние се срещаме всяка нощ. Мълчахме в мрака или говорехме. След всеки изминал ден в думите и в прегръдките ѝ се чувствуваше нещо по-трескаво... Аз не съзнавах, че я измъчвам. Трябваше да изминат много години, за да го разбере.

— Ти мислиш за всичко! — казах аз. — Но не мислиш за мене...

Казах ѝ го в непрогледния мрак на стаята, захвърлена в пустошта между звездите и далечните мъглявини.

— Не! Сега мисля само за тебе.

— Не вярвам! — отвърнах аз.

— Трябва да ми вярваш, наистина... Ако ти кажа някой ден — „Обичам те!“ — това ще бъде завинаги...

— Искам да ми го кажеш...

— Ти знаеш много добре, че не бива...

— А какво ще стане с мен, когато остана сам... През тези ужасни десетилетия, които ни чакат...

— За тебе те няма да бъдат ужасни, Сим... Ти просто носиш в себе си всичко, което ти е нужно...

Много ми се искаше да срещна Сеймур през тия дни, но той като че ли нарочно се криеше от мен. И все пак го видях един път на една тиха флорентинска улица, под една оранжева тента. Той седеше край малка бяла масичка от вито желязо, на деликатен бял стол. На масата имаше чаша с питие, червено като кръв. Като ме видя, той дружелюбно ми кимна. Стори ми се, че в погледа му има нещо весело.

— Ела, Сим...

Седнах на бялото столче край него.

— Какво е това? — запитах аз.

— Сок от нар... Надали ще ти хареса...

Той влезе в кафенето и се върна оттам с чаша, пълна с кръв.

— Малко е горчивичко! — предупреди той. — И малко тръпчиво... Но човек трябва да познава и тия неща — в живота.

— Благодаря ти, Джек! Не знаех, че можеш да разговаряш и с метафори.

— Просто имах предвид твоите литературни наклонности!
— отвърна той шеговито.

Изпих чашата. Помълчахме малко. Съзнавах ясно, че той беше длъжен да ми даде някакви обяснения.

— Няма нужда да ходиш при него! — каза Джек най-сетне.
— И без това той знае всичко...

— Откъде знае? — трепнах аз.

— От Ада, разбира се...

— Тя му е казала?

— Защо е нужно да му каже? Това си личи толкова ясно от вида й...

— В края на краищата ти постигна своята цел — казах аз.

— Не съвсем... Но смятам, че съм пред прага...

— Мислиш — ще оздравее?

— Сега вече съм съвсем сигурен... Слушай, Сим, на него му беше необходим такъв шок... Нещо трябваше да събуди в него живи човешки чувства... Това му беше по-необходимо от въздуха... И ти се справи отлично с тая задача...

Той внезапно се засмя с истинско удоволствие.

— Ставаш циничен понякога — реагирах аз.

— Това е в кръга на професията — отвърна Сеймур. — Който познава добре хората, е винаги малко нещо циничен...

— И кажи ми — защо скрои тая сложна комбинация? Само за да спасиш Викторов?

Цепките на очите му някак особено се присвиха. Сега не можех да видя какво има зад тях.

— Добре, ще бъда искрен... И за тримата, Сим... Но главно заради тебе... Нима не разбираш, че имам някаква особена слабост към теб... Както към никой друг от звездолета... Нима можеше да допуснеш, че ще те оставя да се върнеш душевно осакатен на Земята... След петдесет години... Като някакъв смешен стар девственик... В края на краищата всички припечелиха нещо от моята комбинация...

Той отново се засмя, но тоя път малко сухо. Сега се срамувам, че така малко съм го разбирал. На „Аякс“ той беше най-заstrasен, най-загрижен, може би най-уплашен. Най-много отговорности се бяха струпали именно на неговата глава.

— А сега експериментът свърши, моето момче! — продължи той. — Ти трябва да освободиш пистата...

— А ако не се съглася? — погледнах го аз.

— Не ме е страх от теб, Сим! — рече спокойно Сеймур.

— А ако се окаже, че не ме познаваш?...

— Ще се справя някак си и с това положение... Тая игра не я играеш сам...

— За съжаление не е игра — отвърнах аз горчиво.

— Знам! Знам много по-добре и от тебе... А сега да отидем да потичаме...

— Тичай си сам! — подхвърлих сухо и станах от мястото си.

След два дни тя ми каза това, което очаквах. Беше твърде късно, към пет часа сутринта. Усещах, че точно сега ще ми го каже — толкова беше трескава и нежна, толкова неспокойна.

— Завинаги ли? — запитах аз.

Тя не отвърна веднага.

— Трябва да мислиш, че е завинаги... Така е най-добре... Но никога човек не знае какво на тоя свят е завинаги.

— Ти просто искаш да ме успокоиш. Да ми оставиш още една малка надежда.

— Не ме измъчвай, Сим! — каза тя и заплака. — Аз ти дадох всичко, което имам...

— Не беше всичко.

— Всичко, което имам! — повтори тя. — Нима то беше малко?

Аз си отидох призори. Над боровия лес светлееше утрото, катеричките се премятаха в упоение между тъмните клони на дърветата. Ухаеше силно на смола и горски цветя — Безсонов беше знаменит тая сутрин. Но аз вървях като сляп, бях болен. Наистина бях болен от мъка. Прибрах се в стаята си и два дни никъде не излизах. На третия ден при мен дойде Сеймур.

— Толя иска да те види...

— Не прекалявай! — отвърнах враждебно аз. — Понякога наистина прекаляваш...

— Казах, че Толя иска да те види...

— Но аз не искам...

Сеймур дълго мълча, усилено мислеше...

— Добре! — рече той. — Не е нужно да ходиш при него... Срещата може да стане съвсем случайно...

— Казах ти, че не искам...

- Просто не съм те чул...
- А защо е нужно всичко това?... За да си направиш още едно представление?
- Нужно е, за да премине прага! — обясни той нервно. Неговият тон не ме учуди. Изглежда, беше загубил доста от своето великолепно самообладание.
- И после?
- Да, това е най-важното... При тая среща ти трябва да бъдеш спокоен, дружелюбен и весел... Разбираш ли?... Дори ако те провокира... Макар че не допускам... Ти знаеш какво чудесно момче е Толя...
- Да, знам... Макар че не разбирам смисъла на играта... Сеймур ме погледна едва ли не с огорчение.
- Ами това е съвсем просто! Толя в никой случай не трябва да разбере, че нещата между вас са били толкова сериозни...
- Твоите комбинации, Джек, понякога са твърде елементарни...
- Като всички лекарства! — отвърна той. — Никога не можеш да различиш съвсем ясно ползата от вредата...
- Добре! — приех с отвращение.

7

Тъкмо бях навършил двайсет и една година, когато дадохме втората жертва. Това беше старши геологът на „Аякс“ — Жан Пол Мара, един безкрайно симпатичен, замислен и тих човек, от самотниците, от тия, които бяха дошли на „Аякс“ без жени. Въпреки всички усилия на лекарския екип един ден той просто угасна пред очите на всички. И угасна също така тихо и мълчаливо, както беше живял, без да каже една дума за „сбогом“. През последните няколко седмици той сякаш беше скъсал всичко с „Аякс“ и с хората, които го обитаваха. Приличаше на пришълец от някакъв друг свят, попаднал случайно в чужда, пуста и безнадеждна среда, в някакво чудовищно тяло, което се движеше с бясна скорост в посока, обратна на неговата. Той не можеше да остане в него.

Тоя път неговата смърт потресе всички. Докато при първия случай все още бяха склонни да смятат, че това е случаен инцидент, сега усетиха, че болестта може да се превърне в опустошителна епидемия. Вече никой не можеше да гарантира дали „Аякс“ няма да се размине със своята цел като някакво мъртво, необитаемо тяло. Всичко беше възможно, но ние знаехме, че е невъзможно само едно — да обърнем курса на „Аякс“ обратно към далечната Земя.

Безсонов съвсем се умърлуши.

— Дали пък моите проклетни прожекции не са причина за тая беда? — попита ме той веднъж. — Все едно да показваш на падналата в капана мишка сирене...

— Защо не питаш Сеймур?...

— Той не дава дума да се продума...

Бях напълно съгласен с него. Не можех да си представя „Аякс“ въпреки неговата изящна вътрешна архитектура празен и оголен. Не можех да си представя, че като изляза от дома, ще видя не небе, а неговия гладък, бяло боядисан таван. Това просто умът ми не го побираше. Не, Безсонов не беше виновен, може би той ни спасяваше от най-страшното. А иначе животът си продължаваше както обикновено, хората работеха, учеха, смееха се на шегите си. Но вече всички усещаха, че невидима и безпощадна, сред нас се бе поселила смъртта — тая, която най-малко познавахме и от която най-малко се плашихме. Не, не бяха от сърце ни шегите, ни усмивките.

А между другото „Аякс“ продължаваше да плава все така спокойно и безпрепятствено из безкрайния космически океан. Неговата шеметна скорост не доведе до никакви инциденти. През цялото време само седем пъти радарната инсталация даде сигнал „тревога“. Мощните енергетични заряди унищожиха с лекота неканените космически гости. Нашата малка люлка на извънземна цивилизация пътуваше по-сигурно и безопасно, отколкото навремето Колумб или Магелан. И все пак тревогата, която идваше отвътре, от сърцата и душите ни, не само че не намаляваше, а растеше.

С Толя Викторов се срещнахме съвсем случайно в „италианския ресторант“, както на шега наричахме нашия стол с южна кухня. Аз бях вече седнал край масата, когато го видях с неговата синя, сервизна табличка. Навярно след всички тия прекеждия добре си бе възстановил апетита, защото забелязах в табличката му вкусни неща — уханна пица и пиле по дяволски — едни от най-трудните за приготвяне специалитети на стола. Аз го видях пръв, в това беше моето предимство. Неговата табличка на изискан чревоугодник ме развесели, така че навреме се овладях и дойдох на себе си. Като ме съзря, той видимо се смути, но се усмихна приветливо и седна до мене. Макар че изглеждаше съвсем спокоен, усещах, че внимателно ме проучва с поглед, търсеше във вида ми да открие моите преживявания.

— Малко си отслабнал — каза той.

— Всички отслабнахме — отвърнах аз. — Циглер ни държи като в гладиаторска школа.

Циглер беше нашият спортен инструктор. Неговата валчеста, блестяща глава бе станала за всички ни истинско страшилище.

— Мене още не ме е подхванал! — каза Толя. — Но започнах да си тренирам сам...

— Какво тренираш?

— Бокс.

— Не си ли малко закъснял с тая работа? — пошегувах се аз.

— Човек се учи цял живот.

— Не те виждам като файтер. Щеш не щеш — пак трябва да водиш отбранителни боеве...

— А, не, имаш грешка... Моят стил е мигновена контраатака!... — отвърна той, като примигна малко глупаво.

— Мъчно ми е да си го представя. Като си припомня само как лошо се беше вкиснал...

— Вярно е — каза той.

— Сега разбираш ли го?

— Е, не съвсем... Но както виждаш...

И той ми посочи с глава своето дяволско пиле.

— Слушай, Толя, най-сигурният начин да стигнеш до истината е да погледнеш и откъм нейната смешна страна.

— Май че съм го чел някъде...

— Може би... Но що се отнася до мене — аз сам стигнах до тая мисъл.

— Да, прав си — отвърна той сериозно.

— Как е Ада? — реших се да попитам.

— Добре е... Много по-добре, отколкото съм очаквал.

Неговите добри сини очи ме гледаха в упор. Но аз не примигнах и усмивката не слезе от лицето ми.

— Ада винаги знае какво прави...

Той ме гледаше все тъй изпитателно, после внезапно запита:

— Слушай, Сим, нарочно ли ми скроихте с Джек тая отвратителна комбинация?

— Защо питаш мен?... Питай Джек...

— Тоя кретен ми отговаря точно като тебе...

— Значи в твой интерес е това да знаеш...

Той се понамръщи, но намери сили да ми отговори шеговито:

— Не забравяй, че наистина тренирам усилено...

— И аз тренирам... Дълги и къси спринтове...

Цели два дни след тоя разговор се чувствавах отвратително. Никак, ама никак не бяха в моя стил такива отношения между разумни и свестни хора. И никак не бях се научил да гледам на истината откъм нейната смешна страна. Колко по-правилно са живели древните хора. В такива случаи са се нахвърляли един върху друг с кокали от мамут, с боздугани. А не са водили помежду си прикрити, подли и остроумни разговори.

На третия ден в дома ми меко звънна видеотелефонът. Натиснах клавиша и в същия миг видях на екранчето суровото лице на Хенк. Едва не паднах от стола си от изненада.

— Сим, ела при мене! — каза той кратко.

И мигновено изчезна от екрана. Стоях прав всред стаята с прехапани устни. Както всички, беше се обърнал към мен с моето малко име. А бях разменил с него досега само няколко думи, и то винаги в присъствието на други хора. Мъчех се да си припомня изражението на погледа му и все не успявах. Сърдито?... Укоризнено?... Не, безсмислено беше да гадая. Тия сиви скандинавски очи наистина бяха като стоманени — без блясък, но и без израз. Хенк беше точно такъв комендант, каквито ги

показваха в старите фантастични филми... Хора от желязо, почти без нерви... Хора студени, решителни, силни... Хора без угризения и колебания. Комендант!... Само увисналите му мустаци разваляха донякъде това великолепно впечатление.

Когато влязох при него, той стоеше с лице към огромния илюминатор. Кой знае защо, ми се видя малко попрегърбен в тоя миг. Или може би така ми се бе сторило. Като чу мекия предупредителен звън, той се обърна. Сега и суровото му лице не ми се стори така строго, по-скоро беше малко загрижено и отдалечено.

— Седни, Сим — рече той свойски.

Той се настани до мен, като продължаваше да гледа в илюминатора. Не беше ли се нагледал на тая пустош?

Комендантът помълча малко, после каза:

— Знаеш ли коя е тая звезда?

— Коя точно?

— Тая — най-голямата, най-светлата... В левия ъгъл...

— Не зная наистина — отвърнах аз позасрамен.

Като всички други освен астрономите аз рядко надзъртах зад яките стени на „Аякс“. Много е страшно не само да знаеш, но и да видиш, че не си никъде...

— Това е Анкър — обясни комендантът. — Или това име не ти говори нищо?

Разбира се, че ми говореше.

— Това е навярно най-интересната звезда на нашето небе! — каза той. — Преди петстотин и шейсет години тя беше свръхнова...

— Да, спомням си. Беше направила истинска сензация.

— Тя е интересна и в друго отношение — продължи той. — Ние ще минем доста близко до нея... До никоя звезда няма да минем толкова близко...

Сега и аз я гледах с интерес — беше много красива бяла звезда с меко сияние.

— Наистина е много хубава!

— Да, разбира се... Това, което виждаш, е все още нейната газова обвивка... Затова изглежда толкова едра... Когато стигнем най-близко до нея, тя ще бъде колкото портокал...

Двамата мълчахме и все още я гледахме.

— Тогава ще ви събера всичките! — продължи той. — Искам да усетите, че всъщност ние не пътуваме в пустош... Ние пътуваме в огромен жив свят... Свят, в който пулсира безкрайна и мощна материя... Океан от огън и светлини...

Не знаех, че може да се изразява в такъв стил.

— А ентропията? — запитах аз.

— Ентропията е за глупците! — рече той малко рязко. — А огънят е за прометеевците... Но това звучи малко демодирано, нали, Сим?

— Никога не съм мислил така! — отвърнах аз сериозно.

— Да, знам! — каза той. — Затова те извиках.

Едва сега той ме погледна право и силно — очи в очи.

— Сим, ти си ми нужен... Разчитам на тебе за едно специално мероприятие... Затова те предупреждавам — никакво отпускане... При каквито и да е случаи... Ти трябва да бъдеш готов — излъскан и твърд като стомана...

— Готов — за какво? — попитах аз.

— Като му дойде времето, ще ти кажа... Аз съм сигурен, че няма да ме разочароваш...

— Благодаря ви!

Наистина ме заинтригува. Специално мероприятие!... Какво може да бъде то?... Да мина край Анкър с нашата огнеупорна ракета?... Хенк, сякаш усетил мислите ми, се поусмихна.

— Не се мъчи да отгатнеш. Повече е, отколкото предполагаш...

— Няма да ви посрамя! — отвърнах аз.

— Да, това е мъжки отговор! А сега можеш да си вървиш...

Откъде можех да зная в тоя миг, че ще му причиня най-голямото огорчение. Че ще го ударя право в неговото кораво, но добро сърце. Той отново бе вперил поглед в звездата и сякаш бе забравил за моето съществуване. Станах и безшумно излязох. Много ми се искаше да зная на кого всъщност дължих това необикновено внимание. Дали и тая среща не беше някоя от безкрайните комбинации на Сеймур. Дали не беше счел за нужно да ми помогне и на мен с някакъв внезапен шок? Знаех, че Сеймур и Хенк се срещат много често, че разговарят с часове... И надали за космическата ентропия... Сигурно за тая, която

ставаше в сърцата на хората. Или чисто и просто Хенк сам се бе досетил за мене.

Сега много ми се искаше да бъде вярно второто.

Няколко дни по-късно случайно срещнах Ада в спортния басейн. Беше в своето жълто трико, елегантна и гъвкава, каквато си е била винаги. Тя ме забеляза, разбира се, погледът ѝ беше топъл и ласкав. Аз не посмях да се доближи повече — така громко и силно биеше сърцето ми.

ВТОРА ЧАСТ

1

Приближавахме нашата цел. Оставаха ни само няколко месеца и огромният „Аякс“ щеше да увисне в пустошта като далечен спътник на Регина. Най-сетне щяхме да узнаем имало ли е някакъв смисъл това безкрайно пътуване. Щяхме да разберем има ли там жив свят, има ли хора. Ние бяхме просто жадни да срещнем човешки същества, та макар и от праисторическата ера. Толкова непоносима бе станала за нас мисълта, че може би сме единствените скитници в достъпния и недостъпния космос.

Последните три години като че ли минаха по-леко. Нашият екип от учени най-сетне бе открил силни противосредства на херметичната невроза. Но последната нейна жертва беше наистина и страшна, и тежка. Един от биохимиците, младият професор Моргенщерн, се самоуби по невероятен начин. Облечен в най-съвършен космически скафандър, той бе скочил в пустошта през един от люковете на най-малката разузнавателна ракета. Разбира се, отварянето на люка бе алармирало всички предпазни постове. Опасната рана в корпуса на „Аякс“ бе мигновено затворена. Но късно, за съжаление. Август бе останал вън, в пустотата. Щеше да живее най-малко още сто часа. И щеше да умре от задушаване.

Ние бяхме потресени. Бе намерил най-сетне това, за което с такава огромна сила бе жадувала душата му — безкрайното открито пространство. И щеше да остане там вечно. Може би до самата смърт на нашата галактика тая нищожна бяла фигурка

щеше да лети в студа и мрака между далечните звезди — самотна и страшна като призрак. И величествена като паметник на неспокойния и търсец човешки дух.

Ние победихме херметичната невроза, но не успяхме да победим космическата меланхолия. Но все пак я ограничихме, донякъде. Още осем души загинаха пред очите ни, безпомощни да им помогнем. Други шестнайсет души лежаха в биокамерите. Но когато наближихме съвсем, те постепенно ги напуснаха. Дори най-простото любопитство можеше да възроди хората за живот, стига да беше достатъчно човешко и силно.

Аз вече не бях момче. Дори младеж не бях. За последните години се бях превърнал в солиден и спокоен научен работник с леки залитания по литературата. Външно не бях се променил особено, ако не ме лъжеше огледалото. Изглеждах си все същият. Но зад гърба си имах два сериозни научни труда. Бях превърнал морското свинче по размери едва ли не в истинско земно прасе. То тежеше към петдесет килограма и доста загадъчно ме гледаше със своите албиноски очи. Имах чувството понякога, че ще ми заговори. При това се отличаваше с отличен апетит и необикновена подвижност и жизненост. Само присъствието на Сеймур, който знае защо, го нервираще — то ставаше неспокойно и раздразнително.

— За какво ти е тоя урод? — мръщеше се Сеймур. — Да можехме поне да го извъртим на шиш...

Прасето трепна и ни погледна мрачно.

— По тихо! Може би ни разбира...

— Няма да се учудя! — каза Сеймур. — От уroda всичко можеш да очакваш — дори да ти прехапе някой ден гърлото...

— То мен ме обича — отвърнах аз.

Не бях много далече от истината. Тони наистина изпадаше в блаженство, когато го чешех по мекото коремче. Сеймур още повече се намръщи.

— А не ти ли идва наум, че всичко това е напълно безсмислено?

Идваше ми, разбира се. И не само на мене. Ако се върнехме някой ден на Земята, там щяха да са изминали векове. Нашите научни постижения щяха да се видят на новите земни жители просто смешни. Между тях ние щяхме да бъдем просто най-

обикновени профани, длъжни да започнат съвсем наново своето образование. Ето защо през последното десетилетие научните работи вървяха доста вяло. Трудно е да се правят научни открития, когато не виждаш в тях никакъв смисъл. Хората работеха, просто за да упражняват своя ум, да се движат към някаква, макар и измамна цел, да запълват времето си. Иначе камерите нямаше да стигнат за всички.

Нещо ставаше с Ада. Не беше щастлива. Нейният ласкав поглед като че ли бе загубил своята жизненост. Беше станал много по-дълбок и по-силен, но в неговите дълбини сякаш се усещаше някаква скрита печал. Или пък аз така си въобразявах. Иначе привидно тя все така весело и непринудено бърбореше със своите приятели. Все така нежно се грижеше за своя Толя. А нашият океанолог се беше излекувал напълно. Колкото и да му липсваше дори шепа от океан, той продължаваше да работи. А през свободното си време спортуваше като бесен. В никой случай не бих се решил да изляза срещу него на ринга.

И Безсонов сякаш се бе поуморил. Сега не той, а аз се отбивах, кажи-речи, всеки ден при него. Говорехме за какво ли не. Но все по-често и по-често ми разказваше спомени — от детинството си, от своята младост. Дори от детинството и младостта на дедите си. Спомените като че ли бяха станали неговата основна душевна храна. Не беше ли това признак на остаряване?... Надали!... Той просто тъгуваше за Земята, за лулата си, за истинските простички уханни земни цветя.

А иначе все така всеотдайно работеше. И понеже отдавна бе изчерпал всичките си резерви, сега с особена страст се бе отдал на монтажа. Спокойно можеше да си седиш на „Шанз-Елизе“ и да наблюдаваш английския парламент. Или да попаднеш от Ниагарския водопад направо в кратера на Везувий. За него нямаше невъзможни неща. За една Нова година ни представи „бала на призраците“. Беше го сътворил в разстояние на две години само от подръчни материали. Наистина го беше направил изумително.

В последно време много често го заварвах да си тананика песнички. Придружаваше ги с акомпанимент на китара, която беше измъкнал преди няколко години кой знае откъде. Пееше

тихичко, малко скръбно, някак особено се вслушваше в своя дрезгав, но приятен глас.

— Пие ми се водка! — заяви веднъж тъй съвсем внезапно, като остави китарата си. — Истинска водка...

Бях чел, разбира се, за това питие толкова много в старите руски романи, че и на мен изведнъж ми се припи. Но знаех, че неговото производство на Земята е отдавна забравено.

— Ти изобщо пил ли си някога водка?

— Пил съм, разбира се! — отвърна Безсонов, едва ли не обидено. — Не е чак толкова вредно, колкото пише в енциклопедията... На мястото на Сеймур аз бих го пробвал като лекарство... Или ще те утрепе съвсем, или завинаги ще те оправя...

Той въздъхна и взе няколко акорда на китарата. Усещах, че в себе си нещо пееше.

— Володя — казах аз, — много съм слушал за една стара песен...

— Коя песен?

— „Крутится, вертится шар голубой...“

Цялото му лице засия.

— Прав си! Чудех се какво ми липсва... Ама съвсем я бях забравил...

Той дълго мълча, очевидно се мъчеше да си припомни древната забравена мелодийка. Не беше толкова лесна тая работа.

— Готово! — възкликна най-сетне той. — Почакай да пренастроя китарата...

Не знаех, че е толкова приятно настройването на една овехтяла китара. Беше ми дошло до гуша от безукорното съвършенство на звуците. Като се приготви, той най-сетне запя, с едната си буза обърната към тавана, сякаш се вслушваше в дълбините на китарата.

Крутится, вертится шар голубой,
крутится, вертится над головой...

После цяла седмица тая стара чудна песничка звуча в душата ми.

Най-сетне реакторите на „Аякс“ угаснаха, ние влязохме в орбитата на Регина. Все пак бяхме доста далече от нея — с просто око тя се виждаше като луната при пълнолуние. И веднага всички уреди за наблюдение бяха пуснати в ход.

Беше настъпил великият час на Знанието. Беше настъпил часът на отчаянието или надеждата. От няколко дни хората едва се докосваха до яденето. Те просто чакаха, изпълнени с чувства до премаляване. Само Сей-мур изглеждаше съвсем спокоен, едва забележимата иронична усмивка не слизаше от устните му.

— Никакви дяволи няма да намерим там! Иначе досега щяха да влязат поне в радиовръзка с нас...

— Може би не са стигнали още до радиото — отвърнах.

— И може би никога няма да стигнат... Защо непременно трябва да свързваш разума с техниката... При сродни условия... — започна той.

— Никои условия не могат да бъдат съвсем сродни — отвърнах аз. — Представи си, че те имат своя радиовръзка на физиологична основа... Но със слаба мощност...

— Глупости! — измърмори той презрително.

Много добре го разбирах. Той се страхуваше от прекалените надежди повече от чума. Той се плашеше разочарованието да не доведе до нова вълна от душевни заболявания. И имаше право, разбира се.

Още първите сведения бяха зашеметително неприятни. Регина се оказа чисто и просто една ледена пустиня, едно грамадно ледено кълбо. Наистина имаше и свободни океани, които заемаха около една трета от нейната повърхност. Но всичко друго беше лед. Специалистите без изключение бяха единодушни — при това положение на Регина разумен живот не можеше да има. Дори да бе имало в далечните геологични ери някакъв разумен живот или някаква цивилизация, те не са могли да устоят на хилядолетния процес на заледяването.

Така говореха те, това беше разумно, но все пак никой не им вярваше. Никой не беше душевно готов да им повярва. Защо пък

да не оцелеят и разумни същества?... Та макар и да живеят като амфибии в океана.

Наистина нашите уреди за наблюдение, главно телескопите, не бяха така съвършени като земните. И все пак бяха доста мощни. Но в окулярите не попадеше нищо освен преспи и ледени образувания. Снимките бяха просто отчайващи — по нищо не се отличаваха от земните арктически снимки.

Но имаше и някои учудващи данни — преди всичко атмосферата. Макар и доста по-тънка и разрежена от земната, тя беше много богата на кислород. И температурите не бяха така ниски, както можеше да се очаква — около минус десет-петнайсет градуса на екватора на обед. Бяха изпратени три сонди, две от които се върнаха на „Аякс“. Констатира се наличието на бактериален живот на повърхността на планетата. Втората донесе проба от океана — беше необикновено богата на планктон и нисша растителност. Третата, снабдена с телевизионен предавател, остана на планетата. Ден и нощ по екраните бдяха специалисти. И тя показва неща, които ги смаяха — някакви тъмни, гладки предмети се движеха и изчезваха от океанската повърхност — нещо като подводници или гърбове на гигантски риби. Веднъж странни бели предмети прелетяха във въздуха — може би парчета лед, носени от вятъра, може би птици.

Научният съвет на „Аякс“ беше съвсем объркан. Никаква хипотеза не можеше да обясни подобни явления и да ги свърже в нещо стройно и непротиворечиво. Бавното и постепенно изстиване на планетата вследствие на намалената активност на слънцето предполагаше съвсем различна картина. И все пак фактите си оставаха факти. Навярно имаше изобилна океанска растителност, която отделяше кислород. Навярно имаше и някакъв живот — може би риби и дори бозайници, които спокойно можеха да понесат бавното заледряване. Имаше какви ли не предположения и хипотези, но всички си противоречаха една на друга. А нещата съвсем се объркаха, когато в пробите бяха открити и някои вируси, свързани обикновено с по-висши форми на белтъчната обмяна. Бяхме попаднали на планета, твърде подобна на нашата, но все пак съвсем различна.

Оставаше да направим последната стъпка — да изпратим на Регина една от нашите ракети с екипаж. Имахме само три ракети

на борда — най-голямата едва десетместна. Всъщност такива бяха възможностите на „Аякс“. Оставаше да се проучи дали бактериалната и вирусната среда няма да бъде опасна за човешкото съществуване. А опитите в това отношение щяха да продължат доста дълго.

След първоначалното униние екипажът на „Аякс“ отново се оживи. Всеки заработи трескаво по своята специалност върху пробите. Заедно с групата на биолозите работех и аз. Не преживяхме никаква изненада. И клетъчният, и молекулният състав на пробите по нищо не се отличаваше от земните. Същите аминокиселини, същите производни, същите молекулни вериги, същата обмяна, същото размножение. Не се стигна дори до минимална сензация или загадка. Теоретически нито вирусната, нито бактериалната среда можеха да бъдат опасни за живота на хората. Но всичко това трябваше да се провери и практически. А що се отнася до въздуха, до атмосферното налягане, до силата на гравитацията — нищо по-хубаво не можеше да се очаква. Ние щяхме да се чувствуваме не като на Земята, а доста по-добре.

През това време „Аякс“ продължаваше да се върти спокойно и безпрепятствено около Регина. Голямата бяла планета светеше едва ли не като слънце. Съвсем като нашето слънце блестеше и Сигма. Първата планета, както очаквахме, се оказа съвсем като нашия Меркурий. Третата — като Сатурн. Сега вече нямаше никакво съмнение, че Регина си оставаше нашата единствена и последна надежда.

След десетина дни внезапно ме повика Хенк. Аз не бях забравил нито за миг нашия последен разговор. Но дали не беше го забравил той? Досега никаква специална задача не ми бяха възлагали. Заварих го в добро настроение, дори леко възбуден, да се разхожда из обширния си кабинет. Тоя път той се ръкува с мене — много сърдечно, дори малко тържествено, както ми се стори.

— Току-що завърши заседанието на съвета — каза той. — И имам за тебе добра новина...

Аз мълчах в пълно недоумение. Новини може да има всякакви.

— Съветът реши за Регина да отлети нашата ракета „Фортуна“ с осем души екипаж... за комендант на ракетата си определен ти...

Всичко очаквах да чуя, само не и това. Той навярно забеляза изумлението на лицето ми, защото побърза да каже:

— Няма нищо чудно в това!... Наистина си най-млад... Но в същото време си с най-запазени физически и духовни сили... И според мен, ако ти хареса тая забравена дума — най-способен за подвиг... Защото ти единствен не си човек на Земята, а дете на „Аякс“.

— От все сърце благодаря! — отвърнах слисано. — Но не знам... не знам дали не преувеличавате моите качества?

— Ти сам чувствуваш ли се способен и годен да свършиш тая работа? — запита той малко рязко.

— Разбира се! — възкликнах аз. — Но не е въпросът там... Това не е толкова работа, колкото въпрос на чест... А мисля, че други повече я заслужават от мене...

— Тоя въпрос е решен! — каза Хенк. — И не по заслуги, а по целесъобразност... Експедицията ще бъде много тежка, на мен ми е нужен млад, решителен и издръжлив човек...

Съвсем се издаде, че сам той бе решил въпроса.

— Добре. А кои ще бъдат другите?...

— Пилот ще бъде Зверев, мисля, че добре го познаваш...

Да, наистина добре го познавах. Тоя сух, жилав сибиряк, висок като мачта, бе прекарал половината от живота си в Заполярието. Втората силна и интересна личност беше Кастело — бивш главен директор на един от най-големите африкански резервати. Вярно, шансът да намерим на Регина слон и жираф беше равен на нула, но Кастело беше свикнал на суров живот сред природата. Ненапразно се шегувах с него, че е способен да погъделичка под брадичката и най-свирепия крокодил. Разбира се, бе предвиден и Толя Викторов като океанолог. Но компанията най-неочаквано завършваше със Сеймур.

— А той за какво ми е? — попитах учудено.

— Щом говориш за заслуги, трябва да има и един по заслуги — отвърна Хенк. — Сега оставям на тебе да събереш хората си и да им съобщиш новината...

На следния ден се случи нещо, което озадачи всички ни — нашият телевизионен предавател внезапно угасна. Дежурният екип твърдеше, че е изключено това да бъде някаква техническа повреда. Те бяха забелязали за кратко мигновение, че нещо бяло като пряспа се бе изсипало върху предавателя. Но ние знаехме от самия предавател, че около него няма преспи, ни ледени блокове. Беше кацнал на съвсем гладка, почти стъклена ледена повърхност. Знаехме съвсем точно мястото му и не беше много трудно да го открием с нашия инфрачервен локатор. А това наистина нямаше да бъде възможно, ако беше закрит от преспа. На „Аякс“ започнаха да се шегуват, че е станал жертва на Снежния човек. Минал е случайно оттам, ядосано е ритнал тая непозната и ненужна вещ и после, леко накуцвайки, с премазан палец, се е отдалечил в неизвестна посока.

Веднага изпратихме на Регина нов предавател, но и той не успя да разкрие тайната. Ледената пустиня си беше все така самотна и глуха както винаги. Само по океана от време на време се появяваха тъмни петна, но нито веднъж не успяхме да ги засечем с локатора. В края на краищата всички започнаха да мислят, че надали са от животински произход.

А нашата малка щастлива група веднага започна своята подготовка. Подложиха ни, разбира се, на доста дълготрайна аклиматизация, колкото и добре да бяхме тренирани и калени, все пак бяхме живели почти три десетилетия в стерилна среда при постоянни температури. Дробовете ни бяха съвсем отвикнали от острия мраз. Наложиха да прекараме двадесет дни в специално помещение, в което постоянно понижаваха температурата. Всички издържаха изпитанието, включително и Ула Шерман, нашата деликатна лекарка. Движехме се там с нашите специални костюми, спяхме в спални чували — през последните дни при минус трийсет и пет градуса, макар и с предпазни маски. Всичко това беше доста неприятно и отегчително, но трябваше да се търпи. Утешаваше ни мисълта, че не сме единствените — на тая подготовка се подлагаха всички, които трябваше да дойдат след нас.

Най-сетне цялата подготовка беше приключена. Ние вече свободно можехме да слезем на Регина, без да се подложим на

особени опасности или рискове. Или поне така си мислехме и се надявахме.

3

„Фортуна“ се „приземи“ така леко и плавно, че бяхме готови да изръкопляскаме. На мен като на комендант се падна честта пръв да стъпя върху ледовете на Регина. Никога през живота си няма да забравя тия прекрасни минути. Стоях прав, като изумен, всред бялата сияеща пустиня и не смеех да поема дъх — такава чистота и толкова спокойно величие излъчваше цялата гледка. Навярно бях забравил истинския цвят на земното небе, но това, което виждах сега, ми се стори безкрайно по-нежно. Особено ме порази слънцето със своя ярък, брилянтен блясък — истинско ярко тропическо слънце, устремено право към зенита. Не чувствувах никакъв студ дори по лицето си. Усещах само свежестта на въздуха, необикновената лекота на първите си стъпки. По стълбата на „Фортуна“ слизаше Зверев, очите му изглеждаха като омагьосани.

— Уф! — възкликна той непринудено.

Но възклицанието му бе пълно с възторг. Зверев се приближи до мене, прегърна ме яко, после каза:

— Е, добре дошли!...

Каза го на руски, после се протегна като момче, което се е събудило внезапно от сън. Сините му очи сияеха като небето.

— Все си мислех, че ще попаднем на някой тропически кошмар! — каза той весело. — Пълен с комари като орли и с крокодили като подводници...

— Затова пък тук няма нищо!

— Не може да няма тюлени и бели мечки! — реши Зверев.

Разбира се, през цялото време ни наблюдаваха от „Аякс“, слушаха нашите разговори. Един след друг слезе целият екипаж. Само Ула Шерман изглеждаше обезпокоена.

— Сложете си очилата! — каза тя. — Ще си повредите очите...

Заловихме се веднага за работа. Трябваше да свалим шейната, нашия дом, целия останал багаж. Докато се трудехме

прилежно, Зверев продължаваше да оглежда пустинята с бинокъла си. Първият му ентусиазъм започна лекичко да поугасва.

— Ама пък гледка! — измърмори той. — Да няма дори един келяв пингвин!

След като свалихме багажа, веднага започнахме строежа на импровизираното жилище. То бе много леко, конструирано така простичко, че можеха да го построят и деца. Но леката му материя имаше изключителни изолационни качества. При всички случаи то бе много надеждно жилище освен при нападение, разбира се — на слонове или на динозаври. Но тук поне такава опасност не ни грозеше.

Според програмата на първия ден, тримата с Толя и Кастело трябваше да отидем до брега на океана. Бяхме кацнали на двайсетина километра от самия бряг, тъй като не бяхме сигурни в дебелината на леда. Дотам трябваше да стигнем с шейната — четириместна, с доста голям багажник. Беше закрыта, построена от изключително здрави материали. Имаше мощен плазмен мотор със запас за около две хиляди километра. Взехме, разбира се, оръжието си — лъчеви автомати с огромна пробивна сила. Знаехме, че ще ни бъдат съвсем излишни, но инструкцията ни задължаваше. Взехме и достатъчно храна, а Кастело вмъкна в багажника някакъв къс футляр.

— Какво е това? — запитах го аз.

— Как — какво?... Ами въдицата...

— Ти мислиш, че ще уловиш риба?

— Не съм видял океан без риба! — каза той уверено.

— Ами ако в тоя се вдят гърмящи змии?

— Ще се справим някак си...

Спуснахме херметическия капак и потеглихме, изпратени от цялата група. Шейната можеше да развива практически огромни скорости, но ние имахме за цел не да се надбягваме, а да извършим наблюдения. На носа ѝ бе инсталиран панорамен видеопредавател — само с картина, без звук. Движихме се със скорост около трийсет километра в час. Кормувах аз, Кастело и Толя бяха заети с наблюдението. Но те, кажи-речи, напразно си губеха времето. Теренът беше много твърд, леден, покрит с извънредно тънка снежна покривка. Много рядко се срещаха

грапавини и ледени възвишения — това бе всичко. Пустинята си беше просто пустиня, без никакви признаци на живот. По нежната пелена на снега биха проличали дори следи на врабче.

След час стояхме на брега на океана и гледахме със затаен дъх безкрайната водна шир. Не приличаше съвсем на земния океан, в дълбоката му синина имаше нещо изкуствено, почти химическо. Не беше и така прозрачен. Никакви вълнички не браздяха неговата безкрайна повърхност. Към хоризонта океанът изглеждаше почти черен, това му придаваше доста зловещ вид. Докато Толя взимаше проби, Кастело ловко сглоби своята въдица. Тънкото влакно беше необикновено здраво — с него можеше да извади на брега и морж.

— А стръвта? — полюбопитствувах аз.

— На рибата — риба! — отвърна той шеговито.

И ми показа парче розова лососина — отлично консервирана, с приятен свеж цвят.

— Малко е солена! — каза Кастело. — Но да се надяваме, че тукашната риба не е толкова претенциозна.

Той ловко заметна. Личеше си, че е добър рибар — стръвта падна на около петдесет метра от брега. Не чакахме и две минути и плувката стремително потъна. Като го погледнах — лицето на Кастело ми се стори почти побеляло от вълнение.

— Има нещо! — възкликна той, безкрайно удивен.

— Сигурен ли си?...

— Съвсем сигурен... Усещам как дърпа...

И ние — двамата с Толя — не бяхме по-малко развълнувани. Каквото и да имаше на въдицата, то щеше да бъде първото извънземно животно, което човешките очи щяха да видят. Кастело навиваше доста бавно макарата, очевидно се наслаждаваше на преживяването. Идваше ми в тоя момент да го ритна.

— Не може ли малко по-бързо?

— Спокойно! — отвърна Кастело. — Няма да ни избяга...

И наистина, както очаквахме, той извади чисто и просто една съвсем обикновена риба. Всъщност не беше толкова обикновена, поне на цвят — почти черна, с малки розови петна по гърба, като пъстърва. Но, разбира се, съвсем не беше така приятна за гледане, нещо много мизантропично имаше в

извивката на устата ѝ. Кастело я изучава близо десетина минути, прегледа внимателно хрилете и зъбите ѝ.

— Просто риба! — констатира той най-сетне. — Да биеш толкова път за една обикновена риба...

Той смени куката с нова, голяма колкото сгънат човешки пръст. На куката сложи току-що уловената плячка.

— Да видим сега какво ще стане! — измърмори той.

Тоя път чакахме повече от половин час. Бях започнал вече да се отчайвам, когато Кастело отново енергично засече. По блесналия му пот лед разбрах, че тоя път сполуката му е по-голяма.

— Едро е! — обади се той. — Умирам от любопитство...

А след малко прибави:

— Най-малко тюлен!...

Наистина животното се съпротивяваше яростно. Колкото и яка да беше кордата, макарата просто не можеше да се превърти. Той се принуди да тегли пръчката с две ръце. Рибата на края на кордата се съпротивяваше с все сила, непрекъснато менеше посоката на движението си. Най-после тя като че ли застана хоризонтално, теглеше се с необикновена сила. Сега или кордата нямаше да издържи, или рибата щеше да се откъсне. По едно време имах чувството, че ще се случи третата, най-неприятна възможност — че Кастело ще цопне във водата заедно с пръчката.

Но не цопна — и той издържа. И в последна сметка измъкна на брега това, което теглеше. Неговият вид едва ли не ни уплаши. Беше нещо черно, с къса лъскава козина. Приличаше едновременно и на видра, и на малък тюлен. Но главата му беше съвсем рибешка. И на сушата животното се мятеше и яростно се бореше, инстинктивно ни вдъхваше някакъв непонятен страх.

— Ама че урод! — възкликнах с отвращение.

Кастело ме погледна виновно.

— Май че трябва да го застрелям...

— И колкото се може по-бързо! — добавих аз.

Тая работа свърши Толя. Той нагласи автомата на най-малката интензивност, приближи се и простреля главата му. Яростното животно изведнъж притихна. Сега вече можехме да го

разгледаме съвсем спокойно. Най-сетне Толя се изправи и каза учудено:

— Може да ви се види смешно, но това е риба бозайник! — каза той. — Диша с хриле, а кърми малките си с мляко като обикновена котка...

Усмихна се и добави със задоволство:

— Тази е женска!... Изглежда, че тоя океан е пълен с чудеса...

Но Кастело като че ли бе загубил желание да прави повече проби. Той отново смени куката и окачи на нея лососина. Така за по-малко от час той налови няколко килограма риба. Не бяха всички като първата, макар че преобладаваха. Но, общо взето, те си приличаха, бяха наистина риби, а не бозайници.

— Време е да вървим! — казах аз. — Нарушаваме графика...

— Да вървим! — съгласи се неохотно Кастело. — Ама пък ще си напържим риба тая вечер...

— Експонати не се ядат! — отвърнах уклончиво.

— Какви експонати са това! — погледна ме Кастело. — Океанът е пълен с риба... Утре ще ти наловя цял тон...

Прибрахме всички прибори и тръгнахме. Тоя път пътувахме на запад по посока на залязващото слънце. Кастело влезе в радиовръзка с базата — там всичко вървеше съвсем нормално. И скучно, разбира се — не бяха имали нито едно преживяване. Ледената равнина се простираше пред нас все тъй пуста, безжизнена, мъртва. Но ние бяхме доста възбудени, не и обръщахме никакво внимание. Говорехме само за океана, за възможностите, които той криеше. Особено ни радваше това, че открихме бозайник, макар и с хриле. Толя с основание предполагаше, че непременно в океана има и други бозайници — от много по-съвършен тип.

— Може би цялата еволюция тук се е извършила в океана — каза той. — А сушата открай време си е пустиня...

— Така изглежда — отвърнах аз.

— Спри! — извика рязко Кастело. — Но без спирачки...

Аз само угасих мотора, шейната продължаваше да се хлъзга безшумно по инерция...

— Какво има?...

— Погледни там! — каза той едва ли не шепнешком, сякаш се плашеше някой да не го чуе.

Аз погледнах по посоката. Колкото и обикновено да беше това, което видях, то ме смая много повече от ри-бозайника. На едно ледено възвишение, малко вдясно от нас, бе клекнало на задните си крака едно съвсем познато животно. Това беше чисто и просто куче. Наистина приличаше малко и на хиена с козината около врата си, но все пак беше куче.

— Не може да бъде! — възкликна Кастело поразен.

И ние така мислехме — не може да бъде. Кучето седеше все тъй на задника си и не помръдваше. Дали не халюцинирахме? Не можехме да халюцинираме и тримата заедно... Или пък, отде да знае човек...

— Дай малко вдясно! — каза Кастело.

Завих малко вдясно, но шейната бързо започна да губи инерция. Сега вече много добре виждах, че кучето гледа право в нас. И като нас то не изглеждаше уплашено, по-скоро изненадано и любопитно.

— Запали! — нареди Кастело. — Карай към него...

Аз запалих, шейната леко запълзя по склона. Имах чувството, че кучето ме гледа право в очите, сега погледът му беше уплашен и зъл. Когато наближихме, на десетина метра от него, то внезапно нададе някакъв отвратителен вой и хукна обратно.

— Можеш ли да го настигнеш? — попита Кастело едва ли не трескаво.

— Разбира се! — отвърнах аз.

Натиснах педала на скоростта, шейната просто литна. И все пак опитът се оказа несполучлив. Кучето бягаше с необикновена бързина — около седемдесет километра в час. Това не беше нищо за шейната ни, но точно тук теренът стана неравен, осеян с дупки и малки ледени бабунки, които ни блъскаха главите в покрива. Нямаше никакъв смисъл да си счупим вратовете за едно най-обикновено куче. Кастело отвори капака на шейната и се залови за автомата си.

— Остави! — заповядах аз.

— Защо?

— Може би ще ям пържена риба. Но няма да ям печено куче...

— Шегите настрана! — каза Кастело сърдито. — Аз искам да го видя...

— И аз... Но предпочитам да бъде живо... А ние ще уловим живо...

Кастело затвори капака, аз намалих скоростта, за да обърна шейната. И двамата с Толя изглеждаха разочаровани и огорчени. Кучето скоро се загуби от погледа ни. Ориентирах се по радиосигнала и отново потеглихме към базата. Дълго време мълчахме.

— И все пак куче! — обади се най-сетне Кастело. — Но с какво може да се храни тук едно куче?

— Това е диво куче! — отвърнах аз. — Храни се с по-малки и по-слаби животни от него.

— Ти си гениален, Сим! — рече Кастело иронично. — А с какво се хранят тия животни?... С трева?... С насекоми?...

— С риба! — отвърнах аз.

Не видяхме никакви други следи от животни...

Измърморих:

— И от куче не видяхме — напомних аз. — И все пак има кучета...

Нашето откритие наистина беше сензационно. Бозайник в океана — това наистина беше допустимо и естествено. Но куче на леда?... Кучето не можеше да бъде друго освен последна брънка на една много дълга еволюционна верига. А самият еволюционен процес се бе развил при условия, почти еднакви със земните, за да се стигне до същия резултат. Но тогава как са изчезнали другите животни?... И как е могъл да оцелее само един-единствен вид през огромния период на заледяването?

— А може би не е един-единствен — рече замислено Кастело. — Макар да не си представям какво друго може да има... И къде...

— Само около океана — отвърнах аз. — Само около океана има храна.

— Логично е така! — съгласи се Толя.

Сега карах по-бързо и скоро пристигнахме в лагера. Жилището беше готово и изглеждаше много уютно.

Температурата вътре беше съвсем нормална — щяхме поне да спим при всички удобства. Рибата, която бяхме наловили, предизвика истинско вълнение — всички се натрупаха да я гледат. Но сега няхах време да се занимавам с тях — трябваше да се свържа незабавно с Хенк, преди още „Аякс“ да се скрие зад обратната страна на Регина. Там наистина бяха видели всичко, но все пак трябваше да дам и някои устни обяснения. Скоро на екрана се появи оживеното лице на Хенк — сивите му студени очи просто грееха.

— Поздравявам ви с успеха! И все пак, искрено казано, очаквах да видя всичко, освен куче...

Разказах му за догадките, които имаме. Но на „Аякс“ и без нас вече бяха помислили по тия въпроси.

— Трябва да ми уловите едно живо куче! — каза той. — Опитайте с упойващ заряд... Предполагам, че сте взели...

— Да, имаме... Но не взехме в шейната...

— Човек трябва да бъде готов за всичко! — рече Хенк с лек укор.

— Ще ви доставя куче! — обещах категорично. — Дори да е само едно, пак ще ви го доставя...

— Бъдете предпазливи все пак — добави Хенк. — Представете си, че се събират на големи глутници... Трима души трябва да спят в ракетата... Да речем, Зверев, Ула и Нойман... Другите можете да останете в базата...

— Кастело иска да опържи риба! — споделих предпазливо.

— Нека я опържи! — отвърна Хенк. — Но тоя път сам ще си я яде! — той се усмихна. — Сигурен съм, че е годна за ядене... И все пак не бива да рискуваме прекалено... Нека Ула бъде готова...

Кастело наистина опържи риба, и то по най-обикновен начин — с малко масълце в широк тиган. Всичко това стана тъкмо преди заник слънце — пред базата. Не ми се искаше спалното помещение да се умирише още първия ден на пържена риба. И едва когато тя зацвъртя в тигана и въздухът се изпълни с неповторимия аромат на прясна пържена риба, разбрах, че напразно съм се плашил. Сега не ми оставаше нищо, освен да си преглъщам слюнките. И да спра насила Толя, който искаше непременно да я опита.

— Как е? — запита той, докато Кастело с апетит я нагъваше.

— Чудесна! — млясна Кастело с пълни уста. — Не-що средно между пъстърва и чига... Но много по-вкус-на...

И да не беше точно тъй, надали щеше да изпусне случая да се погаври с нас.

— Ти влизаш в историята! — каза Толя с нотки на завист в гласа си. — Ти си първият земен човек, който яде извънземно животно...

Веднага след залеза на слънцето много силно застудя — температурата падна до трийсет градуса под нулата. Тримата, които трябваше да спят в ракетата, се упътиха към нея. Аз ги застигнах.

— Пусни силовото поле! — наредих на Зверев. — Така ще бъде по-сигурно...

Зверев ме погледна учудено.

— „Фортуна“ не може да я помръдне и мамут!

— Мамут сигурно може! И изобщо изпълнявай каквото ти се нарежда...

Аз се върнах, в нашето жилище — вътре беше топло, светло, уютно, можеше да се спи и по пижама. Някой се опита да пусне музика, но другите изръмжаха. Струваше ни се истинско светотатство да нарушаваме с шумове тая древна девствена тишина, тая първа за нас истинска полярна нощ. Точно в десет часа угасих светлината.

— Лека нощ! — пожелах им аз. — Приятни сънища...

Никакви сънища. Изглежда, че истинският въздух просто ме беше упоил — изведнъж потънах в някаква бездна, дълбока и безкрайна като смъртта. Ако беше останал някакъв остатък от съзнание в мен, щях да се уплаша, че навярно никога няма да се събудя. И все пак се събудих от някакъв ужасен трясък.

Погледнах стреснато над себе си — не видях никакъв покрив.

Само черното небе и звездите по него. После блесна ослепително светлина, заля всичко с яркия си блясък. Това, което съзрях, надминаваше всяко въображение. Над главата ми бе надвиснал бял като пряспа голям звяр. Само за миг зърнах неговите ужасно зинали уста с огромни зъби. Чудовището бе освирепяло. В следния миг стрелях — много ясно огнено петно пламна на гърдите му. Въпреки бързината бях улучил съвсем точно. Звярът

се залюля на мястото си, сякаш се готвеше да отстъпи, после се строполи върху останките на нашия дом.

Едва сега осъзнах, че бе светнал големият прожектор на ракетата, който изведнъж бе превърнал нощта в ден. Всички скочихме на крака. Мигновено преброих хората. Липсваше един, липсваше Нойман. Веднага разбрах, че звярът го е затиснал при своето падане. С голяма мъка успяхме да го измъкнем изпод неговия огромен, мек търбух — полумъртъв, навярно със счупен гръбнак и премазани крайници. През това време дотичаха и тримата от реката. Ула бързо и внимателно прегледа Нойман.

— Надявам се, че ще го спасим! — каза тя.

Но лицето ѝ беше много загрижено.

— Трябва веднага да го оперирам! И то на „Аякс“...

Нямаше време да чакам връзка с „Аякс“, затова наредих на Зверев:

— Незабавно ще излетиш с Ула и Нойман... На моя отговорност.

— Добре! — кимна Зверев.

И ми разказа набързо какво се бе случило. Мечката очевидно се приближила най-напред до по-големия от двата обекта — ракетата. Но тука скъпичко заплатила за своето любопитство. Силовото поле я беше болезнено наранило — това разбрахме по обгорелите и лапи. Разбира се, докосването до силовото поле веднага въвело в действие алармения сигнал на ракетата. Зверев скочил от мястото си и погледнал през илюминатора. Нищо не се виждало в черния мрак на нощта. Тогава той запалил прожектора и видял звяра, който тичал като обезумял точно към нашия дом. Било вече късно да предприеме каквото и да било — останалото навреме бях довършил самият аз.

Едва когато пренесохме Нойман в ракетата, намерихме време да разгледаме огромния звяр. Много приличаше на гигантска бяла мечка, с могъщи лапи, които донякъде напомняха и на плавници. Различаваше се от белите мечки главно по късата си, но много мощна опашка, на която навярно се подпираше. И козината ѝ бе много дълга и мека. Толя премери мечката — беше дълга приблизително четири метра.

— И най-страшната гризли в сравнение с нея е бебе! — възхити се Толя. — Ако беше закъснял само няколко секунди...

Слава богу — не бях закъснял. Прегледахме апаратурите — всичко се оказа в пълна изправност. Малко повече бе пострадал нашият дом. Не ни оставаше нищо друго, освен да почнем да възстановяваме щетите. А в лютия мраз на нощта това не беше толкова лесно.

Призори влязох във връзка с Хенк и му докладвах какво се бе случило. Той с любопитство разгледа чудовището.

— Ами ние сме си виновни! — каза той мрачно. — Не беше толкова далече от ума... Щом има кучета, защо да няма и мечки... В какво положение е постройката?

— Мисля, че ще успеем да я възстановим... Имаме и резервни материали.

— Направете каквото можете... Ще ви изпратя нов дом...

Помисли малко и добави:

— Да ни бъде обица на ухото...

Както винаги, служеше си с много стари, но и много точни образи.

4

„Фортуна“ направи един след друг пет курса. Сега на леда бяхме двайсет души, разполагахме с цял куп снаряжение. Построихме три нови палатки, сглобихме катер. Имахме на разположение и много мощна всъдеходка, за която практически едва ли можеше да се намери някаква сериозна преграда на Регина. В случай на нужда тя можеше да мине като къртица и под истинска ледена планина.

И на нашата база, и на „Аякс“ кипеше денонощен труд. Преди всичко беше изработена точна географска карта, главно на бреговете очертания. Най-високите планини във вътрешността на континента едва надвишаваха 2500 метра. Специално нашият лагер бе построен на много дебел пласт лед върху самия океан. По всичко изглеждаше, че планетата е в стабилна геологична ера — навярно ледът бе прекъснал поне временно своето настъпление към свободния океан. Всички учени специалисти

смятаха, че климатичните изменения бяха станали доста рязко. Сега учените старателно изучаваха Сигма. Тая ярка и стабилна звезда навярно бе претърпяла някаква криза, непонятна и необяснима по своята същина за нашите земни знания. Всички бяха на мнение, че едно бавно изстиване в течение на стотици хиляди или дори милиони години не би могло да съхрани такъв живот, какъвто ние бяхме открили на Регина. Ставаше дума, разбира се, за животните на сушата — тая невероятна мечка и това още по-невероятно куче.

А Хенк като че ли не бързаше особено да ни пусне В действие. Проучванията продължаваха, но загадките, вместо да се опростят, ставаха все по-сложни. След седмица застреляхме втора бяла мечка, наистина много по-малка или, по-точно, помлада от първата. Хирурзите внимателно я дисектираха — имаше си сърце, черен дроб, бъбреци — изобщо всичко, което имаха и земните животни. Може би нямате само тънки черва — всичките й черва бяха кошмарно дебели. В стомаха й намерихме риби и остатъци от рибозайник. Въпреки яките си зъби мечката не бе се постарала да сдъвче храната много взискателно. Навярно на такива едри парчета щяхме да се превърнем и ние в стомаха на първата мечка. Кастело с цялото си нахалство опържи черния дроб и, естествено, заяви, че е ужасно вкусен. Но никой не се опита да провери дали това е вярно.

Колонията скоро нарасна до трийсет души. Едва сега Хенк разреши да се образуват две експедиции — една по море с катера, другата по суша. Отново бях определен за водач на „сухата“ експедиция. Взех със себе си Кастело, Толя и канадеца Шерман, мъжа на Ула. С голяма мъка измолих да тръгнем с шейната, а не с тремавата всъдеходка. Шейната беше много лека и по-бърза, имаше отлична видимост. Трябваше да изминем около четиристотин километра за пет дни и да направим научни наблюдения и проучвания. През цялото време и двете експедиции щяха да бъдат в телевизионна връзка с базата и „Аякс“.

И тъй една сутрин потеглихме на път. През първия ден изминахме около сто километра, макар че спирахме десетина пъти за разни проучвания. Наловихме хубава риба и тоя път в това приятно занимание участвахме двамата с Толя. Бяхме се уверили, че рибата на Регина е наистина много вкусна. Вечерта я

опържихме, през нощта спяхме на смени. На другия ден отново продължихме по начертания маршрут — движехме се все край брега на океана, много рядко пресичахме в дълбочина сушата. Хенк се беше съгласил с нас, че живот трябва да се търси предимно край водата. Толя вземаше проби, ние ловяхме риба. Но с това се изчерпваха и нашите успехи — не срещнахме никакъв друг живот, ни дори следи от мечки. Шерман, който ни охраняваше от едно малко възвишение на стотина метра от брега, внезапно подвикна:

— Сим!... Погледни там!...

Погледнахме към посоката, която ни сочеше. Не много далече от брега бе изникнало малко, тъмнозеленикаво островче. Като се взряхме внимателно в него, забелязахме, че се движи. След няколко минути изчезна. Това бе всичко.

Настана третият ден на нашата експедиция. Тука бреговете бяха доста разчленени, все по-често се срещаха дълбоки, тихи заливчета. Водата в тях бе почти зелена — изглеждаше, че има много водорасли или планктон. Към обед Толя внезапно се обади:

— Спри, Сим!...

Внимателно спрях. Но Толя гледаше не пред себе си, а към небето.

Птици!...

Отворихме веднага капака. Бяха три огромни бели птици, много прилични на албатроси. Не летяха, а се виеха в кръг, без да размахват криле — силни и все пак изящни. Разбрахме веднага, че доста трудно ще ги улучим от това разстояние.

— Дай още малко напред! — обади се Кастело. — Но побавно, можем да ги изплашим.

Шейната ни наистина бе камуфлирана в бяло, но и птиците навярно имаха много силни очи. Изминахме тъй още неколкостотин метра, после отново спрях. Кастело се примери и стреля. Улучи едва на четвъртия път. Гигантската птица полетя тежко като камък към земята. Останалите две дори не се разтревожиха, продължаваха спокойно и бавно да кръжат.

— Давай сега! — обади се доволно Кастело.

Веднага потеглих. Не бях толкова възбуден от новото ни откритие, за да не гледам къде карам. Едно малко възвишение ми

пречеше да видя къде е паднала птицата. И изведнъж общо възклицание ме накара да закова на място шейната. И аз погледнах натам, където гледаха другите. На стотина метра от брега лежеше гигантско животно. Може би беше дълго петдесет метра, може би повече. Много приличаше на грамаден кашалот, изхвърлен мъртъв на пустинния бряг.

Но никой от нас не гледаше кашалота. Ние гледахме изумени хората.

Да, хората!...

Колкото и да бе невероятно, но на Регина живееха хора. До тях имаше не повече от двеста метра, така че ги различавахме много добре. Шейната бе спряла на ръба на малкото възвишение — виждахме ги като на длан.

Бяха истински хора, облечени в нещо, което приличаше на зверски кожи. Всички държаха в ръцете си копия.

Онова, което стана по-нататък, напомняше за някаква древна приказка.

Хората бяха готови за бой на живот и смърт. Виждах ги много ясно, наредени в полукръг с копия, насочени напред. Тилът им се пазеше от огромното тяло на кашалота, оттам не можеше да дойде никаква изненада. На десетина метра от тях като бяла кула стоеше изправена гигантска мечка. Навярно се колебаеше, макар че хората изглеждаха пред нея дребни като палета. Може би познаваше вече техните копия, може би бе изпитала остриетата им. Може би разбираше, че рискува. Колкото и да бе силна, все пак копията не бяха малко. А на всичко отгоре ние вече знаехме, че търбухът ѝ е доста мек.

Наблюдавахме гледката с притаен дъх. Наистина нещо древно имаше в това сблъскване между хора и хищник. Дори и албатросите дебнеха за своя малък дял от огромната плячка. Найсетне мечката изрева глухо и тръгна напред.

— Кастело! — наредих му тихо.

Ние бяхме хора и те бяха хора. Нямахме да оставим в беда нашите ближни. Откъде мечката можеше да знае, че ще я нападнем откъм гърба. Тя честно се бореше за своя дял срещу остриите копия. Кастело стреля, стори ми се, че видях как пламна бялата козина между могъщите ѝ плещи. Тя направи още една

крачка и рухна напред. Сега можехме да си позволим представлението да продължи още няколко мига.

А хората сякаш още не можеха да повярват на очите си. Те стояха все така в строй и не помръдваха. Разбира се, много добре им влязохме в положението. Нямаше никаква разумна причина този невероятен хищник да рухне пред очите им. Никога преди това не се бе случвало. И дори ако като всички примитивни племена вярваха в богове, все пак навярно знаеха, че боговете не се-намесват в такива истории. Най-сетне бойният им ред се разтури, един от хората предпазливо и внимателно пристъпи напред. Видях го как се надвеси над главата на мечката, за да се увери, че е мъртва. После вдигна ръце и започна да танцува. Това беше бърз, ритмичен танц, бях виждал нещо подобно в най-старите индиански филми. Отначало танцуваше сам, после към него се присъединиха и другите. Беше наистина интересно за гледане.

— Да вярвам ли на очите си! — промълви тихичко Шерман. — По-скоро прилича на сън...

— Това е навярно някакъв обреден танц! — обади се Кастело. — Нещо като благодарност към божеството, което ги е спасило...

— А сега ще видят и самото божество — казах аз.

Идеята наистина ни се стори забавна — да се появим пред тях като бели безплътни божества. Нашите бели костюми наистина ни придаваха такъв вид...

— Басирам се, че панически ще се разбягат! — рече Шерман.

— Няма такава опасност! — поклати глава Кастело. — Като всички примитивни народи представите им за божеството са доста земни...

Ние приближихме още стотина метра, но увлечени в своя танц, те все още не ни забелязваха. Отново спряхме. Решихме Толя и Шерман да останат в резерв, ние да продължим пеша. За всеки случай държахме оръжието си в готовност — наистина бяха хора, но все пак хора от чужда планета. Отде да знаем, може би тук племената са свикнали да изяждат своите богове.

— Остави на мене! — каза Кастело. — Мисля, че по-лесно ще се разбере с тях.

— Добре — кимнах му.

Най-сетне ни видяха. Танцът изведнъж спря, те се обърнаха към нас. Не забелязах да са особено смаяни, а още по-малко уплашени. Просто стояха и ни гледаха — безмълвни и сериозни. На ръст изглеждаха малко по-дребни от нас, кръглите им лица бяха тебеширенобели. Тъмните им, също така малко кръгли очи ни гледаха съвсем спокойно и разумно. Въпреки своите примитивни копия, въпреки дивашкия танц, никак не приличаха на диваци. По-скоро ми напомняха на малко тъжни и печални клоуни.

Като приближихме на десетина метра от тях, Кастело спря. Спрях и аз на две крачки зад него. Най-сетне от общата тълпа излезе един от тях — по-висок, по-сух, навярно по-възрастен. Тогава Кастело се поклони дълбоко — до пояс. Сякаш по команда цялата им група се поклони до пояс и както ми се стори — доста по-грациозно и изящно. Кастело сложи дясната ръка на сърцето си. И те сложиха дясната ръка на сърцето си. Колкото и сериозно да бе положението ни, колкото и решително за нашето бъдеще, в тоя момент се чувствавах като неопитен статист в церемониална пиеса. Тогава Кастело посочи с пръст гърдите си и каза високо и ясно:

— Кастело!

Същото движение направи и техният главатар и каза с нескрито достойнство:

— Токо!...

Просто и хубаво име — какво повече! Тогава Токо хвърли копието на земята и тръгна напред. Усетих, че Кастело се поколеба за миг, но също хвърли бластера си. Когато Токо приближи съвсем, за пръв път Кастело направи нещо неуместно — подаде му ръка. Токо учудено погледна празната му ръка, имах чувството, че се обиди. После хвана с две ръце раменете на Кастело и допря бузата си до неговата.

Бях поразен!... Ами такъв поздрав съществуваше и до ден-днешен на Земята. Или това беше нещо повече от поздрав, това бе нещо като побратимяване. Тълпата зад тях нададе ликуващ вик, хората приветствено размахаха своите къси копия. В края на краищата заслужавахме си го — бяхме ги избавили от страшен враг. След това Токо взе своето копие, а Кастело — бластера си.

Неравновесието на силите отново бе възстановено. Най-сетне Кастело намери за нужно да представи и мен.

— Сим! — каза той.

Не усетих как се размесихме. Вече нямах никакво чувство за опасност, намирах се между приятели. Те ни разглеждаха с интерес, попипаха нашите дрехи. И аз попипах техните. Бяха кожени, малко грубо скроени, но практични и удобни — с панталон и дълга до колената върхна дреха. По всяка вероятност кожата беше от ри-бозайник — доста добре ощавена, защото я чувствувах лека и гъвкава в пръстите си. Особен интерес предизвикаха очилата ни. Дадох да ги попробват, но се уплаших, че няма да ги получа обратно — така бързо изчезнаха от погледа ми. Те ги пробваха с достойнство, споделяха нещо помежду си. Ако съдех по израженията им, надали имаше особен смисъл светът да изглежда по-тъмен, отколкото е всъщност.

Най-голям интерес те проявяваха към нашето оръжие. Дали разбираха, че то ги е избавило от страшния звяр?... Навярно се досещаха. Можехме да го отгатнем по предпазливостта, с която се опитваха да го докоснат. Тоя път ние решително се противопоставихме да попадне в ръцете им — страхувахме се главно от някой случаен изстрел. Те като че ли не се обидиха от това. Тогава се решихме да им покажем неговата сила — главно за авторитет, разбира се.

Двата албатроса все така търпеливо се виеха над главите ни. Един от тях нямаше да дочака своята плячка. Кастело се примери внимателно и стреля. Албатросът полетя мъртъв на земята. Туземците за миг сякаш замръзнаха на местата си. И все пак не изглеждаха така удивени, както очаквах, отново запазиха своето достойнство. Не се проснаха по очи като диваци, не се разбягаха. След първото сепване бързо заговориха помежду си. Но и тоя път не усетих уплаха. Имах чувството, че местните хора не се плашеха изобщо от други хора, изглежда, че това за тях бе съвсем естествено.

Трябва да призная искрено, че безкрайно повече се учудихме ние на тяхното оръжие. Кастело веднага забеляза, че техните копия са костени, но върховете им бяха от добре изострено желязо. Нещо като къси железни брадви видяхме на коланите на неколцина между тях. Какво можеше да означава

това?... Откъде можеше да се вземе желязо на заледената планета?... Нима имаха рудници и доменни пещи?... Тая мисъл ни се виждаше съвсем абсурдна... Ами тогава?

След като се посъветвахме с Кастело, решихме да повикаме и нашия „резерв“. Този път сензацията беше много по-голяма. Шейната пристигна при нас, капакът се отвори, Толя и Шерман излязоха навън. Разбира се, поразиха ги не хората, а самата шейна. Те се натрупаха като деца около нея, възбуждението им стигна до краен предел. Но не беше трудно да се отгатне, че това е чисто и просто радостно възбуждение. Гледахме и недоумявахме. Те можеха по някакъв начин да си представят, че оръжие може да убие звяр, без да го докосне. Но им се струваше съвсем невероятно една вещ да се движи сама. Всъщност и двете неща трябваше да изглеждат еднакво абсурдни.

— Как е настроението? — попита Толя, като поглеждаше малко неспокойно туземците.

— Както виждаш — отлично! — отвърнах аз.

— Смятат ли ни за божества?

— Ни най-малко! — отвърна Кастело доста учуден. — Просто — приятели... Но в никой случай не попаднали тук от небето...

— Интересно! — измърмори Толя. — Излиза, че ако има някой да се чуди — това сме ние...

— Точно така! — потвърди Кастело.

— Тогава излиза, че те са много по-умни от нас! — рече Толя с искрено огорчение.

И той много се заинтересува от железните върхове на копията. Дори взе едно и опита с връх острието му. Туземецът го наблюдаваше с гордост и задоволство.

— Ката! — каза той.

— Не знам дали е „ката“ — измърмори Толя, — но е чиста стомана...

— Това е положението — усмихнах се аз. — Според теб откъде са го взели?

— Има само едно разумно обяснение — реши Толя. — Преди замразяването на Регина е имало развита цивилизация... Тя е загинала, но са останали някакви запаси от желязо... И сега те го ползват...

Тая проста мисъл ми беше минала и на мен през ума.

— Там е работата, че стоманата не ми се вижда толкова стара! — отвърнах аз. — И виж как добре е изострена... С какво? ... С железни пили?

— Сигурно! — рече Толя. — Ще си пусна брада до пояс, ако не е така...

Искам да кажа предварително, че Толя не си сдържа обещанието. Пили не намерихме, но той продължи да се бръсне. В това отношение бе съвсем запазил своя славянски характер.

— И нашите специалисти са прави — продължи той. — Катастрофата по всяка вероятност не е настъпила преди хилядолетия... Тя е станала най-много преди векове...

Разгледахме след малко убития кашалот. Всъщност това не беше никакъв кашалот, така го бяхме нарекли условно. По-скоро приличаше на грамаден морж. Но главата му беше почти квадратна, с баленови зъби. По-късно разбрахме, че има и обикновени зъби, с които съвсем нормално сдъвкваше храната си, преди да я глътне.

Не беше трудно да разберем, че животното е било убито на брега, а не изхвърлено мъртво от океана. Но какво бе търсило на брега?... И как бе допълзяло толкова далече на своите доста къси предни плавници, които наистина приличаха на грамадни лопати. Великият Ша, както туземците наричаха това грамадно животно, представляваше от себе си огромен склад за храна. Част от туловището му бе изрязано, но ние не виждахме къде са отнесени запасите. Може би бяха закопали месото в най-естествения хладилник — леда. Нашите домакини почтително ни следваха, без да ни се натрапват и без да ни досаждат. Те ни поканиха да хапнем от Великия Ша, като ни изрязаха изкусно с тежките си брадви доста тънки резени месо. Резенчето, което ми поднесоха, беше розово на цвят и доста крехко. Тоя път наистина нямаше опасност да се отровя, но все пак... Докато се колебаех, Кастело веднага бе налапал своето парче.

— Чудно е! — подкани ме той.

Месото наистина бе превъзходно по вкус и при това леко соленичко. По-късно нашите учени установиха, че има изключителни витаминозни и хранителни качества. Съдържаше и

достатъчно соли, даже обикновената сол, която местните хора не познаваха в свободен вид.

Докато дъвчехме с удоволствие крехкото розово месо, усетихме, че в лагера настана някакво оживление. Чуха се радостни възклицания, някои затичаха към малкото ледено възвишение. И ние погледнахме нататък. След всичко, което ни се случи, вече нищо не можеше да ни учуди. Някъде в далечината се виеше много дълга черна върволица. Скоро тя се приближи съвсем. И ние видяхме, че това са най-обикновени кучешки впрягове на шейни.

Ето ти диви кучета!... Сега вече всичко ни беше ясно... И как досега не ни беше минала тая проста мисъл — където има кучета, има и хора... Прекалено много бяхме робували на хипотезата, че не е възможно на тая ледена планета да има разумен живот.

Бяха към трийсет впряга, всеки от тях теглен от шест кучета — всички едри и много добре охранени. Изглежда, че бяха изминали дълъг път, защото дишаха тежко с изплезени езици.

— Съвсем като ескимосите! — измърмори Кастело.

Отначало кучетата се държаха враждебно с нас, скимтяха и виеха. Но туземците бързо ги усмириха. Както разбрахме по-късно, с тия впрягове туземците извозвали месото на Великия Ша във вътрешността на страната.

5

След половин час се свързах с „Аякс“. Появи се лично Хенк, лицето му бе много тържествено и радостно, И имаше за какво!... За пръв път в своята история земното човечество срещаше други хора във великия космос. Най-сетне бе решен един проблем, който векове бе занимавал не само учените, но и цялото човечество. Осъществила се бе една от неговите най-велики мечти. И бе опровергано едно от най-мрачните му предчувствия — не човекът като човек е сам в необятната вселена. Или Поне е достъпна за човешкото знание. И ужасно ни огорчаваше мисълта, че хората няма да узнаят скоро великата новина.

— Надявам се, че предаването беше добро! — казах аз.

Но Хенк сякаш не ме чу.

— Поздравявам ви от все сърце! И трябва да ви призная, че ни най-малко не съм учуден... Може би единствен съм го очаквал...

Тоя велик романтик и пътешественик, чието име завинаги трябваше да остане в историята на човечеството, като името на Колумб и на всички други велики откриватели, наистина бе постигнал своята цел. Оставаше само и хората да я узнаят.

— А как беше предаването? — настоях аз.

— Всичко е записано, разбира се — отвърна Хенк. — Материалът е великолепен...

Ние му разказахме това, което бяхме разбрали от туземците. Все още нямахме ония, кажи-речи, магически компютри, които можеха да превеждат пряко всякакъв непознат език. Разбира се, съществуваха запомнящи устройства, удобни дори за носене, които след известен опит можеха не само да превеждат, но и да съставят сами доста сложни текстове. Сам аз имах такъв апарат, който великолепно бърбореше на латински. За съжаление не носехме нищо подобно със себе си толкова бяхме убедени, че няма да ни потрябва. Сега-засега разполагахме с няколко магнетофона, но и това не беше малко.

— Разрешавам ви да посетите тяхното селище... И във възможно най-кратък срок да изучите езика им... Надали имат повече от петстотин думи...

— Не съм с такива впечатления! Доста бърборят помежду си...

— Да, чух — кимна Хенк. — Ханс вече го разучи фонетично... Каза, че не е труден и не е сложен за усвояване...

Това беше вярно — те говореха много членоразделно и ясно, с напевна интонация. Хенк ни даде много подробни инструкции. Запитахме го как вървят работите на базата...

— Утре ще пуснат в експедиция катера. Сигурен съм, че няма да ни разочарова...

Тая нощ спяхме в добре затоплената шейна. Както очаквахме, нашите домакини си бяха построили жилище от ледени блокове. Вътре наистина бе дяволски студено, но все пак не като върху леда. По всичко изглеждаше, че туземците не познаваха огъня. Или поне не го притежаваха. Беше истинска

глупост, че и ние не можем да им го покажем. Всичките ни апарати и двигатели бяха заредени с енергетични батерии, които не можеха да произвеждат пряко огън. Кастело здравата се ядосваше за тоя пропуск, чудеше се каква комбинация да измисли. Тая нощ спяхме добре, разбира се, на дежурства. Великият Зу, както туземците наричаха бялата мечка, можеше да ни изиграе някоя лоша шега. Тоя нехранимайко навярно обикаляше местата, където може да се намери някаква плячка.

На другата сутрин туземците почнаха да товарят шейните с месото и другите продукти на каталога, от които най-ценна беше маста. Особено внимание те обърнаха на Великия Зу. Одраха го много грижливо, на-рязаха кожата му на широки ивици. По-късно разбрахме, че няма нищо по-ценно за тях от кожата на тая огромна бяла мечка. От нея приготвиха дори впрегатните такъми на шейните. Но малко преди да тръгнем, стана нещо, което едва не развали нашите хубави отношения. Токо ни обясни с жестове, че имат нужда от нашето оръжие. Прав беше, разбира се... Те се страхуваха от Нови срещи с Великия Зу, искаха нашата помощ.

Отначало ние се преструвахме, че не ги разбираме. Такова поведение беше доста жалко и недостойно за хора като нас. Но какво друго можехме да направим. Не ставаше дори въпрос за доверие, те просто не можеха да боравят със сложното техническо устройство. Виждахме, че нашето поведение е неприятно за Токо, неизмеримо го огорчаваше. И най-сетне на Кастело му хрумна простото решение на проблема.

— Аз ще остана с тях! — предложи гой. — Някой трябва да ги пази от тоя звяр...

Решението беше и просто, и тежко в същото време. Кастело се обричаше дълго време на много суров живот. Ние бяхме трогнати от жеста му и нямаше как да не го приемем. Разбрахме, че той ще се справи най-добре с тая трудна задача.

— Добре, остани — съгласих се аз. — Но трябва да поддържаме редовна радиовръзка...

Кастело трябваше да изиграе цяло представление, за да обясни на Токо нашето решение. И Токо разбра. Навярно намери това за естествено, защото изглеждаше много доволен. Той се изправи пред нас, поклони се и произнесе едва ли не къса реч.

— Мога да ти я превода с няколко думи! — каза шеговито Кастело. — Малкият бял брат благодари на големия бял брат за неговото благородно сърце. Малкият бял брат ще се отблагодари достойно на големия бял брат... Ще му отдели черния дроб на Великия Зу и една от най-дебелите женички на племето...

— Дай боже всекиму! — каза Шерман.

Ние тръгнахме едва на другия ден призори. Простихме се сърдечно с Кастело и се качихме на шейната. Токо много се зарадва, когато го поканихме със себе си. Но Кастело беше тъжен, явно съзнаваше, че ще видим и преживеем повече от него. Оставихме му за успокоение неговия любим тиган, въдицата и един мощен радиатор. Представяхме си как ще сгрее още тая вечер своите домакини в техния леден палат.

Тръгнахме съвсем лекичко и бавно усилвахме хода. За съжаление трябваше да се движим след кервана, тъй като не знаехме пътя. Но за наша радост кучешките шейни се движеха доста бързо въпреки тежкия товар. Наистина бяха много силни и бързоноги техните кучета, навярно далече превъзхождаха ескимоските. Токо беше много оживен и изпълнен с възхищение. Но неговото вътрешно достойнство не му позволяваше да се учудва прекомерно. Той просто прие факта като факт и бързо се постави над него. След няколко часа беше вече пълноценен пасажер на необикновеното превозно средство.

Пътувахме четири дни, нощем лагерувахме. Токо спеше в нашата палатка. Не беше толкова проста тая работа, тъй като кожата, в които беше облечен, миришеха доста силно. Топлината, изглежда, също го тормозеше — не беше привикнал с нея. Навярно предпочиташе да спи при своите, но смяташе, че няма да бъде любезно. Така всички станахме жертва на нашето прекалено възпитание. Очаквахме, че ще го стреснат особено много нашите осветителни тела, но тоя път не улучихме. Кой знае защо, ги прие като нещо естествено, макар и достойно за най-голямо уважение. Но когато една нощ за шега пуснах фаровете на шейната, в лагера Настана едва ли не паника. Дори кучетата се стреснаха И започнаха уплашено да вият.

Никак не можехме да разберем защо туземците живеят така далече от морето. Много по-естествено беше да бъдат там, където е и храната. Дните прекарвахме в изучаване на езика им.

Наистина беше фонетично ясен и все пак доста труден. Думите твърде много си приличаха една с друга — „као“, „коа“, „коуа“, „куаку“, „акукаокоа“. Не беше никак лесно да се ориентира човек в тая простичка полифония. Най-бързо се оправяхме със съществителните — ние просто показвахме предмета, Токо го назоваваше. Глаголите по принцип произхождаха от съществителните и бяха свързани с обекта на действието. Така например глаголите „ям“ или „тичам“ бяха съвсем различни, когато се отнасяха за куче или човек. Аз учех прилежно, магнетофонът всичко записваше. Разбира се, трябваше от време на време да преговарям. Пуснах магнетофона и той добросъвестно заработи — „аку као, коа шакоа“ — точно повтаряше нашите гласове и разговори.

В първия момент Токо учудено се ослуша. След това смаяно ни зяпна в устата. Ние, естествено, си мълчахме и слушахме. И тогава за първи път Токо наистина се уплаши, забрави своето достойнство и хукна навън. Едва успяхме да го успокоим, показахме му машината, но всичко беше напразно. Той остана в шейната, но като вцепенен, без да губи докрай своето достойнство. Въображението му беше поразено до краен предел. Той можеше да си представи всичко, освен това — да могат да се върнат живи отдавна умрелите звуци.

На петия ден пристигнахме в селището. И по нищо не бих разбрал, че тука наистина има селище, ако срещу нашия керван не се беше юрнал цял рояк деца. Иначе пред нас се простираше все същото ледено поле, тук-там осеяно с едва забележими куполи. Туземците строяха своите ледени юрти, изкопани в леда, отгоре дострояваха твърде изкусно само покрива. Децата, разбира се, се натрупаха около нашата шейна, но не бяха така учудени, както очаквах. Много по-късно разбрах, че местните хора изобщо нямат психична нагласа да размишляват за непонятни неща. Чисто и просто ги смятаха за непознати, така естествени като познатите. Така например, ако внезапно се появеше съвсем черна вместо бяла мечка, това никак нямаше да ги учуди.

Токо ни покани в своята ледена юрта. Беше нещо като старейшина или главатар на племето, както по-късно научихме. Но не беше толкова стар. Юртата наистина беше доста просторна. И неочаквано уютна при това. Леденият под беше

изцяло постлан с мечи кожи. С кожи на рибозайник бяха обшити и стените до покрива. Вътре ни посрещнаха с дълбок поклон три жени — едната доста възрастна, другите две сравнително млади. Но в първия миг не забелязах ни жените, ни юртата. Погледът ми беше привлечен от нещо друго. В юртата светеше огън... Да, огън... Приблжих развълнуван. Светеше с висок бледен пламък в някакъв костен съд, може би череп на мечка. И както очаквах, беше пълен с мазнина от кашалот. Нещо като фитил от непознатата за мен материя даваше пламъка. Огънят светеше спокойно и сигурно, пламъкът му не трепкаше.

— Какво е това?

— Зеа! — отвърна той.

В гласа му звучеше не само гордост. В гласа му звучеше и безкрайна признателност. След една седмица, когато вече доста научих езика им, аз го разпитах по-подробно.

— А откъде имате огън?

— Огънят живее! — отвърна той гордо.

— Винаги ли живее?

— Винаги!... Огънят се е родил преди света... От него е сътворено и слънцето.

— А когато огънят умре, откъде взимате нов?

— Огънят никога не умира! — увери ме той.

Трудно ми беше да го повярвам.

— Нима твоят огън никога не е умирал? — запитах аз.

— В моя дом огънят е умирал три пъти — каза той. — Но аз взимах огън от съседите...

— А нима не умира и у съседите?

— Никой не помни такава беда! — отвърна Токо. — Но ако умре и у съседите, ние ще вземем от другите племена.

— А много ли са племената по света?

— Много...

— Повече от звездите?

— Никой не може да каже колко племена има по света!

Защото никой не е обиколил целия свят...

— А къде свършва светът?

— Там, където започва небето...

— А от какво е направено небето?

— В старите песни е казано, че небето е направено от въздух... И във въздуха плуват слънцето и звездите... Но това аз не го разбирам. Как може да плува нещо, което е по-тежко от въздуха... Защото в песните е казано, че въздухът е по-лек и от пламъка.

Доста прилична космогония. Изглежда, че древните племена са имали по-висока култура от сегашните. Но заледяването е върнало с векове всичко назад.

Това стана след седмица. А сега аз смутено направих това, което другите двама вече бяха направили — поклоних се на трите дами в кожени облекла и се опитах да ги разгледам. Къса, черна, лъскава коса, съвсем като при мъжете, покриваше кръглите им глави. Лицата им бяха доста деликатни, почти миловидни — наистина биха могли да минат и за красиви, ако не бяха така брашноно бели. Сториха ми се само малко тлъстички и коремести в сравнение с нашите земни жени. Както очаквах, възрастната беше жена на Токо, младите — негови дъщери. По-късно разбрах, че бяха изключително добро-сърдечни и мили същества, грижливи и всеотдайни. И малко мързеливички може би. Но на това ги бяха научили вековете — нямаха никаква къщна работа, всичко получаваха от природата наготово. Жените естествено — за мъжете храната беше свързана с борба на живот и смърт.

Тая нощ трябваше да спя в юртата на Токо — усещах, че всеки отказ би го оскърбил неизмеримо. Толя и Шерман бяха разпределени в две други юрти. Впрочем леглото ми бе удобно и меко, със завивка от кожа на Великия Зу. Безпокоеше ме само тежката миризма на кожата и на фитила. Нощем те закриваха входа с кожена завеска, вентилацията беше минимална. Спах много неспокойно, сънувах тежки сънища. Събудих се рано, много ми се искаше да изляза вън, на чист въздух, но домакините се оказаха доста сънливи. Когато най-сетне станаха и отпушиха изхода, аз като тапа изскочих навън. Единствените хора, които щъкаха из селището, бяха Толя и Шерман. Те ме чакаха, за да се свържем с „Аякс“. На видеофона се яви както винаги напоследък Хенк. Неговото лице веднага ми внуши чувство за беда или опасност. Изглеждаше доста потиснат.

— Катерът изчезна! — каза той мрачно.

— Как тъй — изчезна? — изтръпнах аз.

— Просто изчезна!... Всичко вървеше нормално, той плаваше само на десетина километра от брега... Предавателят също работеше нормално. Дежурният не е виждал нищо освен вода и далечни брегове... И изведнъж предаването прекъснало... Нямаме никаква връзка...

— Може би някаква техническа повреда? — запитах аз с надежда.

Всъщност въпросът ми беше глупав. Всички апарати на катера бяха дублирани и с гарантирана ефективност.

— Изключено! — измърмори потиснат Хенк. — Допускаме, че е станал жертва на някое от тия кошмарни животни — като вашия кашалот...

Мълчахме, поразени и скръбни.

— Не правите ли никакви опити да ги търсите? — попитах аз.

— Разбира се! — отвърна Хенк. — Изпратихме „Заря“... Но досега не е открила нищо...

„Заря“ беше лек летателен апарат от типа на въздушните таксита. Но неговият район на действие беше грамаден. На катера имаше екипаж от пет души — трика мъже и две жени. Познавах ги много добре, мисълта, че няма да ги видя повече, ми беше просто непоносима.

— Вие продължете своята работа! — каза Хенк. — И все пак внимавайте... Нямаме повече хора за губене...

А нашата главна работа беше да изучаваме езика им. След всеки изминал ден все повече разбирах колко е богат и сложен. Все по-трудно ми обясняваха непознатите думи. Някои от тях изобщо не можах да разбера. Но Токо беше изключително търпелив учител. И явно се гордееше, че има способен и любознателен ученик. Усещах, че го преуморявам, но нямаше място за снизхождение. Ние трябваше да научим всичко, което туземците знаеха. И наистина всеки ден падаше по някоя от загадките.

Скоро се убедихме, че племената бяха останали да съществуват на заледената планета благодарение на една щастлива природна случайност. Работата се състоеше в това, че Великият Ша за разлика от своите земни колеги раждаше малките си само на суша. Той ги отглеждаше пет-шест дни,

докато „проходят“, след това се връщаше в морето. Или по-точно не се връщаше. Наистина той имаше сили и начини да се бори с Великия Зу — иначе изобщо би изчезнал. Но нямаше начин да се бори с хората, които го нападаха от разстояние със своите остри копия. Кашалотът беше почти единствената храна на местните племена. Наистина те умееха да ловят риба и рибозайници с доста изкусно направени костени въдици, но тая храна беше и недостатъчна, и непълноценна. Без Великия Ша племената просто щяха да се изродят и изчезнат. И нямаше как да поддържат огъня.

— Великият Ша ражда по две бебета! — говореше Токо. — Много рядко по три... Ние никога ни ги убиваме... Чакаме пет-шест дни Великият Ша да ги откърми. След това го убиваме... А бебетата оставяме да си отидат в морето.

— Това е много хубаво! — казах аз трогнат.

Но Токо веднага побърза да ми обясни смисъла на тяхното благородство.

— Ако убиваме бебетата, някой ден Великият Ша ще изчезне. А тогава ще изчезнат и племената... Ние браним бебетата и от Великия Зу.

Селището имаше около стотина юрти и навярно около петстотин-шестстотин жители. Съвсем не беше малко селище, водеше много организиран и дружен живот. Веднъж запитах Токо:

— Защо живеете толкова далече от морето?... Та морето е вашата храна... Защо трябва да я пренасяте на толкова далечно разстояние?

— Заради Великия Зу! — отвърна Токо. — Той е нашият най-голям враг. Великият Зу не отива толкова далече от брега... Ние се крием тука от него...

Напълно го разбирах. Никога земните хора не са Имали такъв могъщ и страшен враг.

— Някога нашите деди са живеели близо до морето — продължи Токо. — Но постоянно са гладували... Като нас те криели месото на Великия Ша в ледени дупки в земята... Но Великият Зу е много хитър... Нощем той изравял месото и го изяждал... Нямало покой за нашите деди... Тогава те се преместили по-далече от водата, но Великият Зу тръгнал след

тях... Така те стигнали до тия места... Много умен е Великият Зу... Може би е по-умен от хората.

Токо въздъхна и добави:

— Обикновено Великият Зу не напада хората... Той знае, че това е опасно... И ние не го нападаме... Но като види месото на Великия Ша, разумът го напуска... Тогава той ни напада... Колкото и силен да е Великият Зу, ние сме по-силни от него... И винаги го убиваме... Но даваме много жертви... Великият Зу е убил моя баща... А преди това е убил дядо ми... Много малко хора от племето умират от старост...

Той продължаваше да разказва с горчивина. Поради тежките жертви в селището на всеки мъж се падат три жени. И въпреки това семействата си оставали моногамни. Но не било грях, ако неомъжена жена забременее и роди. Особено ако роди момче.

— Аз имах два сина! — въздъхна тежко Токо. — Но и двамата загинаха. Дъщерите ми останаха без мъже... И все пак имам три внучета — и трите момчета...

— А къде са? — запитах аз. — Не съм ги виждал...

— Момчетата остават при бащата, а момичетата при майката... Трябва някой да учи момчетата как да се сражават с Великия Зу...

— Великият Зу не е толкова умен! — казах аз. — Защо ви напада? Великият Ша е толкова голям, има и за вас, и за него...

Токо поклати глава в знак на разбиране.

— Така прави Старият умен Зу... Той винаги започва да яде от опашката... А ние взимаме другото... Старият Зу ни гледа сърдито, непрекъснато ни се кара... Но не ни напада... Той знае много добре колко са остри нашите копия... И колко е мек търбухът му... Напада ни само Младият Зу... Той има много повече кръв, отколкото мозък...

Това беше откритие за мен. Те съзнаваха, че мозъкът е център на мисленето.

— Никога ли Великият Зу не идва до вашето селище?

— Само веднъж! — отвърна Токо. — Беше много, много стар Зу. Младите го бяха изпъдили от брега и бяха заели мястото му. Оставихме го да изрови една от нашите дупки с месо... Беше много гладен и така се наяде, че заспа дълбоко... Тогава ние го

нападнахме и убихме с нашите копия, без да дадем никаква жертва...

Не беше много коректно от тяхна страна да убият така подло нещастния пропъден старец. Но се въздържах да му го кажа. В края на краищата тяхно право беше да се борят за своето съществуване...

— А как разбирате кога Великият Ша ще излезе на брега, за да роди своите бебета?

Той ми го обясни простишко. Като намалее много храната, те изпращат два впряга към брега на морето. И те обикалят там, докато излезе Великият Ша. Понякога това продължава повече от месец. Щом се появи Великият Ша, най-бързата шейна отива да извести племето. И започва тежката битка.

Само на най-трудния въпрос Токо беше просто безпомощен да ми даде задоволителен отговор.

— А откъде вземате желязото? — запитах аз. — Откъде вземате копията на върховете...

— От съседното племе... То е на три дни път оттука...

— А то откъде ги взима?...

— То пък ги взима от другото съседно племе.

— Но все пак някой някъде прави това желязо... Какво казват песните?...

— Никой не знае откъде идва желязото — отвърна Токо.

Но не изглеждаше огорчен от своето незнание. В крайна сметка то идваше отнякъде — това беше най-важното. Макар да струваше много впрягове месо и много кожи. И макар че много трудно се намираше. Те пазели желязото повече от зениците на очите си...

Постепенно се убедих, че племето живее прост, естествен и може би щастлив живот въпреки привидното тежко съществуване. И като че ли наистина нямаха свои вътрешни нравствени и социални проблеми. Така например храната не се делеше, макар и на равни дялове, според броя на хората. Всеки си взимаше от склада толкова, колкото му се ядеше. Нямаше никаква власт, нямаше съд. Старейшината ръководеше общите работи само в дни на лов. И той не се избираше, с течение на времето самите обстоятелства го изтъкваха на преден план. Не съществуваха човешки вражди; семейни дразги и недоразумения.

Жените естествено и безпрекословно се подчиняваха на мъжете си. А мъжете им се отплаща-ха с грижи и дълбока преданост. В езика им не съществуваха думите „любов“ и „обич“. Но аз разбирах, че се обичат. Наистина привидно животът им беше много монотонен, без забавления, без видими удоволствия освен може би всекидневното хранене, което беше доста изобилно. И все пак ми се виждаха ведри, приветливи, в много добро разположение на духа. Мъчех се да си обясня причините — може би дълбоката девствена чистота на природата. Може би абсолютната простота и естественост на живота им. Може би тяхната вътрешна душевна чистота и естествена нравственост. А може би и липсата на амбиции, на страсти, на пороци. Веднъж споделих моите мисли с другарите си.

— Точно така е? — потвърди Толя — Наистина са щастливи... И се улавям, че им завиждам... Те живеят просто и естествено. Те са като дърветата... А дърветата са щастливи...

Беше в стила на Толя да каже такива неща. Но съвсем внезапно го подкрепи и Шерман.

— Ама знаеш ли, че си прав! — обади се той оживено. — Дърветата наистина са щастливи... Още от дете имам това смътно чувство, което все повече се превръща в убеждение. Те се самосъзнават, сигурен съм в това... Но не като индивидуалност, разбира се... А само като съществуване във вечността...

Знаех, че е безсмислено да споря с тях. И затова благоразумно си замълчах.

Всеки пети ден цялото население на селището излизаше да танцува. Свиреха някакви простички ритми с нещо като пищялки от сухи кости. И танците им бяха ритмични и простички. Започваха много бавно, след това ритъмът постепенно се усилваше, докато стигне своя апогеи, който приличаше на вихрушка. Наистина беше странно как набираха такава скорост тия на пръв поглед тромави хора. След това ритъмът постепенно спадаше, до пълно заглъхване. Но това продължаваше няколко часа, те се прибираха в юртите си, като едва ли не пълзяха от умора. Не можех да разбера дали тоя танц им правеше наистина удоволствие — към края лицата им изглеждаха просто измъчени. Но съзнавах по-ясно от тях колко това е полезно за техния застоял живот.

Те имаха нещо като песни, без мелодии, в монотонен речитатив. Но бяха безкрайно трудни за разбиране, понякога просто неразгадаеми. Изобилстваха с непознати думи, които Токо беше безпомощен да ми обясни.

— Това е животно! — казваше той.

— Какво животно? — питах аз. — На какво прилича?

Той само унило клатеше глава — не знаеше. Навярно и тия песни бяха останали от епохата преди заледяването, последни признаци на по-високата древна култура. А веднъж, след като дълго досаждах на Токо с моите въпроси, той внезапно рече:

— Трябва да те заведем при Великия Сао... Той всичко знае...

Разбира се, пламнах от любопитство. Започнах да го разпитвам, но Токо отговаряше доста неохотно. Оказа се, че Сао е най-старият човек в едно от близките племена. И най-мъдрият. Никой не знае кога се е родил. Някои даже казват, че се е родил заедно със света. Но не обичал да го посещават. Никъде не ходел, с никого не разговарял, но цял ден си повтарял старите песни, за да не ги забрави.

— Искам да ме заведеш при него! — настоях решително аз. Токо видимо се поколеба.

— Трябва да му подариш нещо! — каза той. — Сао обича да му подаряват разни неща.

— Добре, ще му подаря...

— Много далече живее! — предупреди ме той. — Трябва да пътуваме пет дни — все на юг... А може и да не го намерим... Много отдавна не съм ходил там, може да съм забравил пътя.

Внезапно лицето му се разведри.

— Подари му горещата кутия! Той е много стар и затова винаги му е студено... Горещата кутия много ще го зарадва...

„Горещата кутия“ Токо наричаше нашия радиатор. Когато за пръв път го пипна, той едва ли не подскочи уплашено. Така невероятно му се видя един гладък бял предмет да бъде горещ като пламъка.

— Какво има вътре? — запита той.

— Огън! — отвърнах усмихнато аз.

— Огънят не може да живее без въздух! — възрази Токо с пълно основание.

Така и не можахме да се разберем.

Поисках разрешение от Хенк да посетя Сао. Той веднага се съгласи, но ме предупреди да бъдем много предпазливи и внимателни. Загубата на петте души от катера все още му тежеше. Решихме да оставим Шерман в селото, а да заминем с Толя. Пътят не ни плашеше — това, което впряговете изминаваха за пет дни, ние щяхме да изминем най-много за два. Но Токо ми се видя загрижен.

— Не знам! — каза той. — Кучетата по-вярно намират пътя, понеже усещат миризмите... А ние можем да минем край селото, без да го видим...

Все пак решихме да рискуваме. И стана точно това, което Токо очакваше — загубихме се в ледената пустиня. Два дни кръстосвахме в какви ли не посоки. И най-после случайността ни помогна — открихме следи от кучешки впряг. След два часа те ни заведоха право в селото.

Токо отиде да преговаря със стареца, ние останахме да чакаме. Беше ни заобиколила голяма тълпа, която ни гледаше почтително и мълчаливо. Но шейната ни, разбира се, предизвика всеобщо възхищение.

Токо се върна много по-скоро, отколкото очаквахме. Лицето му беше възбудено и доволно.

— Великият Сао каза веднага да ви заведе при него...

— Тогава да тръгваме! — казах аз.

— С шейната! — добави Токо. — Великият Сао иска да види шейната, която върви сама...

Тръгнахме с шейната и скоро спряхме пред една юрта. По купола ѝ се познаваше, че е голяма и хубава юрта. Токо влезе пръв. И в движенията му, и в цялото му поведение се чувствуваше някакъв особен респект, едва ли не благоговение. Наведохме се пред ниския вход, магнахме кожената завеса и влязохме.

Каквото и да се случи с мен по-нататък, той спомен никога няма да се заличи от душата ми. И ще живее все така ярък, сякаш го гледам с очите си.

Още щом влязохме, направи ни впечатление, че вътре е много по-светло от обикновените юрти. И наистина веднага видяхме три светилника. Пламъкът и на трите беше много по-

ярък и по-силен. Великият Сао лежеше не просто на пода, както при другите юрти, а на широк одър, застлан с мечешки кожи. Беше наистина невероятно стар. Косата му бе съвсем бяла — не бях виждал досега на тая планета човек с бяла коса. Но най-силно впечатление ми направи лицето му. То бе необикновено мършаво и костеливо, малко по-тъмно. Но затова пък толкова по-ярко светеха неговите вдъхновени, живи очи.

Ние спряхме близо до входа и дълбоко му се поклонихме. Когато вдигнах глава, той се беше вече изправил на краката си с неочаквана пъргавина. Изглеждаше много висок, макар и леко прегърбен, строен едва ли не като юноша. Великият Сао направи няколко крачки и спря пред мене. И после направи нещо съвсем неочаквано — хвана двете ми ръце в своите две сухи и студени ръце. Гледаше ме право в лицето със своя бляскав, пронизателен поглед. Усещах, че ме проучваше.

Най-сетне каза:

— Вие не сте от тъжните...

— Не! — отвърнах аз. — Ние сме от далечните...

— Колко далечни сте?

— Ние не сме от вашата Земя... Ние сме от звездите...

Старецът все още не пускаше ръцете ми, сякаш се боеше, че ако ги пусне, ще загуби контакт с човешката истина.

— В песните е казано, че на звездите живеят хора — отвърна Сао. — В песните е казано, че звездите са огнени... И този огън е свещен и вечен...

— Вярно е, Велики Сао... Но огнени са неподвижните звезди... А тия, които се движат, са като нашата... И вие живеете на подвижна звезда, Велики Сао...

Старецът се замисли.

— Да, в една песен са казани такива думи! Но аз мислех, че тя е сбъркана...

— Не, тая песен е съвсем истинска.

Старецът бавно поклати глава:

— Сега виждам, че е истинска... Защото на нашата Земя никога не са живели хора като вас... Със светли коси и сини очи... Няма го в песните... Вие наистина сте дошли от звезда.

Той най-сетне пусна ръцете ми и се обърна към Толя.

— Това е твой брат?

— Не, това е мой приятел...

— Приличате си, както си приличат две птици!...

Имах чувството, че Толя се поизчерви. Старецът хвана и неговите ръце...

— Като птиците! — повтори той. — Искам да ми бъдете гости, звездни момчета.

Упътих се към една от кожите, които служеха за сядане. И в същия миг видях пушката. Висеше окачена на една от стените, точно така, както се окачват пушки по музеите на нашата далечна земя. Беше стара примитивна барутна пушка с две цеви и дървен приклад. Гледах я просто изтръпнал... Сега вече знаехме, че на Регина е имало далече по-напреднала цивилизация, отколкото очаквахме.

— Какво е това? — запитах аз колкото може по-спокойно. Усещах, че и Толя я гледа едва ли не ококорено.

— Шешуа! — отвърна старецът.

— А за какво служи шешуа?

— Трябва да знаете, звездни момчета... Шешуа убива от разстояние.

— Да, знаем — кимнах аз. — Тя изхвърля парче желязо... Малко парче, което веднага убива.

— Вие имате ли шешуа?

— Ние имаме много по-силни... Те убиват без трясък... И без желязо... Те убиват само със своята огнена сила...

Старецът ни гледаше малко недоверчиво.

— Вярно е, Велики Сао! — потвърди Токо. — Те убиха с нея Великия Зу. И убиха бялата птица, която летеше във висините... И те умряха само за миг ...

Аз все още разглеждах пушката.

— А това какво е? — посочих приклада.

— Куа! — отговори старецът.

Знаех тая дума от песните на Токо. Но той не можеше да ми обясни нейния смисъл.

— Но какво е куа?... И къде се намира?

— Вече няма куа! — отвърна старецът. — А е имало безброй, преди да дойде ледът... Песните казват, че огънят е произлязъл от куа...

За мен вече нямаше никакво съмнение, че куа означава дърво. И все пак упорствувах.

— А на какво прилича куа?

Старецът поклати глава. След това обърна една от кожата. Вътрешната ѝ страна беше добре ощавена — светла и гладка. Наблюдавахме го любопитно — какво се готвеше да направи? И той направи точно това, което смътно очаквах — леко обгори края на една кожена връв. После бавничко и доста несръчно нарисова върху кожата дърво. Беше съвсем истинско дърво — могъщо и разклонено.

Аз взех чернилото от ръката му и нарисовах лист от дърво.

— Ко-куа! — кимна доволно старецът. Началото беше наистина щастливо. Разбяхме, че ще научим много повече.

Тая нощ останахме и двамата да спим при стареца. Разбира се, вечеряхме преди това — ние нашата обичайна тлъста порция Ша. Но старецът и тоя път ни изненада. Без да бърза, той извади от една кожена торба метална чаша. Беше много стара и красива чаша, никелова навярно, макар да беше потъмняла от времето. Едва когато се взряхме, видяхме на нея няколко изкусно гравирани фигури на животни. Приличаха на елени, макар рогата им да бяха къси и вити — като на млада коза. Сао веднага забеляза нашето любопитство.

— Това е животно! Наричали са го Хаар... Много такива животни е имало по земята, преди да дойде ледът... След това са измрели от глад.

Старецът пусна в чашата нещо, което ни приличаше на бучки лед. После я притопли на пламъка. Чашката се изпълни с някаква бяла течност, съвсем прилична на мляко, може би само по-жълтеникава и по-гъста. И наистина се оказа мляко — от Ша. След смъртта на животното млякото му, естествено, замръзвало при ниска-та температура. Тогава го насичали на парчета като обикновен лед и го съхранявали заедно с месото. Стана ми чудно, че не го бях виждал досега в нашето селище.

— Нашите мъже не обичат уша! — обясни той. — Дават го на децата, когато са малки ... Но аз разбрах, че е добро и за старците... От него човек не става тлъст като охранено куче.

Ние се погледнахме усмихнати с Толя — дали не на това вълшебно мляко дължеше старецът своето дълголетие? Накрая,

макар и с достойнство, старецът запита за нашата гореща кутия. И каза точно кутия, както бе научил думата от Токо. Бяхме я забравили в шейната, но Токо веднага я донесе. Старецът предпазливо я пипна — беше студена, разбира се.

— Ей сега! — успокоих го аз.

И включих прибора. След няколко минути старецът отново пипна и бързо дръпна ръката си. Но не изглеждаше много учуден.

— Вътре има огън? — попита той недоверчиво.

Тоя път не посмях да излъжа.

— Не е огън...

— А какво?

— Плазма! По-силна от огъня на звездите...

— Плазма! — повтори старецът. — Каква хубава дума...

Ние оставихме радиатора да работи през цялата нощ. Но на другия ден старецът доста вежливо ни се оплака.

— По-хубаво угасете вашия звезден огън... Много топло беше през нощта, не можах да заспя.

Старецът беше прав. Не биваше много да се изнежва неговият привикнал към суровите условия организъм. Закусихме порядъчно и веднага се заловихме за работа. Той започна своите песни, рецитираше бавно и изразително, след това обясняваше непознатите думи. Всичките му песни бяха много стари, имаха характер на епос. От самото им съдържание можеше да се съди, че всичко е ставало, „преди да дойде ледът“. Беше простичка, но много образна и светла поезия. Дори и старецът не знаеше значението на всички думи, за някои от тях се досещаше от контекста. Случките носеха повече героичен, отколкото драматичен характер. Освен хора имаше ледове, снежни бури, глетчери. Но имаше треви, цветя и дървета. Имаше много животни. Макар и бавно, ден след ден и час след час образът на загиналата планета се раждаше като жив пред очите ни. Там, където думите за обяснения не стигаха, старецът рисуваше със своята изсъхнала, леко трепереща ръка. Рисуваше цветя, риби, странни морски животни. Рисуваше оръжия — остри брадви и мечове. Но нямаше лъкове и стрели, нямаше брони и щитове. Нямаше и войни.

И пушки все още нямаше. Кога щяха да се явят пушките? Или те изобщо не са били познати на племената?... Да не би да са

били притежание на някаква друга цивилизация? Разбира се, запитахме Сао, но той усмихнато ни отговори:

— Умният човек не бърза преди сянката си... Ще дойде редът и на шешуа...

Наистина удивителна бе паметта на тоя старец, отдавна прехвърлил своето лично столетие. Но от какъв извор бе почерпил тая чиста поезия?

— И моят баща е бил певец! — отвърна той. — И моят дядо е бил певец. Всички са били певци в моя род... А песните са се предавали от баща на син през вековете и са се помнели...

Той клатеше побелялата си глава:

— Не е лесно да се запомнят... Остарях вече и започнаха да избледняват в паметта ми... Ден и нощ ги повтарям, за да не ги забравя... И понякога ги сънувам...

— А вашият син не ги ли знае? — запитах аз.

След това разбрах колко съм бил нетактичен. Старецът тъжно поклати глава.

— Великият Зу уби моя син... Преди сто уна... Останах сам на тоя свят само с един правнук...

Аз вече знаех тяхната мярка за време. Сто уна бяха около четиридесет години.

— А правнукът?... Не обича ли той песните?

— Певците се раждат, сине! — рече той с горчивина. — Моят внук се роди ловец и загина... Моят правнук също се роди ловец... Денем и нощем враждува с Великия Зу... Не може да забрави баща си. И сърцето му е студено за моите песни.

Помълча малко, после добави:

— Знае ги... Но рано ще ги забрави... И надали ще ги предаде на сина си.

Прав беше старецът — певецът се ражда. И като че ли нашето време съвсем бе забравило тая древна мъдрост. Можем да създадем сто „Аякса“... Можем да сътворим и ново слънце... Но ако някой ден умре последният певец, вече никаква земна сила не може да го създаде отново. И понякога, в нощите на „Аякс“, през ума ми бе минавала страшната мисъл — а дали всъщност не е умрял? Дали това, което творим сега, не е някаква твърде рафинирана имитация?

А сега, като гледах стария, кротък, чист като снега Сао, така вдъхновен и тъжен, тая мисъл още повече се натрапваше.

На десетия ден Сао ми каза:

— А сега дойде редът на шешуа... Пригответи се да слушаш...

Но това не беше песен, а истинска епична поема. Тоя път я слушахме заедно с Толя, без да смеем да помръднем от местата си. Отначало разбирах всичко. Думите бяха познати. Високо и ясно звучеше и гласът на стареца. Той рецитира дълго — повече от два часа. Виждах го, че се умори, гласът му глъхнеше все повече и повече, но блясъкът в очите му не угасна нито за миг. Главният герой на поемата беше Истему, син на Тему. Цялото семейство живяло в тундрата в мир и щастие. Веднъж Истему и неговият по-малък брат Корч отишли на лов за елени. И там ги нападнал черният зъл Зу, който бил сърдит и гладен. И връхлетял върху Корч, който вървял напред. С все сила изпратил Истему своето яко копие. Но черния Зу, който бил не само зъл, но и хитър, успял да се отмести. И копието пронизало брат му. Корч веднага издъхнал.

Обзет от яростен гняв, Истему съсякъл с брадвата си якия череп на черния Зу. И коленичил пред мъртвия Корч. Но нито скръбта, нито сълзите помогнали. Истему бил дълбоко отчаян. Как да се върне в родната юрта, как да каже на стария Тему, че е убил брат си? И тогава Истему решил да побегне в непознати земи, с мъка и подвизи да удави скръбта си.

Много път изминал Истему през тундрите и блатистите местности. Много мощни реки прегазил. И прекосил белите хребети на Великия Я, чиито върхове допирали звездите и нежните облаци. Слязъл в сухата, пуста земя, където скитали глутници диви кучета. Много рани понесъл, с много черна и гъста кръв оросил трънливи пътеки. И тогава стигнал до железния път, където живеели хората с жълти очи, дълги коси и бронзова кожа.

Оттук нататък поемата ставаше почти непонятна. Очевидно Истему бе попаднал в свят с много по-висша цивилизация. Говореше се за „пушеци зли“ и „реки, оковани в желязо и камък“. Господар тук бил всесилният шешуа. Хората сякаш не говорели, а лаели като кучета. Пиели люта вода, що изгаряла езика и

гърлото. Дори кроткият „шу“, който никому зло не е сторил, там живеел на стада, покорен от камшика на хората.

Много страдал Истему в тая непозната земя „с тъмно небе и слънце, скрито зад черните облаци“. Много години живял в мъка по родния край. С остър нож прерязвал гърлата на кротките „шу“, сушел кожата, а месото далече изпращали. И най-сетне решил, че е изкупил с мъки вината си, време било да се върне в родния край.

Гласът на стареца вече съвсем заглъхна. По едно време той затвори очи, стори ми се за миг, че е заспал. Когато след малко ги отвори, сториха ми се много уморени и пълни със сълзи.

— Утре! — промълви той тихо. — Утре ще продължим...

Дълго мълчахме натъжени и развълнувани.

— Виждам, Велики Сао, че в сърцето ти има много мъка! — казах аз.

Старецът въздъхна.

— Усещам края на пътя си! Голяма мъка ми е за тая песен... Сигурно вие последни я слушате... Ще умре тя с мен завинаги.

— Не, не си прав, Велики Сао... Твоята песен никога няма да умре.

— Мислиш, че ще я запомниш? — запита с някаква потайна надежда старецът. — Нима можеш това, звездно момче?

— Наистина не мога... Но ще я запомни моята „говореща кутия“.

Старецът ме погледна недоверчиво.

— Вече видях, че кутия може да топли! — каза той. — Но да говори на тоя свят, може само човекът...

— Всъщност тя сама не говори. Но тя помни по-добре и от човека... Тя е запомнила дори твоя глас.

Старецът все тъй недоверчиво ме гледаше. Аз превъртях ролката и натиснах бутона. И в тишината на юртата, при трепкащата светлина на кандилата, все така ясно и отчетливо, но по-силно и по-внушително зазвуча гласът на стареца:

Да ти е простено, Истему, дете на бялата тундра,
син на Тему и брат на черните вълци.

Твоят грях е забравен, твоите сълзи са навеки пресъхнали,
само твоят подвиг ще свети като върховете на Я.

Колко време е минало, даже ние не помним,
побелелите старци с потъмняла от времето кожа.
Но от юрта на юрта, от човек на човек досега,
ще се носи навеки твоята мъка измолена.

Старецът слушаше изтръпнал. Уморените му очи изведнъж се бяха съживили, в тях се появи нещо едва ли не екзалтирано. Постепенно и лицето му доби някакъв вдъхновен и тържествен израз, нещо, което няма никога да забравя. Слушахме тъй десетина минути, после аз отново натиснах бутона, магнетофонът млъкна.

Старецът помълча като замаян, после запита уплашено:

— Само това ли е запомнила?

— Не, не! — успокоих го аз. — Запомнила е всичко до последната дума.

— Нека говори! — помоли старецът. — Искам да чуя всичко.

И тъй повторихме всичко докрай. Той го слушаше с такова напрежение, сякаш го чуваше за пръв път. Когато свърши, старецът каза възбудено:

— Ами тогава да продължим... Нека кутията запомни цялата песен.

— Утре ще продължим! — уверих го. — Ти си уморен, Велики Сао. И гласът ти отслабна... Искам утре Кутията да запише гласа ти силен и ясен.

— А ако умра тая нощ? И песента ще умре с мене.

Неволно се усмигнах.

— Няма да умреш, Велики Сао... Живял си толкова уна, че даже си ги забравил. И дано живееш още толкова...

Старецът се огорчи, но вроденото му достойнство не му позволи да настоява повече. Никога няма да си простя, че тогава не го послушах. Неговият уморен, гаснещ глас беше съвсем в тон с мрачните краски на поемата в тая част.

Вечерта както винаги се свързах с „Аякс“ и подробно докладвах на Хенк какво бяхме научили. Той ме изслуша внимателно, после запита:

— Да не е художествена измислица?

За пръв път ме ядоса.

— Така се е говорело някога и за „Илиадата“...

— С известно основание! — той се усмихна. — Или вярваш, че тоя Парис наистина е раздавал ябълки на богините?...

— Според мен няма съмнение, че е съществувала и друга цивилизация! — настоях аз.

— В това не се съмнявам...

— Не е била от най-свестните! — намеси се Толя. — Тоя Истему здравата се е напатил...

Следната връзка с Хенк трябваше да бъде на другия ден около обед. Тъкмо се бяхме приготвили след закуската да продължим записа, в юртата влезе Толя.

— Вика те Хенк! — каза той.

Никога досега не ме беше викал на извънреден разговор. Това доста ме разтревожи.

— Да не е станало нещо?

— Не знам — отвърна Толя. — Видя ми се някак особен... Но във всеки случай не разтревожен или уплашен... Не вярвам да е нещастие...

Наистина изглеждаше някак особен.

— Слушайте внимателно! Рано тая сутрин получихме радиосигнали от Регина... С доста голяма мощност... Три съвсем еднакви сигнала през дванайсет и половина минути... Очевидно са призивни... Ние веднага им отговорихме по същия начин... И точно локализирахме мястото, от което са изпратени...

Слушахме поразени.

— Значи песента излезе вярна! — зарадвах се аз. — Но защо толкова късно се обаждат?... Тука има нещо много съмнително...

— Няма нищо съмнително! — възрази Хенк. — На тяхно място и аз добре бих си помислил...

И все пак имаше нещо подозрително в цялата тая история.

— А къде живеят?... В ледени пещери ли?

— Предполагам, че още днес ще узнаем... Веднага изпращам „Заря“ с Кастело и Сеймур... Но се налага да тръгнете и вие с шейната... И то веднага...

— Защо веднага?

— Защото ти най-добре знаеш езика на местните хора... А предполагам, че и те го познават...

— А песента? — попитах аз със свито сърце.

Той ме погледна едва ли не с досада:

— Каква песен!... Та ти отиваш при изворите на песента...

— Старецът... — започнах аз.

— Остави стареца!... Той няма да ти избяга... Ще се върнеш отново при него, ще я запишеш...

Хенк уточни по общата карта мястото, от което бяха изпратили радиосигналите. Беше на около осемстотин километра на юг от нас, доста навътре в континента, близо до планините на Мара, както ги бяхме кръстили в чест на покойния Жан Пол.

— През цялото време ще поддържахме радиовръзка със „Заря“ — каза Хенк. — И ще се ръководите от неговите указания...

Той ни даде още няколко допълнителни обяснения, после изключи.

Седяхме двамата с Толя поразени в шейната и даже не си проговаряхме. Беше се случило най-неочакваното и може би най-желаното. Много добре усещах радостното възбуждение на Толя. Но самият аз, кой знае защо, се чувствавах раздвоен и потиснат. Навярно ми беше мъчно да напусна току-тъй изведнъж Великия Сао. Знаех, че ще го огорча... Той така горещо желаше да чуя и да запиша цялата поема. Така се плашеше, че това може и да не стане... Ако вярвах в предчувствия, то моето предчувствие не беше от най-добрите... Може би песента наистина щеше да загине... Не, само това не биваше да се допуска...

— Намери ми веднага Токо! — обърнах се аз към Толя. — А през това време аз ще подготвя някак стареца...

Върнах се отново в юртата. Великият Сао ме чакаше нетърпеливо, приседнал на миндера си.

— Прощавай, Велики Сао, но трябва да тръгна веднага! — казах аз.

— Тъй си и знаех! — кимна печално старецът. — Ще умре песента...

— Песента няма да умре, Велики Сао... Аз скоро ще се завърна...

— Може би... Но няма да ме намериш...

— Ще те намеря, разбира се... Но за всеки случай ще ти оставя една говореща кутия... И ще те науча как да работиш с нея... Много проста и лесно...

Наистина беше просто и лесно. Докато му обяснявах манипулацията, пристигнаха Толя и Токо.

— А сега да видим какво сме научили — предложих аз.

Старецът рецитира една песен, като преди това сам пусна в действие магнетофона. Песента свърши, той върна ролката и натисна бутона. Из стаята се понесе неговият ясен старчески глас.

— Ето виждаш ли?... Можеш още днес да запишеш цялата песен... Тъй като аз ще взема моята част...

Старецът облекчено въздъхна:

— А ще кажеш ли, сине, къде отивате?... Да не ви е повикала пътуващата звезда?...

— Не, Велики Сао, ще останем дълго време при вас... Но моите братя са намерили тука друг народ... Съвсем различен от вашия... Те имат кутии и шешуа...

Старецът размишляваше, главата му падаше все по-ниско и по-ниско...

— Това са сигурно „тъжните“ — каза той най-сетне.

Трепнах. Едва сега си спомних, че бе споменал за „тъжни“ още при първата среща.

— А кои са тъжните?...

— Аз съм чувал от баща си за тях... Тогава се говореше, че те произвеждат желязото... Но не съм видял никого от тях... Нито пък съм видял човек, който да ги е срещал...

Всъщност това беше единственото, което знаеше — никакви легенди, никакви предания за произхода им. След разговора с Хенк това още повече ме озадачи. Какъв беше тоя тайнствен народ?... Защо така старателно се криеше дори от миролюбивите племена?

Простихме се най-напред с Токо, след това със стареца. На Токо подарих моя великолепен бинокъл. Той вече го знаеше и ужасно му се зарадва. Поклонихме им се дълбоко и тръгнахме. Толя беше приготвил шейната, оставаше само да потеглим. Бях така тъжен и разстроен, че му предадох кормилото. Обърнах се за последен път — Великият Сао и Токо бяха излезли пред юртата и все още гледаха към нас. Изглеждаха много тъжни. Аз им махнах с ръка, те мълчаливо се поклониха. И шейната бързо полетя напред.

— Както подаряваш наляво и надясно, скоро ще останем и без шейна! — пошегува се Толя.

Но на мен не ми беше до шеги. След няколко минути се свързахме със „Заря“. Обади ни се Кастело.

— Как сте, момчета? — запита той.

Както винаги, гласът му беше бодър и шеговит.

— Добре... А ти?

— Отлично... Ако не се смята, че целият воня на риба...

— Къде се намираш?

— Над океана... Вижда ми се просто отвратителен от тая височина. Като някакъв гроб...

— Научи ли езика им?

— Бърборя го като матерен... И убих още два от ония зверове. Сега всички ме боготворят и ме смятат за свой закрилник...

— Носиш ли си тигана?

— А как мислиш?... Накъде без тиган?...

След един час той ни събщи:

— Приближавам брега... Тука е много стръмен... И се издига на неколкостотин метра над океана... Много е красиво, Сим, казвам ти... Заслужава да се погледне...

При нас местността беше съвсем равнинна и гладка, но ние не се увличахме в излишна скорост. Една внезапна пукнатина в леда и всичко щеше да свърши. Все още се чувствувах неспокоен и потиснат. И без да искам, в паметта ми се раждаха стихове на поемата: „Пиели люта вода, що изгаря езика и гърлото“... Или пък — „Лаели като кучета“... Дали отивахме при същия народ?... Или това бяха някакви съвсем други хора?...

Вечно бързат и шумят, неспокойни и зли,
тежко бият земята с обковани в желязо обуца.
И когато усмивка лицата им смугли смекчи,
пак не бързай...

— Не е хубаво — измърморих аз.

— Кое не е хубаво?

— Думите на песента не са хубави.

— И аз за това си мислех — призна Толя. — Но ако пък наистина са тъжни?... Тъжните никога не са зли.

След малко Кастело отново се обади.

— Ужасна пустиня! Хаос от ледове... Как могат да живеят тук хора?... Струва ми се абсурдно...

— А локаторът?

— Да, разбира се... Но не ви завиждам, момчета... Като наближите, отваряйте си добре очите... Има грамадни пропасти и пукнатини...

— А ти къде си?...

— Съвсем близко... Но не виждам никакви признаци на живот... Само...

Внезапно той млъкна. Имах чувството, че е изчезнал в някаква бездна.

— Кастело! — обадих се аз неспокойно. — Кастело...

Мълчание. След това слаб, развълнуван глас:

— Чакай!...

Чакахме изтръпнали.

— Три червени ракети! — обади се той отново.

Но сега гласът му беше оживен и радостен.

— Обикновени сигнални ракети — добави той.

Мълча няколко минути, после каза:

— Виждам три човешки фигури... Слизам...

Мина около половин час. Никога половин час не ми се е виждал толкова дълъг. И най-сетне отново прозвуча гласът на Кастело — спокоен и ясен:

— Срегнах се с хората... Както се досещаш, това съвсем не са нашите ескимоси.

— Да ти кажа ли как изглеждат? — обадих се аз.

— Интересно! — отвърна той шеговито.

— Жълти очи, дълга коса, бронзова кожа.

Той замълча за миг. Представих си го как стои, зяпнал от учудване пред преподавателя.

— Точно така!... Откъде знаеш?

— И ние все знаем нещичко — похвалих се аз. — Познават ли езика на племената?

— Само един от тях...

Това не ме учуди — при тяхната изолация.

— Как ще се разберете?

— Все пак имаме един преводач... Те са цивилизован народ... Най-възрастният от тях носи дори очила... Както ми се стори — със златни рамки...

— Златни рамки в ледената пустиня — измърморих аз. — Наистина интересно...

— А вие продължете по моя радиолъч... Ще ви се обадя при първа възможност...

Ние продължихме по ледената пустиня. Сигналът методично пиукаше, но Кастело мълчеше. Свечери се. Кастело все тъй не се обаждаше. Най-сетне падна нощта, но ние продължихме на фарове. Радиосигналът ни упътваше безпогрешно. Пътувахме часове и часове, а Кастело все още не се обаждаше. Отново ме обзеха мрачни предчувствия.

— Не ставай дете! — смъмра ме най-сетне Толя. — Какво може да му се случи?... Освен да нагъва люта вода, що пари езика и гърлото...

Това можеше да се очаква от Кастело — беше достатъчно любопитен и свободомислещ. И Толя наистина беше прав. Мъчно можеше да се допусне от тяхна страна някакво коварно действие. Навярно те ясно съзнаваха, че сме много по-силни от тях. И най-малкото биха се страхували от нашето наказание.

И все пак се принудихме да спрем шейната и да починем. Спахме на смени, чакахме да се обади Кастело. Но трудно заспивах, когато идваше моят ред. Безпокояха ме всякакви мисли. Защо не живеят другите край океана?... Все пак там имаше живот, имаше храна, имаше хора... Защо не попитах Кастело, дали наистина не лаят като кучета?

— Защо не спиш? — запита ме Толя.

— Защото не мога...

— Вземи нещо успокоително... Или за сън...

— Тогавя пък няма да ме събудиш...

— Не знаех, че имаш такива нерви! — каза Толя. — Хенк смяташе, че ти си с най-здрави нерви между нас.

— Това не са нерви! — отвърнах аз. — Това е само излишно въображение...

Сутринта тръгнахме доста рано, без да сме се наспали съвсем. Кафето, разбира се, доста ни ободри, но това не беше

достатъчно. Щем не щем, глътнахме по едно хапче. Беше отличен стимулатор, изведнъж се почувствувахме превъзходно. Мрачното ни настроение се разсея без остатък, сега дори и пустинята ми се струваше приветлива. Най-сетне към девет часа Кастело се обади:

— Защо мълча досега, италианско чучело? — извика Толя беззлобно. — Защо не се обади?

— Просто нямах възможност!

— Какво става при вас?

— Няма да ви кажа.

— Защо?

— Защото сте две добри приятелчета! — отвърна Кастело. — И не искам да ви развалям удоволствието... Предпочитам да видите всичко с очите си...

— Пак ли ще изчезнеш?...

— Не!... Сега ще взема предавателя със себе си... Вървете напред, момчета... И бъдете внимателни...

Тоя ден изминахме само 250 километра. Все пак си мислехме, че ще стигнем след два дни, а пристигнахме след четири. Просто ми е неприятно да си спомням тия безкрайни, кошмарни дни. Пътят ставаше все по-стръмен, все по-осеян с препятствия, гледката все по-дива. Най-сетне Кастело се разтревожи сериозно за нас, предложи да ни вземе със „Заря“.

— Не! — отвърнахме ние едва ли не в хор. — Ще дойдем сами... Не искаме да загубим шейната...

— Няма да я загубим... Ще я приберем след това някак си...

Ние отново отказахме. Бяхме вече достатъчно амбицирани — не искахме да бъдем победени от ледената пустиня, от хаоса от пропасти и глетчери. За пръв път ни се случваше да се борим със сурова и негостоприемна природа. Никога нямаше да ни се случи и на Земята. Искахме да спечелим тая борба, да заприличаме по нещо на старите велики откриватели. За наше учудване Хенк много добре ни разбра.

— Добре, продължавайте! — съгласи се той, макар и неохотно. — Макар че губим ценно време...

— Ние не го губим...

— И все пак внимавайте да не си счупите поне черепите... Другото как да е ще поправим...

Продължихме сами всред ледения хаос. Изкачвахме се все по-нагоре... Ставаше все по-студено, все по-глухо и страшно...

ТРЕТА ЧАСТ

1

Очите им наистина бяха продълговати и жълти, кожата златиста, тъмните коси падаха свободно на раменете им. По-късно научих, че при раждане косите им са нежносини, потъмняват постепенно, докато при зряла възраст стават съвсем черни. Колкото и да се взирах в лицата им, не открих в техните черти никакви следи от суровост или жестокост. Бяха спокойни и благородни лица и наистина оставяха впечатление на дълбока замисленост и печал.

Само говорът им напомняше малко нещо за думите на песента. Беше висок, много отривист и при едно скарване, да речем, наистина можеше да остави впечатление за лай. Но не можех да си представя как тия сдържани, мълчаливи и спокойни хора ще се карат. И те бяха малко по-дребни от нас, но като че ли по-изящни. Изобщо техният външен вид съвсем ме успокои. Направи ми впечатление и много вежливия тон, с който им говореше Кастело. Впрочем той разговаряше само с единия от тях — малко по-едър и с малко по-тъмно лице. Разговаряше, разбира се, на езика на племената.

Ние приближихме до широка желязна врата с бронзови инкрустации. Точно по средата ѝ беше поставен нещо като герб — глава на антилопа. Едрият мъж, който се наричаше Фини, започна да натиска някаква сложна система от лостове. Вратата се отвори, влязохме в широко предверие, облицовано с много фин мрамор. В дъното имаше три нови железни врати, по-изящни от външната. Фини се упъти към най-дясната и я отвори. Пред нас се показа доста широка кабинка в приятен оранжев цвят. Знаех, че това е асансьор. И знаех, че ще ни отведе дълбоко под земята. Но колко дълбоко?... Кастело загадъчно мълчеше.

Фини натисна някакво метално копче, асансьорът потегли. Не можех да преценя бързината му, защото се движеше много

шумно. Едва сега Кастело се поусмихна и лекичко ми намигна. Това беше първата проява на неговия истински характер. Иначе досега се бе държал сериозно и сдържано като своите домакини. Навярно се шегуваше с доста примитивния им асансьор. Но колкото и да бе примитивен, все пак беше истински електрически асансьор. И то на заледената планета, която смятахме за пустиня:

— Кога пристигна „Стрелец“? — запитах аз.

„Стрелец“ беше третата ни ракета, най-малка, но най-маневрена.

— Вчера — отвърна Кастело.

— И сега колко хора имаме тука?

— С вас — шест...

— Как е долу?

— Ще видиш! — отговори той. — Ще ти кажа само, че женичките им ги бива!...

Каза го със съвсем сериозен глас, но очите му се смееха.

— Защо си толкова сериозен? — запитах го аз.

— Съветвам те да бъдеш и ти като мен! Тук никак, ама никак не е прието човек да се хили...

— Искаш да кажеш, че нямат чувство за хумор?

— Май така ще излезе...

Помисли малко и добави все така сериозно:

— Изобщо горе беше много по-весело...

Не се съмнявах. Каквито и странни неща да срещнехме тук — все пак щяхме да живеем в дупка. И при това хората, с които щяхме да общуваме, не показваха никакви белези на любопитство, приятелство или сърдечност. Дори не ни поглеждаха. По-късно разбрах, че да се вглеждаш в ближния, за тях е, най-меко казано, простотия или невъзпитание. Само по едно нещо те приличаха донякъде на хората от племената — по черните си кожени дрехи. Но, разбира се, бяха ушити много добре, почти елегантно...

Асансьорът се спуска в дълбините на земята комай цяла вечност. И все пак накрая спря. Фини отвори вратата и ни даде възможност да влезем първи. Озовахме се в много просторен хол, целият облицован в нежнорозов мрамор. Беше осветен от меки, матирани електрически глобуси. Край стените бяха наредени десетина електрокара, повечето товарни. Видяха ми се доста

грубо изработени и много стари. Насядахме в един от тях, с много корави седалки, макар и облицовани в кожа. От хола се разклоняваха в три различни посоки три сводести тунела. Поехме по средния. И той беше облицован в мрамор, макар и не така фин като в предверието. Додето погледът ни стигаше, виждахме само дългия низ на лампите, които все така меко сияеха. Електрокарът беше на всичко отгоре доста бавен, сцеплението на механизмите му съвсем грубо, така че порядъчно дрънчеше по мекия под.

Доста дълго пътувахме. Никъде по тунела нямаше ни врати, ни каквито и да било отвори. И все пак вентилацията ми се струваше много добра, въздухът беше съвсем свеж, макар и затоплен. Най-сетне сводестият тунел завърши с голям хол, съвсем подобен на първия. И тук имаше много електрокари. Трябваше да оставим нашия и да продължим пеша по истински лабиринт от коридори. Тук облицовката беше мека, доста похабена, изработена от някаква непозната материя в топъл кафяв цвят. Сега виждахме много врати, навярно номерирани, ако се съдеше по знаците върху тях. Подът беше мек, застлан с нещо като линолеум. Вървахме дълго и все пак не срещнахме никакъв друг човек. Тоя подземен свят оставяше впечатление на мъртъв и обезлюден.

Най-сетне спряхме пред широка и солидна дървена врата. На нея бяха инкрустирани три златни кръста. По-късно разбрах, че това не са символи, а знаци за йерархия. Фини потропа почтително.

— Шефът! — обясни тихо Кастело.

— Най-главният?

— Така изглежда...

Без да дочака отговор, Фини отвори и ние влязохме. Озовахме се в много просторен и елегантен кабинет, облицован със старо, кафеникаво дърво. Точно срещу нас видях голямо масивно бюро, съвсем като земните, от старите епохи, разбира се. Всичко очаквах да видя в ледената пустиня, само не толкова земно, солидно и внушително бюро. Зад него стоеше прав мъж на средна възраст с необикновено приятно и одухотворено лице. И съвсем неочаквано се усмихна. Това беше една от редките усмивки, които видях в тоя подземен свят. Погледът му беше

дружелюбен, той се поклони едва забележимо и каза нещо на своя отривист език.

— Нашият хибао ви поздравява с добре дошли! — преведе Фини. — И ви пожелава приятно прекарване.

Аз му поблагодарих „сърдечно“, но Фини икономиса думата. Може би му се стори неуместна, а може би просто не я знаеше.

— Наричам се Куней! — продължи нашият домакин. — А това е моята дъщеря Ли.

Разбира се, веднага бях забелязал младото момиче. Дори за нашия земен вкус то беше поразително изящно и нежно. Косата му беше синя, кожата едва-едва златиста. Но най-красиви бяха нейните големи жълти очи. Лицето ѝ не беше съвсем симетрично — горната част леко доминираше над много нежния овал на брадичката. В погледа ѝ имаше нещо много детско и мило, но без капчица от натрапчиво любопитство.

— Добре дошли! — каза тя на езика на племената. — Нека бъде приятен и дълъг вашият ден...

Тоя поздрав беше общоприет, но тя го изчурулика наистина по много очарователен начин. По-късно научих, че само трима души от тоя подземен свят знаят езика на племената. Между тях беше и Ли. Разбира се, и тримата не го знаеха като мене.

Насядахме на дървени столове, наредени край стената. Може би в това имаше някаква церемония.

— Пътят ви е бил много тежък! — каза Куней. — Дори ние много рядко се решаваме да го изменим...

— Да, знам! — кимнах аз. — С храна ви снабдяват племената... Вие търгувате с тях...

— Те ли ви казаха? — запита Куней.

В тона му се усещаше любопитство и интерес.

— Да, но за тях това е нещо като предание... Знаете ли, че ви наричат „тъжните“?

Имах чувството, че Фини преведе неохотно думите ми. Може би не са били признак на най-добро възпитание, но аз нарочно го провокирах.

— Наистина ли?... За пръв път чувам! — каза Куней.

Усетих, че моите думи му направиха силно впечатление, макар че външно не се издаваше.

— А намирате ли, че те са весели?

— Не, разбира се... Не е в техния характер... Но са напълно доволни от своето съществуване...

— Това е естествено за тях! — отвърна Куней. — Те живеят своето истинско съществуване... Преди заледяването са населявали арктическите области...

— А вие доволни ли сте от вашия живот? — запита Ли. — Там — на вашата пътуваща звезда?

— Да, доволни сме... Макар че не харесваме много тая дума...

— И ние — каза Куней. — А вие знаехте ли, че нашата пътуваща звезда се намира във велика беда?

— Не, разбира се... Това открихме едва тука...

— Тогава с каква цел предприехте това пътешествие?

Съзнавах, че отговорът ми е извънредно важен за тях:

— Не знам дали ще ме разберете... Но просто искахме да знаем...

— Разбирам го много добре... Но това ли е единствената причина?

— Не е единствената! — признах си аз. — Човек не може да живее сам даже на своята собствена звезда... И винаги сме мечтали да срещнем и други хора в звездното небе... Да срещнем братя...

Погледът на Куней леко заблестя.

— Вашият отговор много ми хареса!

— А вие знаехте ли, че има и други хора по пътуващите звезди?

— С този въпрос са се занимавали само най-просветените! — отвърна Куней. — Ние смятахме, че е безкрайно далече времето, когато хората от звездите ще могат да говорят помежду си... А че могат да пътуват до звездите — това изобщо не предполагахме...

— И все пак ние сме тук... Какво бихте желали да получите от нас?

— Знание! — отговори той протичко.

Помисли малко и добави:

— Сега целта на нашето знание е да се спасим от нещастieto... Да се спасим от заледяването...

— Това никак не е лесно! — предупредих го аз.

— И това знаем... И все пак някой ден ще успеем.

Гласът му звучеше много категорично. Той ни погледна внимателно и добави:

— Вие сте уморени!... Вървете да си починете... Ще имаме възможност да разговаряме много пъти...

Заедно с Толя получихме две самостоятелни стаи в съседство със стаята на Кастело. Моята доста приличаше на кабинета на Куней, само че беше по-тясна. Дървената ѝ облицовка ми се стори сравнително по-нова, от по-светъл дървен материал. Докато се чудех откъде могат да намерят дървен материал, другите двама влязоха в стаята ми. Поговорихме малко, Кастело ни каза какви са последните инструкции на Хенк.

— Сега трябва отново да учим език — измърмори той с досада. — И да заредим нашите компютри с достатъчно информация... Тогава ще превеждат и работят вместо нас апаратите...

— За цяла година работа! — с не по-малка досада изрече Толя. — В тая ужасна дупка...

Наистина бяхме уморени, трябваше да починем малко.

— Поспете добре! — каза Кастело. — Ще ви потърся към осем часа... Ще отидем да вечеряме заедно...

Той ми посочи една малка врата:

— А това е баня... Ще можете хубаво да се окъпете...

Това откритие ме въодушеви. Веднага влязох в банята — беше просторна, облицована с фаянсови плочи, сини на времето, но сега съвсем избелели. И ваната беше доста широчка, вдълбана в земята. Имаше два изящни позлатени крана, които на всичко отгоре пускаха, както е редно, студена и топла вода. Направих ваната по свой вкус и блажено се изтегнах. Не бях се къпал кой знае откога. Чувствувах се наистина щастлив след ужасното безкрайно скитане през ледената пустиня.

Едва не заспах в банята — така бях уморен, Поизмих се грижливо с някакъв сапун на прах, но усещането не беше никак приятно. Имаше и кърпа за бърсане, изтъкана от някаква малко грубичка материя, доста прилична на лен. Изобщо имаше всичко, което една елементарна цивилизация изискваше. В стаята ми се намираще порядъчно легло — малко тясно и късо за моите размери, но все пак легло. Имаше само два трикраки дървени

стола, гардероб, закачалка. Не, не беше чак толкова лошо в тая „дупка“, както се бе изразил Толя.

Към осем часа Кастело ни повика за вечеря. Ресторантът не беше далече. Много ми приличаше на пищните ресторанти от началото на двайсетия век — мрамор, дърво, желязо, кристални полилеи, — но всичко доста износено, макар и чисто. Вътре се намираха само десетина души от местните хора — видяха ми се малко по-хилави от тия, които бях срещал досега, и все така мълчаливи. Те едва погледнаха към нас, сякаш бяхме някакви досадни и ненужни чужденци, и продължиха да се хранят мълчаливо. На една странична маса седеше сам Сеймур. Като ни видя, лицето му светна. Седнахме, разбира се, при него, сърдечно се ръкувахме. Стори ми се в добро настроение, успокоен и за мое учудване дори малко понапълнял.

— Как ги намираш? — посочих аз с глава моите съседи.

— В какъв смисъл? — попита Сеймур.

— Ами от твоя професионална гледна точка.

Сеймур се позамисли.

— Спокойни и много уравновесени! — каза той. — С необикновена вътрешна концентрация... И изключително работоспособни.

— Какво има толкова да работят?

— Повече, отколкото предполагаш! — отвърна Кастело.

— Не ми се виждат много гостоприемни...

— Не бързай да съдиш! — предупреди ме Сеймур. — Те са много сдържани... Но това е, струва ми се, повече възпитание, отколкото душевна същност... И все пак са много по-студени от нас... И много по-рационални.

При масата ни с безшумни стъпки дойде сервитьорката. Кастело навярно бе прав — и тя бе много красива. За мое учудване Сеймур ѝ проговори нещо, очевидно на езика им. Сервитьорката кимна и все тъй безшумно си отиде.

— Какво ѝ каза? — запитах любопитно аз.

— Просто ви поръчах вечеря...

— По един телешки шницел?

— По-простичко... Супа от гъби...

— Ха!... Ти шегувах ли се? — изненада се Толя.

— Ни най-малко... Те имат зеленчуци... И дори плодове...

— Интересно какво може да бъде второто?
— Мозък паниран!...
— Надявам се, че не е от бяла мечка! — казах аз.
— Просто не смея да попитам! — усмихна се Сеймур. —
Яжте спокойно, кухнята е добра... Но няма да преядете...
— Кастело си е вечно гладен! — отсече Сеймур. — И си
дояжда с нашите идиотски пастети.
— А сутрин? — продължаваше Толя. — Чай?... С едно
рохко яйце?
— Яйцето си е яйце! — отвърна Кастело. — Знаеш ли колко
е едро? Но затова пък великолепно, вони на риба.
След вечерята се прибрахме по стаите си. Излегнах се
удобно и пуснах магнетофона. И стаята се изпълни с милия,
дрезгав глас на Великия Сао:

Сине на бялата тундра, с очи пълни с небе и слънце,
с прелитащи птици, цветя и перести облаци...
Колко тъжен е денят, колко мрачно е слънцето,
що наднича сега иззад черния дим...

Какъв свят е бил? — мислех аз. — И как е загинал?...

2

Може би трябва да изпреваря събитията. Може би трябва да
разкажа това, което научих след много месеци. В края на
краищата аз не пиша роман, за да поддържам докрай
напрежението и любопитството, а просто мои лични спомени.

Подземните хора наричат своята планета Тис. Точно
преведено, това означава твърдина. Именно на тая твърдина се е
развила една малко странна и все пак толкова сродна на земната
цивилизация. Няма да разказвам нейната дълга история. Това
може би ще направя в някоя друга книга. Ще имам достатъчно
време, за да напиша много книги, макар да знам, че на първо
време ще имам съвсем малко читатели.

На Тис е имало само един континент с врязани в него
огромни морета, повечето от тях без връзка помежду си. Това е

предопределило и една единна цивилизация. Наистина в най-древните епохи е имало народи и племена, които са воювали помежду си. Но това не е траело много дълго. Централната част на континента е била населена с мощния народ на хуарите. Той е бил не само по-многочислен, но и много по-цивилизован. По-съвършено е било и тяхното бойно оръжие. В разстояние само на един век те покорили целия континент, всички народи, и то с една жестокост, която прозира дори в техните исторически документи. Някои диви племена, които те наричат „уродливи“, били направо изтребени, без да ги интересуват дори като работна ръка. По цялата планета настанал един истински „пакс романа“, поддържан в абсолютен вид със силата на оръжието. В началото е имало, разбира се, някои опити за въстания, но са били безмилостно смазани. Външният мир продължил до смъртта на планетата.

Интересно е, че на Тис не са се развили религии. В известен смисъл е бил обожествяван само върховният властелин — императорът. Той никога не се е явявал пред хората, неговият лик е бил непознат за простосмъртните. Императорите живеели в изключителен разкош, най-прекрасните кътчета на планетата били осеяни с техните дворци, които по могъщество на архитектурата далече превъзхождат земните. И все пак по същество строят е бил феодален с тая разлика, че почти всички хуари били в по-голяма или по-малка степен благородници. За тяхната издръжка работил целият покорен свят.

Преминаването към буржоазния строй станало почти безболезнено. Властта на императора постепенно отслабнала, все повече укрепвала буржоазната класа. И понеже изхождала само от хуарите, имала значителна политическа власт. Именно тая власт решила да ограничи един по-малко амбициозен император. И не успяла, разбира се. Буржоазната революция била извършена буквално в един ден. Императорът, цялата му свита, всички висши благородници били изтребени до крак. Цялата власт постепенно преминала в промишлената олигархия. За няколко века се оформили две дузини изключително мощни тръстове, които фактически владеели целия континент. Но дори в тяхното съществуване имало известен порядък, различен от земния. Висш съвет на монополите се мъчел да изглажда противоречията и

дори да въведе известна плановост. И все пак конкуренцията често водела до вътрешни сътресения и борби. И с това се изчерпвал политическият живот на континента. Понятието демокрация изобщо не съществува на езика на хуарите.

И цивилизацията им била развита доста едностранчиво. От науките им на най-голяма почит била математиката. Сериозно били развити химията и някои аспекти на физиката и механиката. По-малки успехи имала медицината, а биологията била едва в своя зародиш. Интересът към астрономията бил съвсем слаб и съществувал главно на любителска основа. Хуарите не се интересували от небето, много повече ги привличала земята със своите огромни богатства. Имало в голямо изобилие въглища, нефт и природен газ. Философията не съществувала като наука. И доколкото имало все пак някакви прояви в това отношение, те се отличавали с твърде откровен и примитивен прагматизъм.

На особена почит била логиката. В нея влизали дори част от проблемите на математиката, геометрията, дори физиката. Така например Питагоровата теорема или законът за скачените съдове се изучавали в логиката. Хуарите се отличавали с изключителен реализъм и рационализъм. Техният емоционален живот, дори ако се съди от сегашното му състояние, бил много по-беден от земния. Дори понятието „въображение“ имало стойност главно когато било свързано с някоя от науките — да речем с геометрията. Човек би си помислил, че не съществуват и страстите, дотолкова тая дума отсъства като понятие. Силни човешки страсти очевидно е имало, но те се смятали за лично дело на отделния индивид. Етиката се е свеждала до сбор от норми за човешко поведение. Не е имало дори общодържавно законодателство — всяка от малките империи на монополите съдела по свои неписани закони.

При това положение всеки може да си представи състоянието на изкуствата. Най-развити били архитектурата и монументалната живопис. На сравнителна почит била и музиката. Лириката била позната главно като песенна изява. Всеки нормален хуар би се изсмял на понятието роман. Всяка художествена измислица би била наречена долнопробна лъжа. Лирика и епос, в неписан вид, съществували само в обезправените народи. Танцът бил смятан за дивашка проява.

Изобщо духовният живот на хуарите не се отличавал ни с особена сила, ни с особена дълбочина.

Както казах, интересът към астрономията бил съвсем слаб. Една от причините за това била лошата видимост, а така също и слабо развитото корабоплаване. В моретата живеели опасни и хищни животни и най-страшни между тях — гигантските октоподи, които нападали дори в последно време големи морски съдове. Била създадена специална флотилия за борба с октоподите, но заледяването сложило край на тяхното пълно изтребление. Основната централна част на континента се отличавала с голяма влажност и постоянна тънка облачност. И все пак климатът в най-населената част бил сравнително приятен и мек.

В историята на Тис са известни няколко велики астрономи. Между тях е имало даже един император и няколко знаменити благородници. В най-ново време астрономията била нещо като хоби на мнозина видни представители на олигархията. Един от тях се наричал Герси, могъщ владетел на мини за въглища, желязо, сяр а диаманти. Той имал най-добрата и най-модерна обсерватория, построена на един от най-високите върхове на континента. Шеф на обсерваторията бил неговият личен приятел и служител Сири — велик астроном и изключителен физик. Той пръв изчислил скоростта на светлината, без да има съвсем точна представа за нейната същност. Пръв формулирал закона за гравитацията. Трудовете на Сири не са били масово разпространени — тръстовете ревниво пазели за себе си своите научни открития. Но неговите печатани на машина ръкописи и досега се съхраняват в библиотеката на подземния свят. Ако може да се говори за нещо като евангелие в тяхното съществуване — това бяха именно трудовете на Сири.

Между другото трябва да се каже, че всред дивото общество на олигархиите се зараждало ново съсловие, в основата си враждебно на съществуващия строй — техническата интелигенция. Тя била многобройна, но политически съвсем безправна. Почти изцяло произхождала от хуарите. Била много добре платена и разполагала със завидна самостоятелност в своята научна работа. Именно всред тая прослойка поникнали първите кълнове на хуманизма — правата на личността,

свободата, социалната справедливост. Ако се съди по някои много оскъдни документи, сред тях е имало и наченки на дълбоко нелегална организация. Иначе формите на класовата борба са били много слаби — могъщо въоръжена армия на олигархията, съставена само от хуари, е смазвала жестоко всеки опит за активна съпротива.

По всичко изглежда, че Сири е бил един от най-видните представители на тая хуманитарно настроена интелигенция. При това той е разполагал с приятелството и покровителството на своя могъщ шеф. Без Герси нито едно от делата на Сири нямало да стигне до добър край. Няма никакви данни дали той е симпатизирал на идеите на Сири и дали изобщо те са му били известни. Но в науката безусловно му е вярвал. И това, което е направил, би могъл да го направи и само заради себе си и своята безопасност.

А ето и същността на историята на подземния свят.

Наблюдавайки от своята обсерватория движенията на небесните тела, веднъж Сири забелязал странно явление. Една от звездите на съзвездието Птица променила бавно своето място спрямо другите звезди. Наистина преместването не било значително, но все пак забележимо. След две години звездата отново постепенно се върнала на своето старо място.

Сири бил съвсем безпомощен да си обясни това явление. Изглеждало като че ли звездата е попаднала в друго, силно гравитационно поле, което временно я отклонило от нейната постоянна орбита. Но нямало никаква видима причина да се появи такова гравитационно поле — около блуждаещата звезда нямало нищо.

Скоро втора звезда повторила странното поведение на първата. И тя била по-близко до тяхното слънце. След година и половина и тя бавно се върнала на мястото си. Тогава Сири приел една хипотеза, която за неговото време е била едва ли не абсурдна. През съзвездието Птица по посока на тяхното слънце се движи невидима звезда, с огромна гравитационна сила. След като невидимата звезда отmine и гравитационното ѝ поле изчезне, повлияните от нейното поле звезди се връщат на старите си орбити.

Сири бил сериозно разтревожен. Ако невидимата звезда мине близо до тяхното слънце, може би ще причини истинска катастрофа в тяхната слънчева система. За съжаление неговите последни изчисления са пропаднали безследно или пък са били умишлено унищожени. Какво точно е знаел, какво е мислил и предполагал — не е известно. Изглежда, че го е споделил само с Герси. Само с негова помощ той е могъл да осъществи своите планове. Но по всяка вероятност той никога не е казал на Герси какво лежи в дъното на неговите планове. Има само един-единствен косвен документ, който говори, че той очаквал катастрофата да стане след около трийсет години.

Тогава Герси не е бил много млад — около петдесет-годишен. Около трийсет и пет годишен е бил Сири. Навярно двамата дълго са обмисляли какво да предприемат. И както се оказва по-късно, са избрали нелошо решение. В планинската област, близо до обсерваторията, Герси е притежавал комплекс от мини. Основни между тях са били диамантените рудници, вече почти напълно изчерпани. Те са били и най-дълбоки — около двеста и петдесет метра под земята. И най-просторни — само подземните коридори имали дължина около трийсет километра. Супермилиардерът започнал да обзавежда рудниците като гигантско подземно жилище. Вършел това, без да жали средства — да бъде то колкото се може по-удобно и по-сигурно. Освен жилища той построил и грамадни складове. Ако се съди по огромните количества сгъстен кислород, Сири навярно е предполагал, че планетата ще остане известно време без въздух или поне без пълноценна атмосфера. По всяка вероятност е смятал, че ще загине не само човешкият род, но изобщо животът на планетата. В складовете той съхранил семена от всички ценни растения. По-труден е бил въпросът с животните. Там колекцията е била сравнително по-скромна — той взел само някои от най-полезните домашни животни, — между тях „кротката шу“, която се оказва нещо средно между овца и лама, но по-млекодайна от овцата и с великолепна вълна. Второто животно, което фактически единствено оцеляло през вековете на заледяването, било така нареченото „сепу“, което, ако не по външност, то поне по основни качества силно напомня земното прасе. Като всеядно

животно, то единствено оцеляло през дългия период на заледяването.

Оставало най-важното — да се подберат хората. Колкото и сериозни да били запасите, колкото и просторни помещенията, Сири не посмял да рискува. Той наистина предполагал, че бедствието ще бъде временно, че слънцето и планетите ще се възстановят на старите си орбити. Но той не знаел колко дълго време ще трае това бедствие. И какви ще бъдат неговите последствия. И Сири се спрял само на петдесет семейства от млади учени — от всички области на науката, — точно така, както и ние бяхме постъпили за „Аякс“. Герси успял да привлече с по-високо заплащане всички тия млади хора в своите многобройни предприятия и да ги държи там в пълна готовност.

Изниква въпросът, защо като гениален учен и хуманист Сири е постъпил така жестоко с останалото човечество. Защо не е разгласил своето зловещо откритие, защо не е помогнал и на други хора да се спасят от страшното бедствие. Този въпрос не е без отговор. Съществува един документ, нещо като предсмъртна изповед на Сири. Той разбирал много добре, че при съществуващите условия могат да се спасят съвсем ограничен брой хора. И нямало никакво съмнение, че това ще бъдат изключително хора от най-висшата класа — най-богатите и най-облагодетелствуваните. Сири не криел своето отвращение към тях. А той съзнавал освен това, че в дните на бедствието може да се създаде паника, която да унищожи цялото спасително дело. Така или иначе, но народите били обречени на унищожение. Тогава защо да запази търтеите? Това съвсем не влизало в неговите планове. Той мечтаел на опустошената Земя да се създаде ново човечество на основата на новите принципи за справедливост и свобода. И преди смъртта си той заклел своя малък народ да бъде верен на неговите завети.

Но това станало много по-късно. Сири работел упорито и чакал. По това време науката и техниката се намирали на степен на развитие, което отговаря на началото на нашия XX век. Само електромоторите и моторите с вътрешно горене били на малко по-добро равнище. Но затова пък нямало никакви наченки на въздухоплаване. Още не било открито радиото. За наше щастие

съществувала фотографията, но киното не било известно и до последните дни.

В крайна сметка оказало се, че Сири доста точно направил изчисленията. Началото на катастрофата настъпило към двадесет и шестата година.

3

Още на другия ден започна моето ново занимание. По нареждане на Хенк аз бях зачислен към електронния център за изучаване на езика. Там работеха вече трима филолози специалисти, но все пак моят личен речник беше най-богат, тъй като знаех много добре езика на племената. Ние се надявахме, че най-много след два-три месеца нашите компютри ще могат да превеждат свободно около петнадесет хиляди думи — независимо дали от говорима, или печатна реч. Ние смятахме, че това ще ни бъде съвсем достатъчно, за да се разберем по всички въпроси, които взаимно ни интересуваха.

А тая задача не беше никак лесна. Оказа се, че нашите домакини просто нямат написана граматика. Езикът се е изучавал практически. В рамките на логиката са се изучавали някои аспекти на синтаксиса. Не притежаваха ни енциклопедии, ни речници. Дори книгите им са се издавали в крайно ограничени тиражи и са служели само за нуждите на монополите. Но това все пак беше достатъчно като начало. Там, където думите не стигаха за обяснение, те просто ни показваха предметите или рисунки и фотографии.

Заедно с мен работеше Ли. Беше много тиха, съсредоточена и мълчалива девойка. Никога не задаваше въпроси, не разпитваше, не проявяваше дори най-малки белези на прословутото женско любопитство.

Понякога скришом я наблюдавах. Беше необикновено приятно човек да гледа нежния овал на лицето, дълбочината на прекрасните ѝ очи. В тия монотонни дни само нейният вид бе в състояние да ми вдъхне и вътрешни сили, и някакво странно чувство за спокойствие и удовлетворение. Навярно някой от моите бъдещи читатели ще се интересува дали не съм бил

влюбен в нея... Не, наистина!... А навярно би било повече от естествено. Тя беше толкова красива и нейната красота бе така спокойна, хармонична и съвършена. Беше толкова чувствителна и деликатна, толкова нежна... Тогава защо не?... Колкото и да е странно, но не я чувствавах като истински човек. За мен тя беше толкова истинска или неистинска, колкото изображенията на Безсонов. Понякога много ми се искаше да докосна ръката ѝ, да се допра до нейната златиста кожа. Много ми се искаше да зная каква е нейната топлина, прилича ли на човешката. Или е хладна и далечна, като обкованата в лед Тис. Не знаех как да го направя и се стеснявах да го направя. Тия подземни хора никога не се ръкуваха и не допираха бузите си като горните племена.

Ли беше нашият водач в подземния свят. Тя ни водеше из лабораториите и библиотеките. В тоя свят живееха повече хора, отколкото първоначално си мислехме. Въз основа на общите наблюдения установихме, че са навярно около петстотин души. Почти всички мъже се занимаваха само с наука. Характерно за техните науки беше, че обикновено теорията и хипотезата предхождаха експеримента. И главните им усилия бяха насочени към това — да потвърдят или опровергават някоя от своите хипотези. Наистина тоя метод много често разпиляваше в ненужни посоки техните усилия. Но в същото време ги бе довело до някои изключителни открития, до които при техните ограничени технически възможности много трудно биха стигнали по чисто експериментален начин.

Ние се запознахме не само с техните научни лаборатории. Запознахме се и с техните основни инсталации. Главният им източник за енергия бе природният газ. В това отношение разполагаха с неизтощими ресурси. А основната им енергия, както трябваше да се очаква, бе електричеството. Генераторният завод за електричество въпреки ужасния шум правеше наистина внушително впечатление. Но най-много бяхме очаровани от техните просторни оранжерии. В тях произвеждаха главно различни плодове и зеленчуци. Имаха и обширни площи, засети с някакво влакнодайно растение, което по продукт напомняше на лена. Ние прекарахме в тоя удивителен растителен мир няколко часа. И бяхме като прехласнати. Бихме прекарвали там целия ден, ако времето ни не беше толкова ограничено.

Ние видяхме много неща. Но дълбоко в себе си съзнавах, че не сме видели всичко. Нещо ни убягваше, нещо оставаше за нас неизвестно. И не само аз имах това тягостно впечатление.

Веднъж научих, че предстои една от редовните експедиции за снабдяване с храна. Помолих Ли да участвувам в нея. Искаше ми се, макар и за няколко часа, да видя отново ясното и чисто небе на Тис, да глътна няколко глътки свеж въздух. На другия ден Ли Ми отговори утвърдително. И ми каза, че иска да дойде и тя с мене.

— Искам да видя твоята шейна! — добави тя малко стеснително, сякаш се оправдаваше за любопитството си.

По това време нашите отношения като че ли бяха малко понапреднали по своята човешка същност. Струва ми се, че единствена Ли между тия прекалено сериозни и рационални хора имаше някакви зачатъци от чувство за хумор. Мъчех се да измисля много деликатни и фини шеги, главно на основа на гротескното съпоставяне. Бях направил вече своя опит с Фини, но шегите ми предизвикваха у него само учудване и недоумение. Но на устните на Ли на няколко пъти се появи слаба усмивка. Чувствувах това като някакво огромно завоевание, като истинска човешка победа. И тя не остана единствена. Във връзка с уточняването на някои понятия често й пусках записи от песните на Великия Сао. Забелязах, че ги слуша с особен интерес и внимание. Струваше ми се, че нещо като вълнение се появява в нейните спокойни очи. Веднъж й пуснах малка част от поемата за Истему. Епизодът беше много простичък, но поетичен. Истему стига до голяма пълноводна река. Пролет е, цъфнали са най-нежните цветя, а зад реката, могъщ и мрачен, зеленее лесът. Истему е сам, разколебан и потиснат. Ще успее ли да стигне жив до отсрещния бряг?... Никога не се е борил с толкова много и толкова страшна вода. Малка е надеждата за живот и спасение. И все пак той знае, че трябва да мине оттатък, защото няма път назад. И наистина след много тежка борба със стихииите успява да стигне до другия бряг.

Аз изключих апарата. Ли дълго мълча.

— Никога не съм чувала в живота си по-хубаво нещо! — промълви тя тихо.

Едва не подскочих от радост. Същата вечер намерих в моята стая огромно оранжево цвете. Не се съмнявах, че е подарък от Ли — надали Фини би ми подарил цвете.

Денят, в който тръгнахме, беше много студен, но както винаги, слънчев и ясен. Керванът се състоеше от закрити моторни коли с гъсенична ходова част. Само Фини и още един мъж се движеха с лека моторна шейна. Но разбира се, тя не представляваше нищо в сравнение с нашата.

— Избързай малко, Сим! — каза тя. — Аз зная отлично пътя...

Отдалечихме се толкова, колкото да не чуваме шума на техните тромави машини. Пътувахме в хаос от скали синкави глетчери, плъзгахме се съвсем безшумно.

— Аз участвувам почти във всички експедиции — сподели Ли. — Не мога да живея без небето...

— А без слънцето?

— Сега за нас слънцето е символ на човешкото щастие! На непостижимото щастие... Ние просто се страхуваме да мислим за него... Толкова е далече...

— А какво е щастие?

Тя помълча:

— Слънцето, това е щастието.

— И само то? — попитах аз настойчиво. Тя отново се поколеба:

— Щастието е пълнотата и хармонията на душевния мир. Но това не го казвам аз, това го е казал Сири...

Имах чувството, че не ми каза всичко, което мислеше за човешкото щастие.

Не пътувахме дълго — около петдесет километра. След това оставихме всички превозни средства зад една глетчерна стена. Продължихме около два километра пеша. Всички мъже, които ни придружаваха, носеха в раниците си някакви доста тежки товари.

На мястото на срещата имаше едва ли не цял събор. Това бяха повече от стотина големи кучешки впрягове — цяло племе. Хората спокойно и мълчаливо чакаха, имаха такъв вид, сякаш времето за тях не означаваше нищо. Може би чакаха ден, може би седмица — все едно. В техния живот нямаше ни бързане, ни суетня. Животът си е живот, все едно какво се случва в него.

Живот е и смъртта. Това бе същината на тяхната простичка философия.

Размяната стана бързо, без никакви пазарлъци и спорове. Племето беше вече стоварило своята стока — купища замразено месо, риба, мляко, мозък и кожи. Имаше дори яйца. Вече знаех, че това са яйцата от тия грамадни бели птици, които приличаха на албатроси. В някои от заливите около екватора те се срещали в значителен брой. Снасяли и мътели на колонии, което улеснявало събирането на яйцата.

Срещу тая грамада от запаси нашите домакини им стовариха просто една купчина желязо. Бяха предимно върхове на копия, ножове, железни брадви. Видяха ми се доста малко за това, което бяха получили. Племето натовари на шейните своята скромна плячка, мъжете се поклониха мълчаливо и с достойнство и веднага си тръгнаха. И при това изглеждаха много доволни от стоката, която бяха получили, виждах с каква стаена радост я разглеждат. Ние чакахме близо два часа, докато племето отиде достатъчно далече. Едва тогава пристигнаха нашите самоходки. Очевидно хуарите грижливо се пазеха да не покажат всичко, което имат. И да не издадат съвсем мястото, което обитаваха.

В крайна сметка аз не можах да се въздържа и отидох при Фини. Той чакаше спокойно и търпеливо, безстрастното му лице светеше на слънцето като запалена свещ.

— Много неравностойна ми се вижда вашата търговия — казах аз.

Той ме погледна едва-едва, това още повече ме раздразни.

— Защо?...

— Дадохте им куп желязо за планина от продукти... В древни времена у нас са търгували така само с диваци... А те съвсем не са диваци...

Едва сега Фини ме погледна:

— Ние имаме много малко желязо! — смотолеви той. — И трудно го произвеждаме...

Много се съмнявах дали това е така. В техните стругарски работилници бях видял купища от желязо.

— Не е вярно това, Фини! — възразих аз твърдо. — Вие нарочно им давате малко, за да държите високи цените... Ако

имат достатъчно желязо, те по-рядко ще идват при вас... И ще ви принудят да ходите за храна до океана.

Той ме погледна учудено.

— Това е така! И нима нямаме право?... Ние сме много заети... И каквото правим — правим го не само за нас...

И тоя път не бях сигурен, че ми е казал истината, макар че това поведение отговаряше съвсем на тяхното рационално възприемане на света.

През това време хората вече товареха самоходките. Работеха малко бавно, но уверено и методично като нашите затворени на „Аякс“ роботи.

— Ние вече нямаме работа тук! — обърнах се аз към Ли. — Да си вървим.

— Добре! — съгласи се тя.

Отначало пътувахме мълчаливо. Слънцето все тъй блестеше, в далечината ярко грееха конусовидните върхове на планината. Там някъде е била обсерваторията на Сири. Ли ми се струваше неспокойна. Просто го усещах, макар че външно по нищо не се издаваше.

— Ти си сърдит! — подзе тя най-сетне.

— Не съм сърдит. По-скоро съм огорчен...

— Защо?

Страхувах се, че и тя мъчно ще проникне в моите аргументи. Затова реших малко да ги засиля.

— Ли, защо не продавате пушки на племената... Те имат остра нужда от тях... Ти знаеш, че дават много жертви в борбата с исполинските мечки... А това прави живота им опасен и тежък.

— Страхуваме се да им дадем.

— Защо?

— Пушката е ужасно оръжие, по-добре е да не го познават... Могат да почнат убийства... Или междуособни войни...

— Това не е вярно, Ли... Войни могат да се водят и с копия... Но аз зная, че никога не са ставали между тях, нито е възможно да станат... Те са изключително добри и мирни хора...

— Да, вярно е — съгласи се тя. — И все пак... Нашият стар свят е бил много по-добър, преди да се открие пушката... Баща ми винаги е казвал, че не е нужно да им се дава оръжие.

— Ще ти кажа защо! В крайна сметка вие се страхувате от тях... Смятате, че могат да ви нападнат... И да си вземат насила това, с което сега търгувате...

Ли видимо се колебаеше. И не знаеше какво точно да ми отговори.

— Може и така да е! Ние сме много малко. И не бива да даваме жертви...

— Няма да давате никакви жертви! — настоявах аз. — Те са добри и чисти като деца, трябва да им имате пълно...

Исках да кажа „доверие“. Но тая дума ми беше неизвестна и на двата езика. И може би не съществуваше.

— Сигурно си прав! — промълви тихо девойката.

Сега усещах, че трябва да продължа докрай.

— Вие криете своето не само от тях! — казах аз. — Вие го криете и от нас... Макар да сме дошли тук с открити сърца... И с единствената цел да ви помогнем...

— Защо мислиш така?

— Ами много просто... Вие не ни показвате всичко... Къде произвеждате вашето желязо?... Или вашите пушки?... Досега не сте ни показали... Защо?... Та нима нашите пушки не са безмерно по-силни от вашите?...

Тя дълго мълча. Навярно е била дълбоко развълнувана, макар да не се издаваше.

— Аз не мога да ти кажа истината, Сим...

— Защо?

Тя се обърна и ме погледна право в очите. За пръв път вършеше такова нещо.

— Защото нямам право... Но ти имаш пълно право да зададеш тия въпроси на баща ми... Нека ти отговори той...

Дълго пътувахме мълчаливо. Местността ставаше все по-стръмна и по-дива, но Ли безпогрешно се ориентираше всред тоя хаос от ледове. Ето че отново навлязохме в каньона — чист и прозрачен като полиран кристал. Чувствувах се малко потиснат. Не бях ли несправедлив към тях? В края на краищата те произхождат от жесток и безчовечен свят. И бяха прекарвали векове под земята суров и самотен живот, далече от слънцето и далеко от хората, които съвсем не познавах. При това положение не е ли съвсем естествено да бъдат малко

подозрителни и недоверчиви. Истината и справедливостта досега те бяха виждали само в мечтите си.

— Сим! — обади се тя. — Ако ви поискаме вашите пушки, вие ще ни ги дадете ли?

— Но те и без това са в ръцете ви... Нима ние ги пазим от вас, нима ги заключваме?

Това беше вярно. И все пак се почувствувах в тоя миг неискрен и лицемерен. Не, ние не бяхме в ръцете им, те бяха в нашите. Само за мигове бихме могли да унищожим цялата им планета. Ние нямахме причини да се плашим от тях, но те имаха. Цялото ни могъщество бе пред очите им.

— Кажи на баща ти, че искам да поговоря с него.

Същата вечер се свързах с Хенк, разказах му какво се бе случило. Той доста се замисли.

— Добре! — отвърна най-сетне Хенк. — Поговори искрено с него... Но бъди крайно деликатен и внимателен.

4

Катастрофата започнала неусетно и без никакви видими сътресения. Отначало едва забележимо се нарушили часовете. Само Сири, който тревожно наблюдавал небесните светила, разбрал, че това е началото. И малката група веднага отпътувала за диамантените рудници. Планетата продължила бавно да се премества и отдалечава от своето слънце. След ранната мека пролет отново настъпила остра зима. Небивали снеговалежи веднага затрупали пътищата и градовете. Хората изведнъж се оказали блокирани в своите домове, които се превърнали в техни вечни гробници. Човечеството издъхнало изведнъж, сякаш някой запушил устата му с огромна ледена лапа. Не е имало никакво време за борба и приспособяване.

Всъщност никой не е описал тия страшни събития. Хората на Сири, скрити дълбоко в земята, имали само една грижа — да не бъдат затрупани и те под снеговете. Битката била денонощна и страшна, до пълно изчерпване на силите. Дори Сири не знаел колко дълго време продължило преместването, тъй като вече не виждал небе. Колко са живели последните останки от жителите

на Тис — месеци, години? Това никой не може да каже... Но при всички случаи трагедията и страданията са били неописуеми.

Успели да се спасят само част от арктическите племена. Макар да се увеличил рязко студът, снеговалежите там не били така обилни. Не се променил съвсем и начинът на живот. Арктическите племена били привикнали и на най-силните студове. Не в това се състоял главният проблем на тяхното съществуване. Разбира се, веднага измрели тревопасните миграционни животни, изчезнали хищниците, свързани с тяхното съществуване. Единственият източник за прехрана останало морето, което все повече и повече се отдалечавало и потъвало в ледените прегръдки на студа. Но хората вървели след него. Никой не знае как точно се е развила тая жестока борба за съществуване, но все пак арктическите племена оцелели. И с течение на вековете дори увеличили своето население и се разселили по цялата земя.

Малкото население в подземния свят живеело в очакване. Според предсказанията на Сири след две-три години слънцето и планетите трябвало да се върнат по местата си. Имали достатъчно запаси от храна, не се страхували. Все пак не се случило най-лошото, което очаквали — не се нарушила съществено земната атмосфера. Единствен паднал духом престарелият Герси. Скоро загубил интерес към всички човешки дела. Дори разпуснал своята многобройна прислуга, като оставил само личния си камердинер — както се говореше, — много далечен працядо на Фини. Отчаян и обезверен, без власт и могъщество, равен на всички други, той скоро угаснал.

Но Сири не се предавал. Според неговите изчисления времето на заледяването трябвало отдавна да свърши. И да започне процесът на бързото размразяване. И все пак това не ставало... Защо?... Обзело го мрачното чувство, че бедата е непоправима. Каква грешка е направил, къде е сбъркал? Той отново се върнал към своята стара хипотеза и към своите изчисления. Денонощно работел.

След многогодишен труд той най-сетне открил истината. Движението на звездите и тяхното връщане в старата орбита всъщност било привидно. Той открил простата истина, че светлината има маса. И че невидимата звезда е отклонила не

звездите, а тяхната светлина. Нейното гравитационно поле повлияло на планетите, като ги отместило, макар и незначително, но достатъчно, за да настане ледената ера. И той разбрал, че тая ледена ера ще остане завинаги, че Тис никога няма да се върне в своята стара орбита.

Откритието било отчайващо. След известно колебание той го споделил със своите научни сътрудници. Ударът бил страшен и най-главното — непоправим. Всички виждали вече своята гибел на опустушената земя. Само Сири успял да запази присъствие на духа. Колкото и да било страшно неговото откритие, то в същото време давало и някаква далечна надежда. Той вече прозирал огромните енергии, които материята съхранява в себе си. Какво ще стане, ако наистина успеят да отключат тия енергии? Не биха ли могли да й създадат свои изкуствени слънца?

Идеите му били толкова фантастични и смели, че всички негови колеги ги сметнали направо за налудничави. Но Сири проявил и в този случай изключителен дух. Ден след ден той вдъхвал вяра в своя малък народ, подготвял го за вековните изпитания. Сири разбирал, че има на какво да се опре — не само на науката, но и на същността на човешката природа. Той знаел, че човешкото съзнание никога няма да се примири с унищожението и смъртта. С личния си пример той вдъхвал упование и надежда у хората, подтиквавал ги към борба.

Годините минавали и Сири губел все повече и повече сили. Но все повече се разгарял неукротимият огън в сърцето му. Макар и твърде стар, той продължавал неуморно да работи. И този огън постепенно заразил всички. Ако той бил луд, както отначало го набеждавали след време и другите станали не по-малко луди от него. Когато Сири починал, всички се заклели да служат на неговото дело до последно дихание. Все едно дали ще им стигнат сили да го осъществят, или не. Важното било да тръгнат по пътя му. В това те виждали единствения смисъл на своето съществуване.

Както казах, на Тис никога не е имало религии. Едва сега се появила първата — вярата в Сири, във величието и правотата на неговото дело. Всичко друго сякаш било без значение.

Междувременно хранителните им продукти започнали застрашително да намаляват. И те решили отново да излязат на повърхността и да потърсят храна. Важното било да намерят свободен океан — това означавало за тях спасение. Имали оръжие, приготвили шейни и лодки. След толкова години отново излезли на повърхността на земята сред белотата и блясъка на живото слънце.

Намерили храна, а след много години намерили и свои събратья, намерили хора. Сляпата вяра започнала бавно да се превръща в разумна надежда...

5

На другия ден Ли дойде на работа спокойна и мълчалива както винаги. Само нейните очи ми се сториха малко по-замислени.

— Кога ще бъде готова машината? — запита тя внезапно.

— Най-рано след двайсет дни...

Ли едва забележимо въздъхна.

— Тогава ще поговориш с баща ми! Мъчно ще се разберете на езика на племената...

Искам не искам — трябваше да се съглася. Може би пък щяхме да успеем по-рано. Нашата малка колония работеше наистина самоотвержено. С нищо не ни отстъпваха и подземните хора, трудеха се наравно с нас, все така мълчаливи и сдържани, но необикновено добросъвестни. Нашата „Клара“, както бяхме нарекли първия от компютрите, се тъпчеше денонощно, на смени, с думи и знания. Не, не беше далече денят, когато щеше да проговори.

Виждахме се само на обед и вечер в ресторанта — уморени наистина, но винаги в добро настроение. В сравнение с нашите мълчаливи и сериозни домакини ние приличахме просто на банда веселяци. Понякога Кастело просто ги стряскаше със своя гласовит смях. Гледаха го учудено, смятаха го навярно за малко смахнат.

Дори Сеймур се озадачаваше от тяхното отношение към смеха и хумора. Усещах неговата симпатия към тия

необикновено правилно устроени хора, към тяхната безупречна душевна машина. Като лекар той навярно приемаше всичко това като безукорно душевно здраве. Въпреки това прекалената им сериозност го смущаваше.

— Това се дължи на тяхната прекалено здрава логика! — обясняваше той. — И на липсата на артистично въображение... Всяка асиметричност, деформация, ало-гизъм или абсурдност предизвикват у тях или недоумение, или усещане за повреда...

— И все пак съм ги виждал да се усмихват! — възрази Толя.

— Това е нещо съвсем друго! — отвърна Сеймур. — Усмивката за тях е само някаква степен на приятност и задоволство... Но смешното им убягва... Аз съм им показвал карикатури... Например човек с много голям нос... Те просто мислеха, че носът му е пострадал от нещо... И бяха склонни към съжаление, но не и към смях... Да изпитваш задоволство от нещастieto или глупостта на някой друг, за тях е непонятно и неетично...

Разбирах, че Сеймур е прав. Но Кастело направо се дразнеше.

— Такива щяха да бъдат нашите биологични работи! — каза той. — Ако се бяхме заели наистина да ги създадем...

Още първата седмица „Фортуна“ ни донесе от „Аякс“ богат запас от земни продукти. Ние, разбира се, предадохме храната на нашия ресторант, а Кастело с удоволствие се съгласи да ги посвети в тайните на земната кухня. Нашите свински пържоли на тиган изключително им харесаха. Макар да се нахраниха мълчаливо и сдържано както винаги, явно личеше тяхното задоволство. Те ни го изразиха и с думи. Напълно ги разбирах — еднообразната храна навярно доста им бе омръзнала.

Полюбопитствувах как се казва животното, как изглежда.

— Ще ви го покажа! — предложи Сеймур.

— Живо? — попитаха те с някакъв особен интерес и напрежение.

— Не, разбира се... Като образ...

Те разочаровано замълчаха. Образът си е образ, не може да се яде. Наистина имаха живи „сепу“, единственото оцеляло животно. Но грижливо ги пазеха, трепереха над тяхното здраве и

размножение. Те знаеха, че ако някой ден успеят да размразят планетата, това ще бъде тяхното единствено домашно животно.

— Ще си направя утре един експеримент! — подхвана Сеймур. — Ще им покажа кино... Това не им е познато... Интересно ми е как ли ще реагират.

Ние се видяхме чак вечерта. Сеймур изглеждаше много доволен.

— И какво излезе? — запита Кастело скептично.

— Бяха просто като поразени! — отвърна Сеймур. — Дори „Фортуна“ не им направи такова силно впечатление... Макар че предварително им бях обяснил простия принцип...

— И какво им показа?

— Един документален филм... „Архитектура и природа“.

— Те не са били поразени от научното откритие — намесих се аз. — А от природата...

— Но тяхната природа е била по-богата и пищна — възрази Сеймур. — Те имат много фотографии...

— Да, но за пръв път виждат жива природа... Всъщност те са видели мечтите си... И именно това ги е развълнувало...

Сеймур се замисли.

— Да, прав си! Това е наистина по-разумно обяснение. И знаете ли какво се случи?... Те ме запитаха смаяни как може да говори отрязана човешка глава.

В първия момент не го разбрахме.

— Имаше диктор — продължи Сеймур. — На едър план... Издърдори доста глупости... Отново им обясних принципа на последователно придвижващата се фотография... Те ужасно се засрашиха от своята грешка...

— Ето докъде води безукорната логика! — подхвърли Кастело подигравателно.

Наистина ние пригответихме „Клара“ пет дни преди срока, макар че я бяхме заредили с повече знания. Първото изпитание стана при доста тържествена обстановка. Присъствуваше Куней и целият им научен съвет. Той стана от стола си, както винаги внимателен и приветлив.

— Добър ден, драги приятели! — изрече Куней. — Позволете ми да ви поздравя с успеха...

— Добър ден, председателю на достойните! — отвърнах аз.
— Радваме се, че ви виждаме между нас... И ще бъдем щастливи, ако това се случва по-често.

„Клара“ преведе не само точно, но според мен и с много добро произношение. Куней за миг замълча, такъв респект предизвика у него нашата добра „Клара“.

— Как се чувствувате сред нас? — продължи Куней. — Удобни ли са вашите квартири?... Как намирате храната?

— Превъзходна! — признах аз.

— Вие сме много възпитан млад човек! Но и аз опитах вашите свински пържоли... Те наистина са отлични...

Куней дълго разглежда вътрешните части на нашата „Клара“! И едва тогава запитва:

— На какъв принцип е устроена?

— На електронен...

— Думата не ми е позната! — преведе „Клара“ доста хладно и на двата езика...

Горката „Клара“ — знаеше толкова много, а не познаваше своята същност.

— Много хубава машина! — похвали я Куней. — Дори не съм предполагал, че може да се създаде такова нещо...

— Можеше да бъде и по-добра! Ако бяхме я заредили с цялата информация, с която разполагаме... Иначе трудно ще намерим общ език по най-важните научни проблеми...

Куней ме погледна пронизателно — беше съвсем очевидно, че е разбрал моя намек.

— Утре ще поговоря с вас, Сим! — отвърна той просто.

Разговорът ни наистина се състоя на другия ден. Куней ме прие в своя удобен кабинет, както винаги вежлив и спокоен. Близко до бюрото, полирана и изящна, ни чакаше и нашата послушна „Клара“.

— Нарочно забавих тоя разговор, Сим! — подзе Куней. — Исках да поговоря с вас без живи преводачи и свидетели...

Почувствувах се малко неудобно.

— Няма да бъде съвсем без свидетели...

— Какво искате да кажете? — погледна ме той.

— „Клара“ не само умее да превежда... „Клара“ ще запомни всичко, което говорим...

— И може да го възпроизведе?

— Да, до последната дума... Куней се позамисли.

— Сега вече няма значение! — отвърна той, но усещах, че не е съвсем доволен.

— Аз няма какво да крия ни от вас, ни от другите... Но съм длъжен да предам нашия разговор на моя ръководител...

— Да, това разбирам!

— И изобщо няма смисъл да говорим, ако не бъдем докрай откровени. Иначе ние ще бъдем безпомощни да ви помогнем...

— Добре, Сим... Вие смятате, че крием нещо от вас... Това е вярно. Но кажете ми — не криете ли вие нещо от нас?

— Не! — възпротивих се аз категорично. — Ние отговаряме съвсем точно и вярно на всичко, което ни питате... Но друг е въпросът, че вие сте ни питали досега твърде малко...

— И в бъдеще ли ще отговаряте вярно на всичките ни въпроси?

— То се разбира от само себе си...

— Не се разбира... А представете си, че ние продължим да бъдем с вас неискрени... Или пък че сме двулични и коварни?...

— Ние не вярваме в това...

— А ако нещо ви накара да повярвате?

— Все едно! — повторих аз. — Ние пак ще ви отговаряме вярно и точно.

— Защо?

— Най-малкото за да проверим всички възможности... Ние наистина искаме да ви помогнем... Но няма да направим нищо против вашето желание и воля... Ако не сме ви нужни, готови сме да си тръгнем веднага...

— Аз ви разбирам, Сим... И по-добре, отколкото предполагате... Вие си позволявате това поведение, защото не се страхувате от нас... Защото сте неизмеримо по-силни.

Да, той наистина беше прав. Замълчах, притеснен как по-вежливо да отговоря.

— Ето виждам, че мълчите — заключи доволно Куней. — Представете си, че бяхме силни като вас... Щяхте ли да бъдете толкова откровени и безрезервни?

— Признавам, че не!... Щяхме да бъдем наистина по-предпазливи...

— Ето виждате ли? Поставете се сега в нашето положение... Как можем да бъдем докрай откровени с вас, когато все още не ви познаваме... И докато все още не знаем вашите истински намерения...

— Да, това е логично! Но не си ли давате сметка и за нещо друго... Ако искаме да постигнем нещо, какво ни пречи да го получим и без ваше съгласие?... Вие трябва да ни повярвате, че нашето единствено желание е да ви помогнем... И нищо друго...

Той замълча. Усетих, че с нещо съм го засегнал, макар и да не разбирах с какво. И се оказа, че не съм се излъгал.

— Вие прекалено много употребявате думата „помощ“, Сим! За нашите традиции и нашите нрави тая дума има малко оскърбителен смисъл... Хуарите са били велик народ... И са разчитали само на своята собствена сила и на своите собствени способности...

— Моля да ме извините, ако така го разбирате... Но за нас тая дума означава равностойни отношения между хора и братя...

Усещах, че не съм докрай искрен. Наистина, макар и несъзнателно, бях го поставил в неравно положение...

— Но да забравим това! — предложи Куней. — И да продължим нашия разговор... Вие се оплаквате, че не ви задаваме достатъчно въпроси. Ето — аз ще ви задам няколко въпроса.

— Слушам ви...

— Колко хора има на вашия звезден кораб?

— Около сто и петдесет души.

— Въоръжен ли е?

— Да, той е въоръжен с изключително мощни оръжия.

— И защо ви е това оръжие?... С кого сте се готвили да воювате?

— Искам да ме разберете правилно! — заобяснявах аз. — Това не е оръжие, за да воюваме с него... Но нашият кораб лети с огромна скорост в непознат и неизследван свят... Може да се случи тъй, че нашият път да пресече пътя на някое друго тяло. Колкото и малко Да е то — при нашата скорост срещата ще бъде катастрофална... Ние имаме апарати, които откриват на милиони километри всичко, което се изпречва на пътя ни... И нашето

оръжие мигновено го взривява... То изстрелва мощни енергетични заряди.

Куней дълго мълча. Навярно през това време неговият ум на учен работеше напрегнато и трескаво. Но докъдето и да стигнеше неговата мисъл, аз знаех, че тя ще бъде много по-бедна от действителността.

— Сим, искам да видя вашия звезден кораб! И след това ще ви отговоря на всичко, което вие ще пожелаете да узнаете...

— Съгласен съм!

— Но вие не сте питали вашия ръководител...

— Имам право да отговарям вместо него...

— Изглежда, че вашите нрави са много по-различни от нашите! — призна Куней. — Никой от моите подчинени няма право да отговаря вместо мен...

С това нашият разговор завърши. Бях в чудесно настроение, обядвах с голям апетит. За радост на Толя тоя път ни сервираха сладолед. Беше приготвен, както е редно, с мляко и захар, макар че не беше много сладък. Но откъде бяха взели захар?... Сигурно не я бяха получили по синтетичен начин, иначе нямаше да я скъпят толкова много.

Още същия ден се свързах с „Аякс“. Казах на Хенк какво предложение ни бе направил Куней. И обещах веднага да му изпратя запис на нашия разговор.

— Уточнете тяхната делегация! — каза Хенк. — И ще дойдете двамата със Сеймур.

Едва не подскочих от радост — така ми бе домъчняло за добрия стар „Аякс“. И за Безсонов, разбира се. След толкова сурови и ледени дни, след толкова неспокойни нощи искаше ми се изведнъж да се озова на Шанз-Елизе. Щяхме да седим с Безсонов на терасата на някое кафене, щяхме да пием топло ароматно кафе, щяхме да си бърбим тихичко и да гледаме как се мъкнат по старинния булевард ония смешни бензинови коли, наречени автомобили.

На другия ден уточнихме делегацията — само Куней и Ли. Може би така беше най-добре. Представях си с удоволствие как ще оглеждат жълтоокото момиче нашите мили жени, поостарели вече, но все още така очарователни.

Ние вървахме пеша към „Фортуна“ — четиримата. Зверев бе останал да спи в ракетата под големия прозрачен купол, над който, ярки като диаманти, светеха звездите на чуждото небе. Грамадният сибирняк май че не хареса никак подземния свят. Той слезе там само веднъж и сутринта го напусна потиснат и кисел. Вечните синкави ледове му харесваха много повече.

Пред нас с лека и стройна стъпка вървеше Ли. И нито за миг не сваляше поглед от ракетата — така изящна и стройна на фона на прозрачното небе. Нейният метал блестеше, куполът ѝ просто сияеше. Отдалече изглеждаше толкова деликатна и крехка, че бе просто невероятно колко огромна сила крие в себе си. Скоро пристигнахме, изкачихме се по стълбичките до пътническата кабина. Креслата бяха удобни и меки в много приятен пастелен цвят. Изобщо цялата кабина беше прекалено изящна — като вътрешността на кутия за скъпоценности. Стюардеса, радист и заместник-пилот беше Моника. Нейната великолепна атлетическа фигура, както и нейните сребристи коси явно впечатлиха нашите гости. Пред нея Ли приличаше на врабче.

— Моля да затегнете коланите! — предложи им Моника вежливо.

Помогнах им да затегнат коланите и внимателно предупредих:

— Първите минути няма да бъдат много приятни...

— Няма значение? — отвърна Куней. — Нали за вас това е всекидневие?

Но те понесоха изпитанието по-трудно, отколкото очаквах. Куней съвсем загуби цвета си, имах чувството, че му прилоша. Малко се уплаших, макар да бяха минали през лекарски преглед. Ли се държа много храбро, макар че за няколко мига сякаш загуби съзнание.

Но после всичко тръгна нормално. Най-сетне Куней се съвзе — малко недоволен и уязвен от своята слабост. Моника ни сервира лека, приятна закуска, макар да бяхме закусили в подземното селище. Те просто обожаваха нашето ароматно кафе, предпочитаха го съвсем сладко. Изглежда, че им действуваше

малко опияняващо, предизвикваше в тях лека еуфория. И не откъсваха поглед от купола. Макар че бяхме тръгнали в ранна утрин, сега над нас небето бе черно и плътно, ракетата се забиваше в него като сребърен свредел. Искаше им се да видят своята планета, но Зверев не бързаше. Навярно очакваше най-подходящия момент. И скоро се обади:

— Сим, покани гостите!... Нека видят своята хубавица.

Заведох ги в командната кабина. Под нас, бяла, сияеща, прекрасна светеше Тис. И двамата я гледаха като омагьосани.

— Нима това наистина е Тис? — попита с притихнал глас Куней.

— А какво друго?

— Не очаквах, че е толкова красива.

— Тя винаги си е била красива! — промълви Ли. — И винаги съм я обичала...

Но Куней не беше съгласен.

— Но е била жестока с нас... И винаги сме се мъчили да победим жестокостта ѝ... Как да обичаш нещо, което се мъчиш да победиш...

— Не можеш да победиш, без да обичаш! — казах аз. — Сега хората у нас така мислят!

Нашите гости останаха около час при Зверев. Куней се заинтересува и от сложната апаратура. Виждаше им се странно, че Зверев нищо не върши — просто седеше на мястото си и слушаше „Лебедово езеро“. На два пъти се свърза с диспечера на „Аякс“ по видеофона. Тая манипулация отново порази Куней.

— Образи от разстояние? — изрече той колкото удивен, толкова и очарован. — Разбира се, това не е кино.

— Не е! — отвърнах аз. — По-скоро е радио... Принципът е много прост, ще ви го обясня...

После обядвахме. И след хубавия обяд за мой срам съм позадрямал. Това навярно се е видяло доста странно на нашите гости. В подземното селище никой не спеше през деня. Събуди те тих, развълнуван разговор. Отворих смутено очи — не бях се препоръчал по най-добрия начин.

— Това ли е вашият звезден кораб? — запита Куней.

И ми посочи купола. Блестящ на черното небе, там наистина се виждаше „Аякс“. Скоро пристигнахме. Бавно се отвори

задният люк, ние се вмъкнахме меко като по релси в камерата на хангара. Почакахме малко, докато се изпълни с въздух, после слязохме. На площадката едър, спокоен и величествен ни чакаше Хенк. Близко до него, добродушен и развълнуван, се усмихваше Безсонов. Осъществяваше се една от най-великите срещи в историята на човечеството. Тоя път не се срещаха ни владетели, ни императори. Не се срещаха победители и победени. Нямаше ни златни колесници, ни фанфари, ни Пурпурни тоги. Нямаше бляскави гвардии с развети пера на шлемовете. Имаше само няколко развълнувани хора.

След сърдечното приветствие Хенк запитва:

— Искате ли малко да си починете?

— Не, не! — отказа енергично Куней.

Хенк ги заведе най-напред на командния пулт. Там вече се бе събрал съветът. Трябва да призная, че тия любознателни и добросъвестни учени зяпаха повече Ли, отколкото Куней. Сигурно имаха право. Надали бяха очаквали да видят такова изящно същество в космоса.

Куней и Ли останаха три дни на „Аякс“. Те видяха всичко, което можеше да се покаже и види. Въпреки всички чудеса през цялото време не загубиха своето външно достойнство — не любопитствуваха, не задаваха излишни въпроси. Както очаквах, най-силно впечатление им направиха представленията на Безсонов. Той им показваше нашите долини, сините езера в планините, шеметните върхове на Алпите. Показваше им старите булеварди, площади, римските фонтани с бликаща вода. Разхождаше ги из дворците и прочутите художествени галерии. Накрая Куней съвсем омекна и престана да се интересува от нашата могъща техника. Ли мълчеше, но очите ѝ ставаха все потъжни.

— Сим, не вярвам, че нашата планета е била също толкова красива. Просто не разбирам как сте напуснали вашата прекрасна Земя... Вие сте съвсем различни от нас, Сим...

— Не съвсем. Малко е човек да гледа... Той иска и да знае... И вие не прекарвате ли целия си живот в борба за знание?

— Да, но ние нямаме друг изход... Аз никога не бих напуснала такава прелестна планета, за да дойда на мъртвата

заледена Тис? И вие сте очаквали да намерите тук нещо по-хубаво от Земята?

— Не, разбира се...

— Ами тогава?

— Навярно си права... И все пак, ако не бях тръгнал, нямаше да те видя тебе...

Казах го, разбира се, с шеговит тон. Тя ме погледна доста учудено. Или дори по-лошо — погледна ме изненадано и любопитно. Нямаше никаква признателност в нейния поглед, не изглеждаше дори поласкана, както би била поласкана всяка земна жена.

— Вашите жени са много, много по-хубави!

Тоя разговор стана през първия ден. На втория ден срещнах Ада. Бях сам, тя ми се усмихна много мило, макар и малко посърнало. Изглеждаше все така прекрасна и гъвкава, може би само малко отслабнала и тъжна.

— Много се радвам, че те виждам, Сим — каза тя. — Аз се страхувах за тебе...

— И аз се радвам, Ада...

— И съм щастлива заради тебе... Твоето момиче наистина е прекрасно...

— Лъжеш се, Ада... Тя е толкова моя, колкото и Джокондата...

— И все пак ти си влюбен в нея...

Нейният глас ме поразил. Стори ми се много нещастна.

— Разбира се! — потвърдих аз. — Толкова, колкото И в самата Джоконда...

В тоя миг наистина не се разбирах. Не знаех дали съм излъгал, или съм казал самата истина. И така беше по-добре. За всички ни беше по-добре.

— Как е Толя? — запита тя.

— Струва ми се — много добре. — Станал е весел, свадлив и жизнен... Сеймур е много доволен...

— А защо не дойде с вас?

— Хенк посочи само двама души...

— Не е това причината! — изрече горчиво Ада. — Той се страхува от мен, както човек се страхува от своето минало.

Мълчах объркан. Само това не очаквах да чуя от нея. Може би беше права на всичко отгоре. Докато бяхме на Тис. Толя нито веднъж не бе споменал пред мен името ѝ. Мислех, че е от деликатност, а сега не бях сигурен.

— Не си права — възразих аз. — А защо не слезеш ти поне веднъж на планетата?... Може би той мисли същото...

— Не, не искам! — отхвърли предложението ми тя решително.

Рано следобед на третия ден Хенк събра съвета. Сега беше ред на гостите ни да разкажат за себе си. Куней говори близо два часа. Разбира се, най-силен интерес предизвика неговото съобщение за невидимото небесно тяло с необикновено силно гравитационно поле, което бе отклонило Тис от нейната орбита. Почти всички бяха на мнение, че тя е угаснала, колапсираща звезда, може би оная свръхнова, която бяхме наблюдавали, когато пътувахме за Сигма. Но посоката на нейното движение наистина противоречеше на познатите закони на небесната механика. Изказаха се много предположения. Най-вероятното от всички беше, че тази стара звезда е останала блуждаеща в нашата галактика при разминаването ѝ с друга галактика може би преди милиарди години.

Куней ни разказа за тежкия път, който бяха изминали след смъртта на Сири. Като се опирали на неговите трудове, те стигнали до идеята за строежа на атома и за свръхенергиите, които могат да се получат при неговото разбиване. Но това, което е било отначало само една смътна теория, успяло да постигне практически резултати в течение на вековете. Главно липсвали им материали и технически пособия, за да построят атомен реактор. Липсвало им желязо, липсвал уран. Те започнали да строят подземен тунел към съседния минен комплекс. Разбира се, липсвала и достатъчно работна човешка ръка. Въпреки всички усилия раждаемостта не била достатъчно висока. И все пак те успели да увеличат населението на подземното селище до хиляда души. Ровейки се като къртици под земята без достатъчно подпорни материали, те стигнали до пълна безизходица. Срутванията взели и човешки жертви. Тогава започнали да пробиват тунели в заледения сняг до близките гори. Тая тежка борба им отнела нови десетилетия. Но сега вече имали

достатъчно дървен материал. Така педя по педя и крачка по крачка те стигнали до каменовъглените мини, все още извънредно богати с отлични каменни въглища. Работата продължила с повече кураж и надежда. Постепенно открили желязо, олово, мед. А преди стотина години се натъкнали и на много богато ураново находище. Основните проблеми били решени.

След много несполучливи опити те построили и първия атомен реактор. Той бил все още доста несъвършен. Едва преди едно десетилетие построили много мощен атомен реактор и атомна електроцентрала. Мечтите започнали да се превръщат в действителност. Сега тяхната цел била да построят и атомни слънца, с които да стоплят планетата. Разбира се, и до ден-днешен това си оставаше обща идея без нито един конкретен проект, който да почне да се осъществява. Техните учени работели в тая насока усилено, но засега безрезултатно.

Куней призна, че умишлено са скрили от нас второто енергетично и минно селище. Входът към него бил много изкусно замаскиран. Той призна също, че веднага уловили нашите радиосигнали и засекли с локаторите си „Аякс“. Не било трудно да се досетят, че на Тис са дошли хора от далечна и чужда планета. За тях това било наистина огромна изненада. Според трудовете на Сири, пряка връзка на хора между планетите практически била неосъществима. Той си давал ясна сметка за огромните разстояния. Допускал теоретически, че могат да се създадат и летателни апарати. Но не допускал, че те могат да развиват огромни скорости, с които да преодоляват и гигантските разстояния. Но той предричал връзки между цивилизациите чрез свръхмощни радиопредаватели. Съветът на достойните дълго се колебал дали да влезе във връзка с нас. Подробности по този въпрос ще разкажа след малко. Но като съдели от своя исторически опит, те не допускали, че из вселената ще скитат някакви специални благодетели, спасителни команди за изпаднали в беда планети. Не можели да си представят хората от чуждите планети освен като завоеватели.

След това взе думата Хенк. Той им разказа в общ вид за последните постижения на земната наука, специално на физиката. Обясни им общата теория на елементарните частици, същността

и строежа на материята, начините на нейното съществуване. Подробно им разказа и за последните открития по проблема време-пространство. Неговите последни думи бяха извънредно предпазливи и внимателни.

— Ние ще изучим най-добросъвестно вашите условия. Мога още отсега да ви уверя, че ще направим всичко, което е по нашите сили и знания, да спасим планетата. Но сега нищо определено не мога да ви кажа. Става въпрос за много сериозни и дълги проучвания, по които ще си кажат думата нашите специалисти...

За мое учудване тоя предпазлив отговор напълно задоволи Куней. Видях как радостно и удовлетворено заблестяха очите му. Навярно чудесата, които бе видял на „Аякс“, откритията за нови свръхенергии го бяха изпълнили с оптимизъм. При това той бе разбрал, че ние прекрасно се бяхме справили и с климатичните условия на Земята. Вече нямахме ни пустини, ни вечно замръзнали тундри. Ние бяхме размразили част от Антарктида и използвахме нейните огромни природни богатства. Но разбира се, всичко това бе станало на Земята при съвсем други благоприятни обстоятелства. И аз много добре разбирах, че неговият оптимизъм за тежките условия на Тис е най-малкото прекален.

Накрая Куней завърши със следните някак неочаквани думи:

— В знак на благодарност за вашите грижи позволете ми да направя на негово превъзходителство председателя на Съвета на достойните, господин Хенк, един малък подарък.

Той се изрази точно така — „малък подарък“. Но подаръкът се оказа наистина изумителен. Това беше прекрасно шлифован диамант, на размер по-голям от човешки юмрук. Никой никога не беше виждал на Земята подобно нещо. Той беше толкова прекрасен, така сияеше, че всички го гледаха като омагьосани. До тоя ден не бях виждал диамант. Но много бях чел за диамантите, тая велика суета на нашите древни цивилизации. Винаги смятах техните достойнства силно преувеличени. Но тоя диамант беше наистина прекрасен, неговото съвършенство и красота просто ме поразиха.

Хенк ми се стори доста развълнуван, даже малко объркан:

— В никой случай не заслужавам тая чест! Ще го приема, за да не ви наскърбя. Това ще бъде всъщност подарък на Тис за нашата планета Земя. Ще го наречем и него „Аякс“, за спомен от нашата експедиция... Но позволете ми тая нескромност да попитам ваше превъзходителство — за мое смайване той употреби точно тая дума! — откъде има тоя прекрасен диамант?

Куней едва забележимо се усмихна:

— Той е принадлежал на Герси... И е бил неговата най-голяма гордост и най-голямо тщеславие... Не е имало друг такъв диамант на Тис. Всъщност от всичките си богатства Герси пренесе в нашето селище само няколко колекции, от които най-голяма и най-скъпа е именно диамантената... Ненапрасно той беше крал на всички диамантени рудници на Тис...

Скоро всички се разотидоха. Хенк ни задържа двамата със Сеймур. Изглеждаше много доволен, много поласкан от честта, която му бяха направили. Винаги хладните му очи сега ми се виждаха много оживени.

— Сим, искам да ти благодаря за всичко, което направи! — каза той. — Ти оправда нашите най-добри очаквания... Макар да не знаех, че можеш да играеш и ролята на дипломат...

— Дори не съм опитвал!

— Имам два въпроса към вас! — продължи Хенк. — Първият е към Сеймур... Смяташ ли, Сеймур, че след всичко, което се случи, те са напълно искрени с нас... Не играят ли все пак някаква много дълбока и хитра игра?...

Сеймур се позамисли.

— За Куней гарантирам! Но не напълно за другите... Някои от тях ми се виждат доста резервирани, дори враждебни...

— Така и очаквах! — измърмори Хенк.

— Но за нас е важен Куней! — продължи Сеймур. — Той има много повече лична власт, отколкото можете да предположите... И е съвсем добронамерен...

— А как си обясняваш, Сим, че те ни питаха за всичко друго освен за нашата социална система... Или поне за нашата етична система...

— Мене са ме питали! Макар и без особено любопитство... Там е цялата работа, че те са живели близо шест века без

социални проблеми... И просто са загубили интерес към тях, поне за себе си ги смятат решени...

— Да, разбирам! — кимна Хенк.

— Те живеят, общо взето, на комунални начала — продължих аз. — Но много строго спазват някаква вътрешна, неписана йерархия... Класи, естествено няма, но може би има някакви наченки на съсловни различия... Искам да се присъединя към Сеймур... Можем напълно да разчитаме на Куней... Той наистина има право и на самостоятелни решения...

В това се убедих още на другия ден, когато се върнахме на Тис. Куней ми даде протокола на най-важното заседание на Съвета на достойните. На него се бе разисквало дали да влязат във връзка с нас, или да останат скрити в своя подземен свят. Ще ви го предам с много големи съкращения, макар че, общо взето, хуарите не се отличават с многословие. Те говорят винаги много логично и сбито.

Ето какво представлява тоя наистина любопитен протокол:

КУНЕЙ. Господа, трябва да смятаме, че всичките ни съмнения са напълно разсеяни. Около Тис наистина кръжи огромен космически кораб. На нашата планета са слезли разумни хора. Ние улавяме непрекъснато техните радиовръзки. Очевидно тяхната цивилизация далече превъзхожда нашата. Те са извършили дори това, което ние смятахме теоретически невъзможно — те са прелетели тук от някаква далечна планета. Сега поставям на последно решение въпроса — да влезем ли във връзка с тях? Да им се обадим ли, или да останем скрити?

ХААС. Трябва да ви кажа откровено, че като физик съм безкрайно затруднен да ви обясня това явление. Дори теоретичната термоядрена енергия не би могла да даде на тоя гигантски въздушен кораб някакво особено ускорение. Според мен тия хора са пътували из космоса най-малко пет или шест века... Защо?... Не съм в състояние да дам разумен отговор. Най-вероятно е да са с някаква разузнавателна мисия... Освен това трябва да се допусне, че са безсмъртни. Или поне необикновено дълголетни. Ако се съди по размера на техния кораб, по ръст са навярно гиганти. Мъчно ми е да се мотивирам, но не мога да дам мнение по въпроса. **ЛИНИ.** За мен най-важни са мотивите на

тяхното космическо пътешествие. Корабът е огромен и навярно струва ужасно скъпо. Пътували са векове... Защо?... Каква е тяхната цел?... Ние знаем от историята, че пътешествениците са отивали в далечните и непознати земи не просто за да ги видят, а да завладеят техните богатства.

КУНЕЙ. Извинявайте, колега, но ледовете или белите мечки на Тис не представляват кой знае какво богатство... И въпреки това те са тук. И продължават да упорствуват.

ЛИНИ. А представете си, че техните природни богатства са напълно изчерпани. И те търсят да намерят някакви нови находища. Ние не бива да им показваме, че Тис крие в недрата си огромни богатства. Според мен те не са пътували векове, за да се върнат, където са били, с празни ръце.

СЕКАЙ. Не съм съгласен с колегата Хаас, че те са пътували векове. Сега наистина ние знаем много, но е възможно да не познаваме всички енергии. С термоядрена енергия те не биха могли да издигнат от своята планета тоя гигант, та камо ли да му дадат огромни ускорения. Аз съм сигурен, че те имат енергия от нов тип. И навярно са в състояние да постигнат субсветлинни скорости. Тогава напълно възможно е техният път от най-близките звезди да е пет-шест години...

КУНЕЙ. Вие не отговорихте на основния въпрос, Се-кай... Разумно ли е да установим пряка връзка с тях?

СЕКАЙ. Страхувам се да отговоря на тоя въпрос. Ако тяхната цивилизация е от типа на нашата загинала цивилизация — това е крайно опасно. Надали бихме очаквали от тях нещо добро. От друга страна, те притежават нови суперенергии, които са спасителни за нас. Лично аз бих рискувал. Защо да не се опитаме да потъргуваме с тях? Предполагам, че диамантите на Герси ще представляват и за тях някаква ценност.

ФИНИ. Това, което предлага Секай, е наивно. Там е работата, че силният никога не търгува със слабия. Той просто го ограбва. Сигурен съм, че те в никакъв случай не биха споделили с нас своите знания. Кой е луд да дава такова мощно оръжие в ръцете на съвсем непознат свят? Това противоречи на здравия разум. На тяхно място аз не бих го направил. Какъв е смисълът да имам могъщи съседи?... Те могат винаги с нещо да ни навредят.

ЛУКАЙ. Аз премислих всички съображения — за и против. Рискът е наистина много голям. И все пак предлагам да рискуваме. Защото според мен не по-малък е рискът и да не успеем в нашето дело. А това означава сигурна смърт. Нашите пътешественици не са унищожавали племената в новооткритите земи. В най-лошия случай те са ги подчинявали. Може да ви се види грубо, но по-добре е да живеем като васали, вместо да загинем.

КУНЕЙ. Виждам, че съветът не е на едно мнение. Това ме поставя в тежкото и отговорно положение сам да реша въпроса. И аз решавам да влезем във връзка с непознатите хора.

Искам да ви кажа освен това, че аз напълно съзнавам опасностите и риска. Но съзнавам и нещо друго, което никой тук не спомена. А защо да не допуснем, че непознатите хора са като нас? Че те отдавна са поставили своето общество на основите на справедливостта и разума?

ХААС. Уважаеми Куней, аз не оспорвам твоето право на последно решение. Но искам да те предпазя от прекален оптимизъм. Великият Сири е казал, че насилието винаги ражда насилие. Насилието не може да роди справедливост. Сири е казал, че нашият загинал свят е бил обречен на вечно безправие. Сега нашият свят е друг само благодарение на катастрофата, която унищожил насилието и насилниците.

КУНЕЙ. Това е вярно, Хаас. Но Сири е казал и нещо друго. Сири е казал, че разумът ражда справедливост, а знанието — свобода. Защо да не допуснем, че във вселената съществува и по-голям разум от нашия, както очевидно съществува и по-голямо знание. Може би някъде във вселената разумът е изпреварил насилието. И е дал възможност на знанието да роди истинска човешка свобода. И нашата свобода се роди не така случайно. Насилието бе победено не само от катастрофата, насилието бе победено от разума. Нима Сири пожали насилниците, които притежаваха всички богатства на Тис? Той съзнателно ги обрече на гибел. Той съзнателно събра тук един малък свят на разума и знанието, от който се роди нашата свобода. В себе си, аз съм убеден, че във вселената съществуват и други свободни светове.

И все пак, за да се успокоят най-неспокойните, аз предлагам да скрием нашия втори свят. Ще го изолираме напълно. Дори ако

ние загинем, вторият свят ще продължи да съществува. И някой ден въпреки всичко ще постигне своите цели. Давам ви, Лини, десет дни срок, за да скрием това, което не искаме чужденците да знаят.

Закривам заседанието.

След като прочетох протокола, аз веднага го изпратих на Хенк. Много добре разбирах, че постъпвам коректно. Навярно това е било и желанието на Куней. Навярно е смятал тая своя постъпка като последно доказателство за своята искреност и лоялност. Нещо повече — той търсеше в наше лице съюзници против предразсъдъците на своите най-близки помощници.

След два дни те ни разведоха из техния скрит свят. Наистина той бе много по-просторен и по-мощен от всичко, което бяхме видели досега. И много по-суров, разбира се. Техните пеци и леярни, тяхната техника, изобщо цялото им производство в нашите очи беше едва ли не в допотопно състояние. Но всичко беше и трогателно в същото време. Те се бяха преборили с невероятни мъчнотии. Дори най-простите земни проблеми като водата, да речем, представляваше за тях кошмарна трудност. Те се бяха борили методично и трудолюбиво като мравки и като при мравките тяхното на пръв поглед примитивно дело се отличаваше с хармония и съвършенство. И тука най-силно впечатление ми направиха хората. Сториха ми се по-различни от тия, които познавах досега — от Фини например или дори от Куней. Преди всичко ми се сториха по-приветливи и по-общителни независимо от това, че ни виждаха за пръв път. Не бяха така съсредоточени, но затова пък много по-ведри. Тяхната физическа активност бе породила и по-голяма психическа активност. В тяхното поведение се чувствуваха и по-голяма вътрешна свобода.

И все пак в основата на своя характер и разум те си оставаха истински хуари. Бяха изключително дисциплинирани и всеотдайни в своята работа. Практическите им знания малко отстъпваха от знанията на най-добрите им учени. Те знаеха какво правят и го правеха с пълно съзнание независимо от това, че по силата на обстоятелствата бяха поставени в по-неблагоприятни битови условия.

Никога няма да забравя нашия разговор с един от техниците при атомния реактор. Наричаше се Сани. Отидохме при него, защото ни се стори по-различен — по-едър, по-мускулест, по-скулест от обикновените хуари. Разговора всъщност проведе Сеймур.

— Доколкото виждам, засега имате само един атомен реактор — започна той.

— Да, наистина само един! — отвърна с достойнство Сани. — Но ще дойде време и ще построим хиляди... И то на повърхността на Тис.

— Вярвам ви — рече сериозно Сеймур. — По силите на човека е... Но ще стане най-рано след десет хиляди години!...

— По-рано! — възрази уверено Сани.

— Да речем, малко по-рано... И все пак безкрайно далече...

— Само глупавият мери дължината на пътя... Умният просто върви по него...

— Но не е все едно какъв ще бъде пътят... Дали равен, или покрит с ями...

— Никога човешкият ум не знае кой път е по-добър и кой по-лош... Дори когато го види зад гърба си...

— Не е така! — каза Сеймур. — Не може да бъде така... Иначе за какво ще строите Тия реактори?

— За да вървим по пътя! — отвърна просто Сани.

— Но пътищата могат да бъдат най-различни... И да водят в разни посоки...

— Ние сме се съгласили да вървим по един общ път... Това ни стига...

— А ако не сте избрали най-добрата посока?

— Кой може да знае коя е най-вярната от всички посоки... Само един разум, който стои над всичко и вижда всичко... Но няма на света такъв разум... За нас най-вярна е общата посока...

— Вие разсъждавате логично! — заключи Сеймур. — Но и малко стадно в същото време.

„Клара“ не успя да преведе думата „стадно“, та стана нужда да я обясним по-подробно. Сани ни погледна замислено.

— Нима при вас не е така? — запита той.

— Не е съвсем така — отвърна Сеймур. — Посоката наистина е обща... Но не е предопределена... И не е сляпа... И

при нейното определяне голяма роля играят силните творчески личности...

— Ние не можем да си позволим това! — малко рязко и недоволно възрази Сани. — Ние сме се заклели да вървим по пътя, който ни е посочил Сири...

Заедно с нас в новия подземен свят бяха нахлули нашите специалисти. Те трябваше да проучат докъде са стигнали подземните хора, с какво разполагат, какво ново можем да ги научим.

7

Сега нашата малка група нямаше пряка задача — ние просто трябваше да помагаме при нужда на другите, да им обясняваме това, което „Клара“ не можеше да им обясни. Имахме много свободно време, виждахме се по-често. Много разговаряхме и спорехме, но главното — чакахме. И все пак съзнавахме, че от чакането няма да произлезе никакво чудо.

Обикновено се събирахме в библиотеката или ресторанта. В библиотеката при нас идваше Ли. Учудвах се на нейното търпение и добросъвестност, дори на нейната неуморимост. Но трябва да си призная, че нейният глас — винаги така приятен, спокоен и равен — започна да ме дразни. Нима в това странно момиче нямаше никакви чувства, нима нищо не я вълнуваше?... Мъчно можех да го допусна... По всичко изглежда, че или по-добре умееше да ги управлява, или по-добре да ги крие. Все пак не беше трудно да се забележи, че в библиотеката тя се въртеше главно около мене. Може би интересите ни съвпадаха. През това време Кастело се занимаваше с дивите животни на Тис, които бяха изчезнали завинаги. Толя се занимаваше с морската флора и фауна, които за щастие все още съществуваха. Аз се занимавах с древна архитектура. Беше наистина великолепна и могъща архитектура с прости и изящни форми. Дори Ли не я познаваше добре, заедно с мен навлизаше в нейното неизмеримо богатство. Всички древни паметници на Тис са били великолепно запазени до заледяването. На планетата никога не бе имало опустошителни войни, ни нашествия на варварски племена. И

дворците, и стадионите, и обществените бани са били добре поддържани, а някои дори ползувани. Но живописиста въпреки нейната монументалност отстъпваше съществено на земната по сила и дълбочина на изкуството.

Ли никога не идваше с нас в ресторанта. Изглежда, че тоя ресторант бе определен само за мъже, и то от най-високите степени на йерархията. Беше винаги тих, спокоен и празен. Обичахме да се заседяваме в него и кой знае защо, когато бяхме сами — имахме чувството, че се намираме на Земята. Можехме да си бърборим колкото искаме — нямаше кой да ни слуша. Но ние никога не говорехме за Земята, ние говорехме за Тис. И за нейните подземни жители.

Веднъж Сеймур каза:

— Ли е наистина чудесно момиче... На твое място аз бих си я взел на Земята...

— И аз! — усмигнах се съвсем непринудено. — Но смяташ ли, че ще дойде?

— Не съм се съмнявал нито за миг!

— Аз не съм с такива впечатления...

— Защото не я разбираш... Нито се опитваш да я разбереш... И като излизаш от своите земни представи, само се дразниш... И тормозиш даже момичето...

— Не съм забелязал...

— Аз пък съм забелязал! — заяви троснато Сеймур.

Дали и тоя път не беше прав, впрочем както беше винаги. Започнах да се държа по-внимателно и по-деликатно. Но не забелязах тая промяна в моето държане да й прави някакво впечатление. Изглеждаше си все същата. Може би пък Сеймур за пръв път се беше излъгал.

Веднъж съвсем случайно Ли ми каза:

— Никога не съм виждала море...

— Как е възможно?

— Ами ето на, възможно е...

— Това не е никакъв проблем... Със „Заря“ ще бъдем там за половин час...

Видях как нейните очи просто светнаха. Но след това тая нежна жълта светлина бавно угасна, тя поклати глава:

— Татко няма да разреши.

— Защо?

— Изобщо ние избягваме да се показваме пред племената...

И не искаме те да знаят за нас и да се интересуват от нас...

Това тяхно поведение винаги ме бе озадачавало.

— И все пак те знаят за вас...

— Но не знаят къде живеем... Те знаят, че някъде по планетата живеят „тъжните хора“, както каза веднъж на татко... И че те продават желязо... Но не знаят къде сме...

— Нима наистина се плашите от тях?

— Не, не е там въпросът... Пък и не го разбирам много добре... Но ние се плашим за нашето спокойствие... Ако племената се научат къде живеем, всички ще тръгнат към нас да търгуват... И наоколо ще стане цял пазар...

— А племето, което търгува с вас?

— То е единствено... И то пази тайната, защото е заинтересовано... Един вид то има монопола на търговията...

— Вие го развращавате! — казах аз сериозно.

— Така изглежда...

— И все пак питай баща си!

— Няма да се съгласи.

— Тогава ще го попитам аз...

Лицето ѝ сякаш светна. Такъв глупак ли бях наистина, за да не се досетя какво е искала да ми каже.

За мое учудване Куней изобщо не помисли да възрази. Навярно беше разбрал, че неговият свят е навлязъл в нова ера, в която старите правила са вече съвсем ненужни.

— Добре! — каза той. — Но вземете и Фини... Аз съм му длъжен...

Не ми беше много приятно да взема именно Фини, но учтиво се съгласих. Решихме да отидем със „Заря“, разбира се, така нашето пътешествие нямаше да трае повече от няколко часа. Когато Ли научи новината, цялото ѝ лице светна... Никога не бях я виждал така радостна.

Тръгнахме около обед. Времето беше съвсем ясно и почти топло — само около десетина градуса под нулата. Бяхме само тримата освен пилота Грани. Излетяхме вертикално и веднага поехме на изток — към бреговете на океана. През цялото време тайно наблюдавах Ли — тя едва ли не възкликна от възторг,

когато полетяхме ниско над бялата тундра. И не откъсна повече поглед от гледката — колкото величествена, толкова и монотонна. Тъй мина около половин час, докато забележах това, което търсехме.

— Погледни напред! — посочих аз. — Точно пред нас...

В далечината, все още едва забележима, се издигаше тъмносинкава, почти черна стена — съвсем гладка и без отблясъци. В първия миг Ли сякаш не повярва на очите си.

— Какво е това? — запита тя смутено.

— Морето, разбира се...

Тя го гледа дълго, после внезапно добави:

— Малко е страшно!

Скоро кацнахме, и то съвсем близо до брега. Ли дълго време стоя с лице към безбрежната водна шир. Навярно в тия мигове е била повече удивена, отколкото очарована. А морето наистина беше прекрасно в тоя ден — спокойно, тихо, величествено. Цветовете му неуловимо преливаха в нежните гами на синьото, а имаше и ивици, които по цвят бяха съвсем еднакви с косите на Ли. Дори аз, който го бях виждал неведнъж, сега го гледах едва ли не прехласнат. То дишаше едва забележимо, без вълни, плискането в ледения бряг едва стигаше до слуха ни. Колко неспокойни и силни бяха нашите земни океани и все пак колко познати и близки. Тая нежна водна шир таеше в себе си неизмерима гибел.

Лицето на Ли постепенно омекна, сега очите ѝ бяха просто очаровани и щастливи.

— Колко е хубаво! — възкликна тя.

И изведнъж затича край брега. Само за миг зърнах учуденото и почти възмутено лице на Фини. Според техните нрави, такъв изблик на чувства бе най-малкото неприличен. Ли тичаше леко, сякаш едва докосваше ледената повърхност. Малко обезпокоен, тръгнах след нея. Местата не бяха съвсем безопасни, ненапразно държех подръка оръжието си. Великият Зу се въртеше обикновено в такива спокойни и тихи заливчета.

Най-сетне отново я настигнах. Беше спряла край брега и отново гледаше морето. Като ме видя, лицето ѝ леко просветна.

— Сим, колко богат стана животът, откакто дойдохте вие! И колко приятен и интересен...

Сега ние говорехме очи в очи, без проклетата „Кла-ра“, която имаше лошия навик да запомня завинаги всичко чуто.

— Това важи и за нас! И ние бяхме безкрайно самотни на нашия звезден кораб...

— А дълго ли ще останете тука?...

— Не зная, Ли... Поне докато ви предадем всички наши знания, които ще са ви нужни...

Тя ме погледна внимателно.

— Големият Хенк каза, че сте търсили в космоса братя... Нима при вас братята се разделят?

Аз вече знаех, че те приемат всички образи абсолютно и точно, в техния най-пряк смисъл.

— И това се случва. Не се разделят само тия, които наистина се обичат...

Тя въздъхна едва забележимо, очите ѝ станаха неспокойни:

— Да вървим, Сим... Фини ни чака...

Той наистина ни чакаше с израз на досада върху лицето си. И изведнъж трепна и изкрещя не на себе си:

— Внимавай. Сим!...

Обърнах се рязко. Великият Зу сякаш бе изскочил изпод земята, бавно крачеше към нас на четири крака. Не ми се видя от най-големите — навярно беше някой младок. Всъщност те бяха и най-опасните. Като видя, че се обърнахме с лице към него, той се изправи на задните си крака и продължи да крачи. Не изглеждаше разярен, не бързаше. Навярно нямаме някакво особено желание да ни нападне. И все пак достойнството като че ли не му позволяваше да се върне назад. Нямах право повече да рискувам — вдигнах оръжието и натиснах спусъка. Навярно съм бил нагласил заряда на по-голяма интензивност, защото мечката едва ли не пламна. И рухна полуобгоряла на брега.

Погледнах Ли, видя ми се по-скоро огорчена.

— Беше много красива мечка! — промълви тя. — Не бях виждала досега жива мечка...

След малко се качихме на „Заря“ и потеглихме обратно. Но тоя път Ли нито погледна към ледената тундра, нито проговори. Видя ми се много замислена и тъжна. Дори Фини, винаги студен и безучастен, на няколко пъти я погледна учудено и загрижено.

Но нито аз, нито той можехме да знаем в тоя момент какво има в сърцето ѝ. Тя не приличаше сега нито на нас, нито на тях.

8

Изминаха два месеца в усилен труд. И след всеки ден картината все повече се изясняваше. Ние се събирахме все по-често, спорехме до късна нощ. И най-хубавите ни надежди постепенно рухваха. Сега ми беше все по-трудно да срещам Куней. Наистина той нищо не ни разпитваше, той просто чакаше. Но аз не бях чак толкова добър артист, за да мога умело да се преструвам.

Може би само Ли се досещаше отчасти накъде вървят нашите работи. Някакво посърнало изражение се появи на лицето ѝ, особено когато се опитваше да се усмихне. Тя съвсем престана да задава въпроси, сякаш знаеше какви отговори може да получи. Но затова пък отговорите на нашите изчислителни и аналитични машини бяха категорични и ясни.

Най-после един следобед ние се събрахме в моята стая. Бяхме както винаги четиримата — освен мен, Сеймур, Кастело и Толя. Изработихме документа и го препратихме лично на Хенк. Едва на втория ден се получи нареждане всички земни хора да се върнат незабавно на „Аякс“. Липсваха всякакви други указания дори за материалната част. Отидох при Куней и му съобщих заповедта. За мое учудване той ме изслуша съвсем спокойно.

— Според теб какво означава това, Сим?

— Навярно ще обсъдим резултатите от нашата работа. И ще вземем решение какво да се прави по-нататък...

Когато казах и на Ли, че всички се връщаме на „Аякс“, усетих, че тя вътрешно трепна. И ми се стори, че в гласа ѝ прозвуча някаква едва доловима молба и надежда.

— Ще се върнеш ли, Сим?...

— Да, разбира се!

Но в себе си не бях убеден. Чувствувах се дълбоко неспокоен и потиснат. И с все сила се мъчех да скрия това от нея.

Нашето прехвърляне на „Аякс“ продължи два дни. Аз заминах с последния транспорт. Сбогувах се с Ли спокойно и

шеговито и се качих на „Фортуна“. Зверев ни преброи внимателно, сякаш се страхуваше някой да не е останал. И ми се стори, че задържа погледа си по-дълго върху мен. Дали не беше получил някакво специално нареждане за моята личност? Не, не допусках. Докато пристигнем на „Аякс“, нито веднъж не се обърнах да погледна Тис. Усещах, че просто нямам сили.

Общото събрание на целия екипаж се състоя в голямата зала. По начина, по който ме посрещнаха и Безсонов, и другите ми приятели, аз разбрах, че нашето послание все още не е разгласено. Заседанието откри сам Хенк, който се появи едва в последния миг. Лицето му изглеждаше много сериозно и строго. И ми направи впечатление, че не погледна нито веднъж към мен, сякаш не съществувах. Това не беше много добро предзнаменование.

— Драги приятели и колеги! — започна той. — Преди няколко дни получих послание от четирима наши колеги — чета ви имената, както са го подписали — Сеймур, Викторов, Кастело, Сим. Съгласно нашия правилник ние трябва да го обсъдим и да вземем общо решение. Кой от вас ще го прочете? — потърси той с поглед из залата.

— Моля! — обади се Сеймур.

Той стана, изправи се пред катедрата и започна спокойно и уверено:

— Уважаеми другарю председател... Ние сме едни от първите, които слязоха на Тис. И макар че не сме тесни специалисти по въпроса, който повдигаме, смятаме, че познаваме достатъчно неговата същност. Няма никакво съмнение, че всички досегашни проучвания са съвсем безперспективни. Каквото и да направим, каквито и знания да им предадем, каквито и съоръжения да им оставим — тяхната крайна цел, размразяването на планетата, ще остане неосъществима. При условията, при които живеят, те няма да могат да получат дори третична енергия. За получаването на тая енергия е необходима такава огромна техническа база, която сами те никога не могат да постигнат при техните сурови условия. Съвсем очевидно е, че подземната цивилизация на Тис постепенно ще се изроди и ще загине.

При това положение единствената възможност да им помогнем ефикасно е следната: да демонтираме реакторите на „Аякс“ и да ги монтираме на планетата по схемата, която предлагаме — два на полюсите и един на екватора. Тяхната мощ е достатъчно силна, за да премести Тис на нейната стара орбита. Ледената планета ще получи отново своя стар климат, ще се спаси от смъртта. Разбира се, ние съзнаваме колко съдбоносно е това предложение за самите нас. По всяка вероятност ще изразходваме голямата част от нашата енергия. „Аякс“ няма да се върне на Земята. Остава открит въпросът, в какъв срок ние бихме могли да получим помощ от Земята. Но каквито и да са сроковете и възможностите да видим отново нашата планета, за нас едно е ясно: ние нямаме право да пренебрегнем нашия най-голям човешки дълг. Ние нямаме право да оставим в неизмерима беда хора, подобни на нас, които се нуждаят от помощта ни. Няма и не може да има такъв човешки морал, каквито и да са нашите задължения към Земята. Ние не можем да се върнем на Земята с малкия запас от знания, които получихме, и с позора да не изпълним елементарния си човешки дълг.

Ние предлагаме общото събрание да се изкаже по нашето предложение. Само то може да вземе последното съдбоносно решение. Но ако това решение е отрицателно, ние молим събранието да удовлетвори поне нашето лично разбиране за съвест и чест. Ние молим да ни се разреши да останем на Тис. Подписали: Сеймур, Викторов, Кастело, Сим...

Сеймур завърши и направи движение да тръгне към мястото си.

— Чакайте малко! — спря го хладният глас на Хенк. — Имате ли какво лично да прибавите към вашето общо изложение?

Сеймур за миг се поколеба. В залата беше тихо като в гробница, имах чувството, че хората дори не дишат.

— Нищо ново по същество! Откакто се помня, аз съм живял като лекар. И съм възпитан в традициите на моята благородна професия. Аз не мога да отмина човек, който лежи край пътя ми и се нуждае от моята помощ... Това е изобщо извън ума ми, извън всичко, което представлявам като човек.

— Има думата Викторов!

Толя излезе на катедрата. Сухото му мъжествено лице ми се стори малко преbledняло. Когато проговори, гласът му прозвуча рязко и дори малко грубо.

— Драги колеги, вие много добре знаете, че аз едва не загинах на вашия проклет „Аякс“. И се родих за живот едва на тая обкована в лед планета. Тука намерих смисъл и цел на моя живот. Сега отново се боря, страдам, с цялото си същество се стремя към нещо, което смятам не само мой дълг, но и моя същност. Моля да ми простите тая нескромност, но моят далечен праядо, който също се е наричал Анатолий Викторов, е загинал като боец през време на Великата октомврийска революция. Аз искам да бъда достоен за името му и за паметта му. Не желая да живея повече като пасивен съзерцател, като привилегирован притежател на висши човешки знания, като хладен информатор на едно благоденстващо и любопитно човечество... Можете да си взимате каквито искате решения, аз ще намеря начин да изпълня моя човешки дълг...

Толя все така рязко и с твърда стъпка се върна на мястото си. Видя ми се още повече преbledнял.

— Кастело! — каза Хенк.

За разлика от Толя Кастело някак бавно и отпуснато отиде до катедрата. Лицето му бе съвсем спокойно:

— Ще ви кажа нещо, което навярно ще ви направи неприятно впечатление! Моят бог не е човекът... Моят бог е неговият създател — природата... Може би не съм прав, но това имам в душата си. И сега не мога да си представя такава една изумителна природа да лежи мъртва в прегръдките на ледовете. Изтръпвам от мисълта, че това зависи от благоволенieto на шепа несвършени хора... И ви питам — какво ще загубите, ако останете тук? Живота си, удобствата си? Нищо подобно — „Аякс“ ще си остане винаги един чудесен дом, който на мен лично дори не ми е нужен. Нищо няма да загубите освен кошмара на едно безкрайно връщане... А тук ще спечелите един нов свят... Ще станете като в легендите богове и прародители... Ще поставите начало на нова човешка цивилизация... Какво повече може да поиска от живота един обикновен човек?...

Сега беше дошъл моят ред, а все още не бях намислил какво да кажа. Последните думи на Кастело като че ли бяха най-близко

до сърцето ми. Но този мил проклетник вече ги бе изрекъл. Все пак трябваше да измисля нещо.

— Драги приятели, не е толкова трудно да ме разберете... Аз бях най-близко до хората на Тис... И най-добре ги разбрах и усетих именно като хора... Знаем, че те ме обичат, че ми вярват, че очакват от мене... Простете ми, но аз не мога да им изневеря... Това е не само извън ума ми, както казва Сеймур, но извън сърцето ми. Не смятам, че имате някакво морално право да ме задържите насила... Аз съм дошъл при вас като дете, което още не е осъзнавало себе си като човек... Не съм поемал никакви задължения... Сега, когато съм зрял мъж, смятам, че имам право да избира сам и съзнателно пътя в живота си.

Докато се връщах на мястото си, чух гласа на Хенк:

— Има думата професор Мюлер.

Дребничкият подвижен професор зае живо мястото си на катедрата.

— Драги колеги, дължен съм да ви кажа, че проектът на четиримата е напълно осъществим... Тая идея — просто като техническа идея — ми дойде преди два месеца и оттогава аз непрекъснато съм се занимавал с нея... Както ви казах, тя е осъществима, макар че е свързана с изключителни технически трудности. На полюсите и на екватора има достатъчно твърди грундове, на които да монтираме нашите реактори. Размразяването на почвата не е особен проблем. Но демонтирането, транспортът и монтирането ще ни отнемат около десет години. Преместването на Тис до нейната стара орбита ще отнеме около шестдесет процента от нашата енергия. С останалите запаси ние бихме извели „Аякс“ от гравитацията на Тис и бихме могли да му дадем някакво ускорение. Но то ще бъде толкова нищожно, че практически такава операция е напълно безсмислена.

Искам да предупредя нашите млади ентузиаста и за следното практическо положение. Отместването на Тис до нейната стара орбита ще ни отнеме не повече от няколко месеца. Но бедата е в друго. Ако ние отместим Тис в такъв кратък срок, на планетата ще настъпи истински всемирнен потоп поради бързото и рязко стопяване на снеговете. Има опасност да изчезне цялата суша или над повърхността на водата да останат само

планинските върхове. Според моите предварителни изчисления ще са нужни около петдесет години за що-годе нормалното преместване на Тис. Това ще даде възможност ледовете на Тис да се превърнат в нормална атмосфера, каквата е имало преди това.

Това е моето мнение, което бях помолен да дам като специалист. А моето лично становище ще съобщя по-късно.

— Има думата професор Висоцки...

Висоцки се изправи на трибуната и едва забележимо въздъхна. Тоя извънредно скромнен и улегнал човек ми се стори в тоя миг развълнуван като момче.

— Искам да предупредя събранието, че проектът за спасяването на Тис, който преди малко чухме, съвсем не е единствен... Има и много по-прост проект... Ние можем да се върнем с „Аякс“ на Земята, да вземем реактори и гориво и отново да дойдем тук. Предполагам, че нашите четирима колеги са съобразили и тая съвсем проста възможност. Навярно за тях проектът има повече морални, отколкото практически съображения... Не оспорвам тяхната сериозност... Но в крайна сметка всичко е въпрос на време... А колко време ще ни отнеме втората операция? Отговорът е много труден, тъй като относителността на времето във връзка със скоростта на затворените инерционни системи се оказва много по-сложен проблем, отколкото първоначално предполагахме. Но по най-груби изчисления „Аякс“ ще се върне на Тис след около шестстотин години по тяхното летоизчисление... Това не е кой знае какъв срок... За шестстотин години жителите на Тис няма да загинат... Те съвсем не са никакви нещастници, които лежат край пътя на Сеймур... Това са разумни хора, на които животът е пълен и смислен...

— Има думата професор Зидиг...

— Аз съм помолен да си кажа мнението като специалист — започна той. — Нашите четирима колеги са прави — преместването на Тис е единственият начин да се спаси планетата... Разбира се, че това може да стане и след шест века... Но защо да не почнем веднага?... Разбира се, ще ми кажете, че ние сме длъжни да изпълним своята мисия... Добре, съгласен съм... Но аз ви обещавам, че с остатъка от енергията ще можем да изпратим кратко радиосообщение до Земята... И тогава ще

получим реална помощ в един много по-съкратен срок... Аз вярвам, че най-щастливите от нас отново ще могат да видят Земята... Не държа много да бъде между тях... Ще дойде време, когато из вселената ще потеглят експедиции без надежда за индивидуално връщане на Земята. Човек трябва да има сили да решава своите човешки проблеми в себе си...

Зидиг се върна на мястото си. Отново взе думата Хенк:

— Драги колеги, както виждате, въпросите са много сериозни и спорни... Искам да ви дам време да поразмислите... Разискванията ще започнат утре в същия час.

Хенк стана и излезе пръв от залата. Лицето му изглеждаше каменно, той отново не погледна ни към мен, ни към кой да е от моите приятели. Всички се запътиха мълчаливо към двата изхода. Искях да се видя с Безсонов, но го загубих в тълпата. Усещах, че тия, които бяха около мен, избягваха да ме погледнат. И за пръв път разбрах не само нашето право, усетих и тяхното право. Не бяхме ли ги поставили пред една прекалено тежка дилема?... Не им ли причинявахме морални страдания? Може би мисълта да не видят никога Земята бе за тях по-непоносима от всичко друго. Нима те също така не бяха живи хора, изпълнени с надежда, обич и мечти?... Наистина имахме право да бъде справедливи, но не и на чужд гръб... За тях ние бяхме не само несправедливи, за тях ние бяхме просто жестоки... Сега повече от всеки друг имах нужда да видя Безсонов, да чуя неговото откровено мнение. За мое учудване намерих при Безсонов Ада. Стори ми се много възбудена, бузите ѝ просто пламтяха. Малко се посмутих — не очаквах нищо хубаво от тая среща. Тя ме изгледа мълчаливо, после възкликна едва ли не екзалтирано:

— Нали Толя беше прекрасен?

— Той си е бил винаги такъв.

Ада внезапно заплака. По-точно тя не заплака, тя неудържимо се разрида. Мъчех се да измисля нещо, да я успокоя с някоя дума, но главата ми бе съвсем празна. Пък и Безсонов ми даде знак — да не се намесвам, да мълча. Винаги има смисъл една жена добре да си поплаче. Едва накрая Безсонов я погали леко по косата:

— Стани, мойто момиче!... Трябва да си вървиш... Толя те чака.

Ада малко се успокои. После изтри бавно сълзите си и каза горчиво:

— Не ме чака!... Вече никой не чака нищо от мен!...

— Върви, върви!... Сега всичко ще бъде друго... Сега всичко ще почне отначало...

Ада го погледна с надежда, после стана и си отиде. Дълго време мълчахме с Безсонов, не знаех как да започна. И тогава започна той:

— Е, ясно ми е какво искаш да знаеш: моето мнение, така ли?

Сега като че ли вече нищо не исках да знам. Просто си замълчах.

— Аз няма да гласувам за вашето предложение — отсече той.

— Защо, Володя?

— Ами и аз като тебе — от вярност... Не мога да изневерявам, не мога да оставя Хенк сам... Заради какво да е — дори за вас...

— Да, прав си! — казах аз и станах.

— Ти не ме разбираш добре! — спря ме той. — Ако все пак останем тука, това ще бъде моята най-голяма възможност в живота... Ще направя филм, който никой друг досега не е правил... Как се ражда един нов свят, как излиза от океаните... Това ще бъде едно наистина безсмъртно дело.

— Значи и в двата случая печелиш! — подхвърлих аз иронично и си отидох.

Това беше първият конфликт между нас и последният. Цял живот ще се срамувам, че го предизвиках именно аз. Но и завинаги в душата ми ще остане едно малко огорчение.

На другия ден заседанието почна точно в определения час. Не се изказаха много хора. Аргументите и на двете страни не се различаваха съществено от това, което бе казано на предишното заседание. Тия, които се изказаха в полза на предложението на Висоцки, преобладаваха. Но инженер Крайчик приведе един нов аргумент, който накара всички да се замислят.

— Драги колеги! — каза той. — Вие забравяте едно обстоятелство, което може да се окаже фатално. Ние наистина благополучно стигнахме дотук. Но каква е гаранцията, че

благополучно ще се върнем? Няма такава гаранция, нито имаме някаква възможност да преценим истинските си и реални шансове. Ако „Аякс“ загине по пътя си, ще загине и Тис... Съвсем не съм сигурен дали имаме право да рискуваме...

Интересно и не съвсем неочаквано беше изказването на Зверев.

— Направи ми впечатление — подхвана той, — че като говорите за хората на Тис, вие разбирате само хората от подземния свят. А те са само шепа хора всред стотиците хиляди от племената. Аз живях достатъчно време между тях и мисля, че ги познавам... Те са много по-сърдечни и живи... Те са и по-естествени... Техният живот, независимо от неговата суровост поради своята простота и естественост, е много по-щастлив.

— Какво искаш да кажеш? — прекъсна го нервно Толя. — Да оставим всичко, както си е?

— За племената това е най-разумното! — отвърна спокойно Зверев. — И все пак аз ще остана с вас... Тоест ще остана не с вас, ще остана с племената... При вашите грандиозни проекти вие може да ги затриете от лицето на планетата...

Последен говори професор Нюман.

— Ако останем на Тис — каза той, — заклевам ви се, че безкрайно ще озадачим нашите домакини... Те просто няма да ни разберат. За тях хубаво и добро е само полезното... А за какво ние жертвуваме нашия прекрасен „Аякс“?... За тях ще бъде необяснимо... Те ще си помислят навярно, че оставаме на Тис не заради тях, а заради себе си... И само дяволите могат да кажат дали това е вярно, или невярно и в буквалния, и в преносния смисъл на думата... Трябва да бъдем съвсем глупави, да не признаем, че Земята е заинтересована да има някъде около себе си една жива и плодоносна планета и хора, които да ни бъдат за нещо признателни... Ние трябва да спасим Тис, с това съм съгласен... Но предпочитам това да стане по проекта на Висоцки... А четиримата автори на посланието могат да останат, ако поискат... Може би ще ги излекуват от техните прекалено утилитарни възгледи...

— Вас няма кой да ви излекува! — обади се грубо Толя.

Изобщо през целия ден той беше нервен, възбуден и агресивен. Мъчех се да свържа това с поведението на Ада и не

успях. А може би от нея черпеше кураж, за да бъде толкова краен.

Пред катедрата се изправи Хенк. Сега изглеждаше много по-спокоен от вчерашния ден, но очите му бяха все така хладни.

— Тогава остава да чуете и моето мнение! — отсече той.

Огледа залата и продължи:

— Впрочем моето мнение надали ще учуди някого. Аз съм комендант на „Аякс“, корабът е мой живот и моя съдба... За мене е светотатство да видя това най-съвършено творение на човешкия гений проснато върху ледовете, разпрано и демонтирано. Но не е важно моето лично мнение и като председател на събранието аз нямам право да го натрапвам. Но аз съм длъжен да ви напомня и вашата мисия, и вашия дълг. „Аякс“ не е мой, не е и наш... Ние нямаме право да разполагаме с него. „Аякс“ е творение на обикновените земни хора. Той принадлежи на тях, на техния труд, на техните мечти и надежди... Вие знаете колко дълго трябваше да чакаме, преди да го построим... И знаете колко трудно го построихме... Човечеството е вложило в „Аякс“ извънредно много надежди... И всяко разочарование ще бъде прекалено горчиво... Аз разбирам много добре нравствените пориви на нашите четирима колеги, но няма най-висшата нравствена норма не е нашият дълг към човечеството?

— А тия тук не са ли човечество? — изръмжа Толя.

Хенк го погледна хладно и продължи:

— Ще ви предложи най-справедливата и демократична процедура за гласуване... Ще гласуваме три пъти в три последователни дни. Взима се съдбоносно решение и то не трябва да зависи от спонтанно възникнали настроения... Така ще имаме време и възможност зряло да размислим и разберем нашата отговорност... Валидно ще бъде последното гласуване... Който е съгласен с това предложение, моля да вдигне ръка...

Вдигна се гора от ръце.

— Кой е против?

Издигна се само една ръка — на Толя.

— Предложението се приема! — обяви Хенк. —

Гласуването ще стане тук точно след половин час...

И наистина точно след половин час се произведе първото гласуване. Хенк веднага съобщи резултата — предложението на

Висоцки бе получило болшинство от седем гласа. Хората бавно се упътиха към изходите. По ничие лице не видях ни радост, ни огорчение. Видях само сериозни и загрижени лица.

— Сим, ела в кабинета ми! — каза Хенк.

Само това не очаквах. Какво беше намислил — да ме откъсне от групата? Да ми повлияе по някакъв начин? Влязох в кабинета му със свито сърце. Той ме чакаше прав, облегат на бюрото си, лицето му беше замислено.

— Аа, Бруте, заповядай!

Аз седнах, но както винаги той остана прав. Това не беше наистина най-демократичният начин да разговаря с колегите си.

— Имам една молба към тебе, Сим! — започна той веднага. — Моля те, внимавай за Толя... Вижда ми се прекалено възбуден и екзалтиран... И е в състояние да направи някоя глупост...

Навярно съм го погледнал много смаяно:

— Каква глупост?

— Мога ли да знам каква?... Но след апатията, в която беше изпаднал, сега е отишъл в другата крайност — на безразсъдни действия...

— Той няма да направи нищо, без да се посъветва с нас! — възразих аз малко сухо...

— Не съм много сигурен... Ето той гласува против моето предложение за начина на гласуване... Без да се посъветва с вас... И в крайна сметка против вас...

Беше прав наистина. Мълчах, не знаех какво повече мога да кажа.

— Вие ще загубите тая битка! — каза Хенк.

— Сигурно е така... Но не ние ще я загубим... Ще я загуби човечеството, което ни изпрати тук... И с такива надежди при това...

— Много си нахален, Бруте! И все пак, както виждаш, не съм ти загубил доверие...

С това нашият разговор завърши. Както очаквах, намерих тримата в стаята на Кастело. Навярно току-що се бяха събрали, защото Сеймур каза:

— Не те очаквах толкова рано... Защо те повика Хенк?

— Нарече ме „Бруте“!

— И само това?

Нищо на тоя свят не мразя повече от принудата към лъжа.
— Помоли ме да бъдем лоялни... Както е лоялен и самият той.

Сеймур видимо се успокои. И все пак цялата ни компания изглеждаше много потисната, не знаехме какво да си кажем или по-точно не смеехме нищо да си кажем. Най-сетне Сеймур като че ли се претраши:

— Твоето гласуване, Толя, против предложението на Хенк не беше никак тактично...

— Защо? — попита враждебно Толя.

— Защото се отдели от другите без никакъв смисъл... И им давах основание да си помислят, че изобщо си безразсъден...

Трепнах в себе си — дали Хенк не беше прав?

— Не мога да гласувам три пъти за нещо, което е толкова ясно! — упорстваше Толя. — За мен това е унижително...

— Ако бяхме гласували само веднъж, сега всичко щеше да бъде свършено!

Толя леко поруменя.

— Да, навярно не съм бил тактичен! — измърмори той. — И все пак съм прав... Те просто ме дразнят с прекаленото си благородумие, зад което може би се крие и егоизъм... Думата „подвиг“ не бива да ни е толкова чужда... Не може едно общество като нашето да живее само в благополучие, разум и сигурност... В края на краищата то ще престане да уважава себе си.

— Да, ти си прав! — съгласи се Сеймур. — Но не е нужно да се правят подвизи именно в залата...

Скоро Кастело и Толя си отидоха. Аз нарочно останах още няколко минути.

— Имам един въпрос към тебе, Джек... Смяташ ли, че Толя е способен и на други безразсъдни действия?

Сеймур ме погледна разсеяно.

— Ааа, за това ли те повика Хенк?... И какво си въобразява той — че Толя ще хвърли във въздуха „Аякс“?... За да му заграби реакторите?... Не очаквах това от Хенк... Изглежда, че много сме го наплашили.

На другия ден точно в определеното време се състоя второто гласуване. Тоя път спечелихме ние с предимство от цели

11 гласа. Наистина в никой случай не очаквах такъв хубав резултат. Сеймур ми се видя доста сдържан, но Толя целият сияеше. Безсонов се приближи към мене, сякаш нищо не е било, и шеговито забодя палец в реброто ми.

— Май че ще спечелите и третия тур! — каза той. — Ще заровите стареца на една чужда планета...

Оставаше ни третото и последно гласуване. Сега бях изпълнен с нещо повече от надежди, бях изпълнен с увереност. И хората ми се виждаха други — много по-естествени и спокойни. Вечерта видях Висоцки край една маса заедно със свои приятели. Те разговаряха оживено, Висоцки се усмихваше. Като ме видя, той ми кимна:

— Ела, Сим!... Седни малко при нас...

Те ми направиха място, аз седнах.

— Тъкмо говорехме за вас! — подзе Висоцки.

— Искаш да кажеш — тъкмо се шегувахте с нас?...

— Все пак не е най-точната дума! Но ако спечелите и утре, в което не се съмнявам, вие четиримата се лишавате от голям шанс... Друго е да остане целият звездолет, друго е да останете само вие... Щяхте да сте първите светци в историята на галактичната космонавтика... Чакаше ви безсмъртие...

— Наистина жалко! — отговорих аз шеговито.

— И дори нямаше да скучаеш! — намеси се Грани. — Докато се справиш с това жълтооко момиче...

При третия тур против нашето предложение гласуваха само трийсет и седем души... Бях съвсем сигурен, че и Безсонов е между тях... Той никога нямаше да изневери на своя стар боен приятел...

И тъй всичко беше решено. Дори Хенк, който събщи с равен глас резултатите, не изглеждаше толкова мрачен. Навярно през изтеклото денонощие бе успял да преглътне горчивия хап на поражението.

— Ела при мен със Сеймур — нареди той късо.

Едва когато отидохме в кабинета му, видях, че е поразстроен, отколкото изглеждаше в залата. Лицето му бе потъмняло, нещо убито личеше и в походката му. За пръв път истински ми домъчня за него, почувствувах се малко нещо като далечния Брут. Наистина беше престъпление той горд и свободен

човек, който рязко стъпваше дори на своята родна Земя, да бъде изведнъж затворен в някаква дупка. И той ни погледна едва-едва и за пръв път седна зад бюрото си.

— Натоварвам Сеймур да съобщи на Куней новината! — каза той без настроение. — И да сключи нещо като договор за нашето взаимно сътрудничество... Сигурен съм, че в думите на Нюман има нещо вярно... Те мъчно ще ни разберат...

— Бъдете спокоен за това! — отвърна Сеймур.

Настана неловко мълчание.

— Хубава каша забъркахте! — изрече Хенк с горчивина. — Да забравите родната си Земя...

Благоразумно замълчахме. Бяхме готови да преглътнем в този момент много по-горчиви думи...

— Давам ви петдесет години срок, за да размразите тая проклета планета! — продължи той. — И още сто, за да произведете третична енергия... Ще успеете ли?

— Ще успеем! — потвърдих аз категорично, макар че не вярвах.

Усетих как Сеймур ме погледна с благодарност. Лицето на Хенк някак особено се разведри — нашият комендант беше в някои отношения като момче.

— И аз трябва да живея с някаква надежда! — каза той. — Ако не искате да ме заровите в разкаляната земя...

— Не, няма да скучаете! — увери го Сеймур. — Вие винаги ще си останете наш комендант... А ни чака такава дяволска работа... Не, няма да скучаете, обещавам ви...

Хенк се поусмихна.

— Не сте лоши момчета. Като си представя само как хубавичко ме изиграхте... Но аз ще летя, ще видите Ще летя още веднъж с „Аякс“ към Земята.

След малко си отидохме. Докато вървахме по коридора, Сеймур ме улови под ръка. За пръв път го направи.

— Ей, щяхме да погубим за малко стареца! — въздъхна той с облекчение. — Добре, че има здраво сърце... И добро при това... На негово място аз никога не бих ти простил.

Когато слязохме от „Фортуна“, първият човек, когото видях, беше Ли. Тя не помръдна нито крачка, за да ме посрещне, дори не вдигна ръка за поздрав. Стоеше неподвижна и ме гледаше с очи, които не трепкаха. Едва когато приближих съвсем, видях, че в тях има радост. Това ми беше съвсем достатъчно.

— Ти се върна!

— Ами, разбира се...

— Много се забавихте! — добави тя. — Мене ме беше страх...

— Това е хубаво! Така правят и девойките на Земята...

— Ти искаш ли да приличам на тях?

— Искам да приличаш само на себе си...

— Да, беше ме много страх, щом ти е приятно да го чуеш...

Макар че нашите мъже не харесват да им се казват такива неща...

Тръгнахме заедно към асансьорите. Ли не бързаше, тя никога не бързаше, когато трябваше да слезем под земята.

— Миналата нощ аз гледах с малката тръба вашия кораб! — каза тя. — Знаех, че си там...

— Сама ли беше?

— Не, с Фини...

Досетих се какви са били мотивите на Фини. Навярно е бил натоварен да провери дали не сме офейкали с нашия „Аякс“. И не бях много сигурен дали това нямаше да го зарадва.

— Гледах и звездите! — продължи Ли. — Искях да намеря твоята звезда... Бях сигурен, че ще усетя коя е...

— И усети ли?

— Не! — призна си тя. — Не усетих... Това много ме огорчи...

— И напразно! — успокоих я аз. — Тя не се вижда с просто око, ни с тръба като вашата... Тя е ужасно далече...

— Колко е страшно да си го помисли човек! Сим, вие много дълго решавахте... И какво решихте?

— Това ще узнаеш от баща си...

— Ти не ми казваш всичко! Много важни работи не ми казваш...

— Какви например?

Тя ме погледна много внимателно.

— Кажи ми, Сим, защо всички земни хора изглеждат така млади? И мъжете, и жените... Аз знам колко дълго време сте пътували... И все пак сте толкова млади...

Май само това не биваше да ме пита в тоя миг...

— Нашите мъже и жени не остаряват, Ли... Това го е постигнала нашата земна наука...

Тя ме погледна уплашено:

— Но аз ще остарeya... Като всички наши жени...

— Не, Ли, ти няма да остарееш...

— Само това не е възможно!

— Разбира се, че е възможно...

Но сам не знаех до каква степен ще бъде възможно, макар да бях специалист в тая област. Разбрах, че и тя не ми вярва съвсем... Но се страхуваше повече да разпитва.

Още същия ден се срещнахме с Куней. Както бяхме се уговорили, разговора водеше Сеймур. Той много подробно му разказа за оценките на нашите специалисти по всички проблеми на Тис. Колкото и да беше внимателен и деликатен, той все пак му каза истината — сами те никога няма да спасят Тис от заледяването. Лицето на Куней ставаше все по-потиснато и мрачно.

— Това не е вярно! — каза той най-сетне. — Според Сири човек винаги може да подчини природата... Колкото тя да е могъща и силна... Стига да може да проникне дълбоко в нейните тайни...

— Това е така! — отвърна Сеймур. — И все пак само знание не е достатъчно...

— И какво още?

— Там е работата, че вие живеете при ненормални условия... И не можете да разполагате със самата природа!

— Ние ще я победим крачка по крачка...

— За съжаление нашите специалисти са категорични. Вие нямате обективни условия за това... Но кажете ми, Куней, нима не може да се живее и така, както досега сте живели?...

Куней го погледна удивено.

— Разбира се, че не е възможно! — възропта той. — Как може човек да работи за някаква цел, ако знае, че никога няма да я постигне...

— Човек винаги може да си измисли някаква цел... Вие можете да направите вашия подземен живот много по-хубав, удобен и приятен...

— Не, не! — възкликна Куней. — Ние не можем да имаме друга цел освен тая, която Сири ни е поставил...

— А ако си представим, че я постигнете?... Нима изведнъж ще останете без цели?

— Това е друг въпрос! Тогава ние ще си поставим нова цел, може би по-трудна... Например да възстановим живота на планетата такъв, какъвто е бил... Да създадем ново общество — справедливо и истинско...

— Това са наистина хубави цели — съгласи се Сеймур.

Но Куней изглеждаше все така потиснат и мрачен.

— Вашите специалисти се лъжат! — отсъди той решително. — Но дори и да са прави, вие трябва да мълчите за вашите изводи... Оставете ни да работим, както сме работили досега... Аз вярвам, че все пак някой ден ще успеем... А ако другите научат вашите преценки, всичко ще рухне...

Слушах недоволен този разговор. Може би Сеймур трябваше да спести на Куней тия тежки изживявания?... Не, не — Сеймур винаги знаеше какво прави.

— Аз не искам да ви отчайвам! — каза той. — Все пак ние намерихме някакъв изход...

— Изход? — трепна Куней. — Какъв изход?

— Според нас, не е нужно да се затопля вашата планета. Тя трябва да се премести на своята стара орбита... И тогава ще добие отново своя истински климат...

— Да се премести?... Планетата? Но това е абсолютно невъзможно...

— Напълно е възможно!

И му разказа подробно за нашия проект. Куней го слушаше поразен, имах чувството, че просто не вярва на ушите си. И неговите продълговати жълти очи като че ли станаха по-кръгли от смайването.

— Но това е фантастично! — удиви се той. — Нима са толкова могъщи вашите реактори!...

— Много повече, отколкото можете да си представите! — усмихна се Сеймур. — Всичко е изчислено математически...

Той разказа за двата проекта. И за тежките последици, които тая операция ще има за нашия „Аякс“. Да, „Аякс“ наистина беше обречен на гибел.

— Но защо го правите? Това ще бъде много тежко за вас...

Сега оставаше най-трудното. Сеймур много простичко му обясни етиката на нашия свят, смисъла на нашето съществуване. Куней не можеше да не разбере поне принципите. И все пак като че ли не успя да вникне в същината им. В това се убедихме още от следващата му реплика.

— Но това, което правите за нас, е ужасно много... Не разбирам как можем да ви се отплатим...

— Тоя път ще минете безплатно! — усмихна се Сеймур.

— Може би искате да разделим Тис? — попита Куней с надежда. — И да я владеем заедно?

Разбрах много добре, че за него това е най-разумното. Неразумно и дори безнравствено за него беше да приеме услугата даром...

Все пак Сеймур успя да намери някакъв изход и от това положение.

— Да, ние имаме някои условия! — каза той сериозно. — След като подпишем договора, всички жители на Тис ще имат еднакви права.

— Нима сега не е така? — запита Куней учудено.

— Не бързайте! — предупреди го Сеймур. — Става дума не само за вас и за нас... Става дума и за племената... Става дума за децата, които ще се родят, докато живеем заедно... Все едно дали са наши, ваши, или на племената... Или пък са от смесени бракове! — той едва доловимо се усмихна...

— Но какво общо имат с нашите работи племената? — изпадна Куней в недоумение.

— Разбира се, че имат... Те са стотици хиляди... Без тяхната помощ и без тяхната работна ръка ние не можем да направим нищо...

Разбира се, това не беше точно така. Но Сеймур беше прав, въпросът за племената трябваше да се реши веднъж завинаги.

— Добре, съгласен съм! — отвърна Куней с облекчение. — Разбира се, че съм съгласен...

Изглеждаше истински щастлив в тоя миг, лицето му просто сияеше. В края на краищата ние бяхме поискали нещо от него, сделката заприличваше на истинска сделка. Ако ние сме се съгласили да разменим товари злато срещу шепа мъниста — в края на краищата това си е наша работа. Всеки търгува така, както разбира своите интереси.

— Кога ще сключим договора? — заинтересува се той.

— След три дни... От ваша страна ще подпишете вие, от наша — Хенк...

— Хенк?... Това е наистина голяма чест за нас.

— След това ще обядваме заедно... И ще пием по чаша шампанско.

— Какво е това шампанско?

— Като го опитате, ще разберете! — каза Сеймур шеговито.

— А мога ли отсега да предупредя нашите хора?

— Разбира се!

Аз знаех, че Ли първа ще научи новината. Много ми се искаше да видя лицето ѝ в тоя миг. Но го видях едва на другия ден. Предстоеше редовната експедиция за снабдяване с храни, щяхме да отидем заедно. И не ми се видя чак толкова много щастлива или развълнувана. Беше си обикновената Ли, само очите ѝ някак особено светеха. Докато Фини товареше, разбрах, че договорът ни, макар и неподписан, вече е влязъл в сила. Старият търговец и скъперник бе взел поне три пъти повече вещи за размяната. Между тях имаше дори цяла дузина обикновени бензинови запалки. Отсега си представих великото изумление на племето. И Фини тоя път ми се видя някак особено благоразположен и дружелюбен. Имах чувство, че е готов всеки миг да ми се усмихне.

Както винаги ние пътувахме с моята шейна пред кервана. Времето беше много спокойно и тихо. Някакво необикновено дълбоко и пълно спокойствие усещах и в себе си. Бях готов да пътуваме мълчаливо докрай, но Ли най-неочаквано се разбъбра:

— Кажи ми, Сим, нали ще станеш мой мъж?

— Да, мила...

— И ще имаме много деца?

Честна дума, това ми се стори прекалено.

— Ами естествено.

— Сим, ти не се радваш...

— Защо мислиш така? — запитах аз шеговито.

— Ами ти не се смееш... Вие ужасно силно се смееете, когато сте радостни...

Тогава аз наистина се засмях.

— Виж какво, мое момиченце... У нас тия неща не стават точно така. Редно е девојката най-напред да попита: „Сим, ти обичаш ли ме?“ „Да, ще отговори Сим, аз просто съм луд по тебе“... И тогава е редно Сим да каже: „Ли, искаш ли да станеш моя жена?“ А сега стана точно обратното.

Ох, наистина нямаше чувство за хумор!

— Ами това е все едно! — отвърна тя сериозно. — Съвсем все едно.

— Разбира се — съгласих се аз. — Стига човек да го има в сърцето си.

— Аз имам всичко, Сим!... Всичко!

Това си беше чиста истина, доколкото можех да се доверявам на очите си. Но в замяна на това работата с децата не ми беше много ясна. Но сега не исках да мисля за тия неща. Просто пътувахме и пътувахме, плъзгахме се безшумно и леко по неизмеримата чистота на снега. Небето беше все така синьо, в далечината светеха върховете на Сири. Скоро видях със силните си очи стана на племето. Видях кучешките впрягове, неподвижните като статуи, изпълнени с мълчаливо достойнство фигури на мъжете.

— Да спрем за малко! — предложих аз.

Спряхме на върха на един хребет. Пред нас се простираше широка ледена долина, която се губеше, синкава и нетленна, към океана. Струваше ми се, че виждам и самия океан, могъщ и спокоен, неподвижен и вечен като смъртта. Не, не като смъртта — приближаваше крайт на неговата спокойна вечност. Виждах разяреното слънце, което пламти над неговата мрачна повърхност. Виждах как се раждат облаците, как се носят огромни и бели към невидимото небе. Виждах как се струпват и сгъстяват до черно. След шествековно затишие над планетата отново щяха да се понесат снежните бури. И тежките вълни на океана щяха да къртят яките ледове. Ще минат още много години и ще рукнат първите дъждове. Все повече ще се топят ледовете,

за пръв път ще се появи земя — малки кални петна на екватора. Да, отново ще се появи земята и колкото и да е тя кална и грозна, това ще бъде за нас велик празник.

Виждах как все по-високо се вдигат водите на океана, как заливат все нови и нови области. Племената като зашеметени бягат все по на север, все по-навътре към сушата. С тях бягат и гладните разярени мечки, нахвърлят се като побеснели срещу хората. Водите заливат новородената суша, с грохот се нахвърлят върху скалите. Дори огромните морски чудовища са смутени и уплашени, крият се в спокойните дълбини.

Все по-силно и по-жарко грее слънцето. Раждат се нови континенти — все още разкъсани и разединени. Няма езера и няма реки — всичко е реки и езера. Само калните грозни планини стърчат над водите. Сега вече и небето е невидимо, скрито всред огромните бушуващи маси на изпаренията. Все по-бурни и проливни се леят дъждовете. Изглежда, че всичко ще загине — тоя път под водата.

Не, няма да загине!... Виждах дългите десетилетия, през които слънцето се бори със стихията на водата. Виждах как я побеждава след всеки изминал ден. Черна, мъртва и кална, отново се ражда сушата. Мъртвите гори не са успели даже да изгният. Виждах как се оттеглят водите, как като видения се показват огромни бели дворци, древни мраморни стадиони, мъртви градове. Още няма никъде никакво петънце зеленина. Всичко е голо, кално и мъртво.

И сякаш виждах Великия Сао на върха на скалистата планина — сляп като Омир, но всевиждащ, всезнаещ, всемогъщ. Вдъхновеното му лице е отправено към побелялото небе, устните му едва забележимо мърдат. Той реди тихо думите на своята последна поема — великата поема на Сътворението. Той вече вижда новите гори и новите полета. Той вижда своето племе всред треви и жълти цветя, край огньовете или в тишината на тундрилите. Вижда ги с нови оръжия и нови сечива, събудени от многовековната дрямка, жизнени и щастливи.

В тоя момент ни настигна шейната на Фини.

— Да вървим — каза Ли.

— Да вървим — отвърнах аз.

И тръгнахме към племето, което вече ни чакаше с купища от свежо, замразено месо.

КРАЙ